

**IKÄÄNTYVIEN SUOMALAISTEN VAPAA-AJAN
KOKEMUKSET KOTIMAANLOMILLA
– ET-lehden matkailuartikkelit tarkastelussa**

Satu Nylander 145349
Joensuun yliopisto
Maantieteen laitos
Vapaa-ajan ja virkistyspalvelujen
maisteriohjelman
pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2006

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella ikääntyvien suomalaisten, keskimäärin 55-vuotiaita vanhempien ihmisten kotimaanlomailukokemuksia. Tutkimusaihe tuli ajankohtaiseksi suunniteltuani omaa matkailuyritystoimintaa, ja huomattuani kuinka kyseiselle kohderyhmälle olisi mahdollista tuottaa heidän aitoihin kokemuksiin ja tarpeisiin perustuvia matkailupalveluita. Matkailukokemuksia tutkittiin diskurssianalyysin keinoin Deckerin (1997) terapeuttisen virkistystyksen P.I.E.S.S. –mallia taustateorianaan käyttäen. Malli käsittää fyysiset, älylliset, tunteisiin vetoavat, sosiaaliset sekä hengelliset/ sielulliset kokemukset. Analysoitavana aineistona käytettiin ET-lehden kotimaanmatkailuartikkeleita vuosilta 2003-2005.

Johtopäätöksenä tämän tutkimuksen perusteella voidaan olettaa suomalaisten matkailijoiden olevan myös Suomessa lomaillessaan kiinnostuneita paikallisten ihmisten tapaamisesta, menneisyydestä, kulttuurista, kansallismaisemista ja nostalgisuudesta. Ihmisiä kiehtoo kaikki se, mitä naapurissa tapahtuu. On mukava lähteä lomalla tirkistelemään toisten elämää ja erikoisia paikkoja. Tulevaisuuden matkailupalveluita kannattaisi tämän tutkimuksen perusteella elävöittää esimerkiksi erilaisin tarinoin, legendoin ja myytein. Viime vuosina on paljon korostettu, että matkailijoille ei enää riitä pelkästään luonnon rauha ja mökkimajoitus peruspalveluineen. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan suomalaiset edelleen valitsivat kotimaanlomamatkailun juuri siitä syystä, että saavat olla rauhassa luonnon helmoissa ja kaukana jatkuvasta kiireestä ja suorittamisesta. Retriitti-, hiljentymis- ja kuntoutumismatkat tai yhteisyyden ja mielenrauhan paketointi saattaisivat olla vaihtoehtoja hiljaisuutta arvostaville. Myös luovaa työtä edistävät matkatuotteet, toisin sanoen itse tekeminen ja matkailupalvelun toteuttamiseen osallistuminen saattaisivat olla avainsanoja valinnanmahdollisuuksia erityyppisille kohderyhmille tarjottaessa. Tällaisista tilanteista ihmisille muodostuisi pitkään mielessä eläviä matkailukokemuksia.

Tekijä: Satu Nylander

Opiskelijanumero: 145349

Tutkimuksen nimi: Ikääntyvien suomalaisten vapaa-ajan kokemukset kotimaanlomilla – ET-lehden matkailuartikkelit tarkastelussa

Tiedekunta/oppiaine: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta/ Vapaa-ajan ja virkistyspalvelujen maisteriohjelma

Sivumäärä: 84

Aika: 29.05.2006

Työn laatu: Pro gradu –tutkielma

Avainsanat: Kokemuksellisuus, ikääntyminen, kotimaanmatkailu ja vapaa-aika

SISÄLTÖ

1 IKÄÄNTYVÄ SUOMALAINEN LOMALLA.....	4
1.1 MATKUSTELUN TAUSTAT JA ERITYISPIIRTEET.....	4
1.2 TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	6
1.3 TUTKIMUKSEN TARKOITUS.....	6
1.4 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	7
2 TUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAVAT.....	10
2.1 TAUSTAA	10
2.2 TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET JA VIITEKEHYS	11
2.2.1 <i>Ikääntymisen monet termit</i>	11
2.2.2 <i>Ikääntymisen mallit</i>	13
2.2.3 <i>Ikääntyvien vapaa-aika</i>	14
2.2.4 <i>Motivaatio ja tarpeet vapaa-ajan matkailussa</i>	16
2.2.5 <i>Kokemuksellisuus vapaa-ajan matkailussa</i>	19
2.3 KOKEMUKSELLISUUS TUTKIMUSKOHTENA	21
2.3.1 <i>Means-End Chain teoria ja laddering-menetelmä</i>	21
2.3.2 <i>Gouldingin kokemuksellisuuden malli</i>	24
2.3.3 <i>Deckerin P.I.E.S.S. -malli</i>	26
2.4 YHTEENVETO.....	29
3 TUTKIMUSAINESTO JA ANALYYSIMENETELMÄ.....	31
3.1 TAUSTAA	31
3.1 TUTKIMUSONGELMAN RAJAUS JA PERUSTELUT	32
3.2 MENETELMÄT JA TUTKIMUKSEN KULKU	32
4 MATKAPUHE KOKEMUKSISSA.....	36
4.1 TAUSTAA	36
4.2 LOMAILU SUOMESSA	36
4.3 P.I.E.S.S. –MALLI KOKEMUSPUHEEN TAUSTALLA.....	39
4.3.1 <i>Me ihan tavalliset ihmiset</i>	42
4.3.2 <i>Fyysiset ja ruumiilliset kokemukset</i>	43
4.3.3 <i>Älylliset kokemukset</i>	46
4.3.4 <i>Tunteisiin vetoavat kokemukset</i>	50
4.3.5 <i>Sosiaaliset kokemukset</i>	57
4.3.6 <i>Hengelliset ja sielulliset kokemukset</i>	65
4.4 MATKAPUHE JA VAPAA-AJANVIETTO SUHTEESSA IKÄÄNTYMISEEN	71
5 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	72
LÄHTEET	78
LIITE.....	84

1 IKÄÄNTYVÄ SUOMALAINEN LOMALLA

1.1 Matkustelun taustat ja erityispiirteet

65, 73, 49 ja 57 ovat pelkkiä numeroita - niillä kuvaillaan ikää, mutta hyvin huonosti. Suomessa ikääntyvien ihmisten määrä on kasvamassa rajusti lähivuosina, kun ns. suuret ikäluokat ovat jäämässä työelämästä pois. Nämä ikääntyvät ihmiset ovat kuitenkin nykyisiin vanhuksiin verrattuna huomattavasti hyväkuntoisempia, taloudellisesti paremmin toimeentulevia, koulutetumpia ja toimissaan aktiivisempia. Suurimmalla osalla heistä on siten hyvät edellytykset aloittaa leppoisien eläkepäivien vietto omien harrastusten ja lomailemisen parissa. Ja toisaalta ne, jotka vielä ovat työelämässä, ovat tietoisia omista tuntemuksistaan, töidensä mahdollisesti tuomista rasituksista, ja ovat niinkään halukkaita vapaa-ajallaan etsimään rentouttavia lepolomia. Lisäksi erityisesti nuoret seniorit ovat kokeneita matkailijoita, ja siten vaativia.

Läheskään kaikki suomalaiset eivät kuitenkaan ole halukkaita lähtemään lomillansa ulkomaille – eikä kaikilla ole siihen taloudellisiakaan mahdollisuuksia. Tilastokeskuksen tekemien tutkimusten mukaan erityisesti kotimaanmatkailu on yleinen harrastus yli 65-vuotiaiden keskuudessa (Hanifi 2005, 180). Kotimaan lomamatkailuun liittyvän kokemuksellisuuden tutkiminen on jäänyt kotimaanmatkailun tärkeyteen nähden vähäiseksi. Myös eläkeikäisten matkailemisen tutkimustyö on vielä nuorta. Suomalaiset tekivät esimerkiksi vuonna 2000 yhteensä 19 miljoonaa kotimaan vapaa-ajanmatkaa (Tilastokeskus 2001, 10). Tähän sisältyvät niin maksulliset majoitukset kuin myös mökkimatkat ja sukulaisten ja tuttavien luona yöpymiset. Maksullisen majoituksen sisältäneitä kotimaanmatkoja 55-74-vuotiaat tekivät vuonna 2000 keskimäärin 695.000 kertaa (Tilastokeskus 2001,12). Matkailuaktiivisuus vaihteli ikäryhmittäin mm. niin, että 65-74-vuotiaiden matkailu lisääntyi 66%sta 77:ään% (Tilastokeskus 2001, 13). Ensimmäisiä eläkeläismatkailuun liittyneitä tutkimuksia tehtiin 1980-luvulla (mm. Guinn 1980, Anderson & Langmeyer 1982). Suomessa eläkeläismatkailusta, erityisesti markkinoinnin kannalta, ovat olleet kiinnostuneita Lars-Johan Lindqvist ja Peter Björk Vaasan kauppakorkeakoulusta (1997).

Olen toteuttamassa näillä näkymin lähivuosina pitkäaikaisen unelmani oman yrityksen perustamisesta, ja liiketoimintani pääasiallinen asiakaskuntani tulee olemaan ikääntyvät suomalaiset. Jotta mahdollisena matkailupalveluiden tuottajana voisin edes hieman ymmärtää heidän ajattelutapojaan, ja aikaisempia matkailukokemuksiaan, mitä he kotimaanlomiltaan ovat saaneet, tulen tässä pro gradu –tutkielmassani ensin tarkastelemaan missä määrin ikääntymistä on tutkittu sekä millä tavoin

kokemuksellisuutta voidaan tutkia ja millaisia ulottuvuuksia ihmisten kokonaisvaltaiseen kokemusten muodostumiseen voidaan liittää. Näitä ulottuvuuksia testaan analysoimalla ET-lehden vuosikertojen 2003-2005 pohjalta ikääntyvien suomalaisten vapaa-ajanviettoa ja kotimaanlomailua käsitteleviä artikkeleita. Ikääntyneillä suomalaisilla tarkoitan tässä tutkimuksessa keski-ikä ylittäneitä, eläkeikää lähestyviä ja jo eläkkeellä olevia ihmisiä, jotka kronologisen ikäjaottelun mukaan ovat keskimäärin yli 55-vuotiaita. Myös ET-lehden pääasiallinen lukijakunta muodostuu yli 55-vuotiaista suomalaisista (Kujala 2006).

Seniorivaihe saattaa kestää hyvinkin pitkään, joten ei ole lainkaan yhdentekevää millaisia matkailu- ja muita palveluita heille lähitulevaisuudessa tarjotaan. Matkailualalla ikääntyvien suomalaisten määrällinen kasvu ja uudenlaisten palvelujen tarve näkyy mm. lisääntyvänä oman hyvinvoinnin ja nuorekkaiden kokemusten etsimisenä. Perinteisesti vanhusten ja eläkeläisten roolit jakaantuvat heidän harrastustensa, taloudellisen- ja terveydentilansa yms. mukaisesti erilaisiin ryhmiin, joilla saattaa olla lomamatkoilla hyvinkin erilaisia palveluntarpeita ja –haluja. Esimerkiksi terveydenhoitopalveluiden ohella muutkaan perustarpeet eivät yhtäkkiä katoa, kuten liikkumisen tarpeet, kulttuurin, oppimisen ja elämysten kaipuu (Väyrynen 2003, 62). Tämä tulisi huomata myös matkailupalveluissa. Luonto, musiikki, matkailu, loma-asuminen, golf, kuntoilu, tietotekniikka yms. harrastukset ovat senioreille edelleen merkittäviä. Myös lastenlasten kanssa matkustaminen lisääntyy, koska isovanhempina seniorit ovat pidempään jaksavia, virkeitä ja terveitä.

Vapaa-aika ja sen vietto kotimaan lomamatkoilla koostuu usein samoista tai samantyyppisistä aktiviteeteista, kuin kotipaikkakunnalla ollessakin. Vapaa-ajanvietto saa erilaisia merkityksiä, kun ikää tulee lisää. Jo eläkkeelle siirtyneiden vapaa-ajanvietossa pakeneminen ei ole yhtä olennaista, kuin miten vielä työelämässä olevat ihmiset matkailun tarpeen saattavat määritellä. Ikääntyvien vapaa-ajan muutokset eivät ensisijaisesti merkitse myöskään kevyempiä harrasteita tai sauvakävelyyn siirtymistä. Samoin esimerkiksi eläkeläistanssien suosio kääntää pääläelleen pinttyneet käsitykset siitä, että ilonpito, kauniit vaatteet, vastakkaisen sukupuolen tapaaminen ja pyörähtely tanssiparketilla kuuluisi vain nuoruuteen. Viehättävyyden testaus, nuorekas meno ja sukupuolten välinen vire kuuluvat kaikenikäisille. (Porio 1995, 251.) Heinonen (1998, 24-25) korostaa henkisen kasvun kuuluvan ikääntymisen vahvuuksiin. Älylliset ominaisuudet vahvistuvat iän myötä; oppimismotivaatio on korkea, harkitsevaisuus, viisaus ja kyky pohdiskella ja perustella asioita kuvailevat henkistä kasvua. Mitä paremmin tällaiset ja monet muut ikääntyvien erityispiirteet ja –tarpeet otetaan huomioon lomakohteissa ja

heille suunnattujen matkailupalveluiden suunnittelussa, sitä varmemmin tämä kohderyhmä saadaan pysymään virkeinä ja tyytyväisinä lomamatkailijoina myös eläkepäivinä.

1.2 Tutkimuskysymys

Tässä pro gradu –tutkielmassa tulen tarkastelemaan millaisia kokemuksia lomailu Suomessa on antanut suomalaisille aikuisille ja ikääntymässä oleville ihmisille. Tutkimuskysymykseni on kuinka ikääntyvät suomalaiset kokevat vapaa-ajan vieton Suomessa lomaillessaan? Tutkimukseni taustalla on Deckerin (1997) terapeuttisen virkistäytymisen tarkoituksiin laatima P.I.E.S.S. –malli, jota käytän vahvistaakseni tutkimukseni päätarkoitusta, testata kuinka monipuolisia ihmisten lomailukokemukset ovat. Aikaisemman kirjallisuuden pohjalta tutkin ensin miten ikääntyvien ihmisten matkailullista vapaa-ajanviettoa on tutkittu? kuinka kokemuksellisuutta ja sen muodostumista on tutkittu? sekä millaisia ulottuvuuksia kokemusten synnyn taustalla on?

1.3 Tutkimuksen tarkoitus

Tämän tutkimuksen tarkoitus on tuottaa kotimaan matkailutoimijoille lisää tietoa yhteiskunnan muuttuvista senioreista ja heidän kasvavista tarpeistaan, jotta he ymmärtäisivät seniorien arvon tulevaisuuden asiakassegmenttinä. Tähän päästään tutkimalla millaisia ulottuvuuksia ihmisten kokonaisvaltaiseen kokemusten muodostumiseen voidaan liittää sekä havainnollistamalla millaisia tarpeita ja toiveita ikä tuo näihin kokemuksiin mukanaan. Tutkimuksen alussa tarkoitus on analysoida teoreettisesti kokemuksellisuus sekä sen sisältö ja merkitys vapaa-ajan matkailijalle. Kirjallisuudesta nousevien taustaoletusten perusteella tulen testaamaan ET-lehtien kotimaanmatkailuartikkeleissa kuvailtuja aikuisten suomalaisten lomailukokemuksia ja tutkimaan löytyykö niistä vastaavuuksia kirjallisuudessa kuvailtujen kokemuksellisuuden tutkimusten tulosten kanssa. Myös ikääntymisestä tehdyt tutkimukset korostuvat työssäni. Ikääntymisestä puhuttaessa kronologinen ikähaarukka on erittäin laaja jo pelkästään ikääntyvistä käytettävien termien osalta. Tästä syystä mainitsen lyhyesti tässä työssä käyttämiäni termejä, kuten 'suuret ikäluokat', 'kolmas ikä' ja 'seniorimarkkinat', sekä pohdin miten niiden uskotaan vaikuttavan kotimaanlomamatkailuun lähitulevaisuudessa.

'Kokemuksellisuus' ei terminä ole tyhjentävästi määritelty kirjallisuudessa, joten tarkoitukseni on tutkia millaiset asiat vaikuttavat sen

syntyy. Oikeastaan kyse on elämäntyyleistä ja sen vaihteluista ikääntyessä. Elämäntyylillä koostuu nimenomaan asenteista, motivaatioista, käyttäytymisestä ja kokemuksista. Vanhuudessa vapaa-ajan elämäntyylin merkitys korostuu. (Pohjolainen, 1999.) Matkailututkimuksessa ei ole syytä laiminlyödä matkailijoiden kokemusten ja tunteiden merkitystä, vaikkakin niitä on vaikea määritellä ja tutkia (Honkanen 2004, 38). Suurin osa matkailututkimusta harjoittaneiden laatimista matkailija- ja matkailutypologioista perustuu tutkijoiden itse laatimaan jaotteluun, joita ei Honkasen (2004, 161) mukaan ole tieteellisesti todennettu. Jaottelut perustuvat matkailijoiden oletettuihin motiiveihin tai käyttäytymiseen matkan aikana. Usein teoriat pohjautuvat myös siihen, että tietynlaisen persoonallisuuden omaava henkilö matkustaa tietynlaiseen lomakohteeseen. (Honkanen 2004, 161.)

1.4 Aikaisemmat tutkimukset

Vanhuustutkimuksista keskityn tarkastelemaan ikääntymistä koko elämänmittaisena prosessina Siegenthalerin & O'Dellin (2003) ja Freysingerin (1999) tutkimusten viitoittamana. Freysinger on tarkastellut aikaisempien tutkimusten pohjalta ihmisen elämänsä vapaa-ajanvietossa tapahtuvia muutoksia ja sen jatkuvuutta sekä aktiviteettien että niihin osallistumisen tiheyden kuin myös motivaatioiden mukaan. Hän kuvailee ikääntymistä kolmenlaisen mallin pohjalta. Sisäisessä prosessissa (organismic model) ollaan suoraan yhteydessä ihmisen kronologiseen ikään, ja tällöin yksilöä pidetään aktiivisena toimijana. Ulkoisessa prosessissa (mechanistic model) muutokset eivät välttämättä ole ikään liittyviä, vaan voidaan saavuttaa muutenkin erilaisilla kannustimilla. Kolmannessa mallissa (contextualism) tutkija kuvailee, kuinka ihmiset kehittyvät ja muuttuvat eri elämäntilanteiden – ulkoisten ja sisäisten tekijöiden vaiheissa. (Freysinger 1999, 256.)

Siegenthaler & O'Dell (2003, 49) ovat puolestaan tutkineet ikääntyviä golfinharrastajia, kuinka golfin määrätietoinen jatkuva harrastaminen tukee osallistujien onnistunutta ikääntymistä. He kysyivät 26 ihmiseltä haastattelulupaa, ja saivat lopulta toteutettua 19 haastattelua. Kaikki osallistajat (8 miestä ja 11 naista) olivat henkisesti virkeitä ja vähintään 65-vuotiaita. Tutkijat ovat jakaneet golfin harrastajat neljään ryhmään sen mukaan, kuinka tärkeänä vastaajat ovat lajia pitäneet ikääntymistään ajatellen. Freysingerin (1999) kuvailemaa harrastamisen jatkuvuutta eri ikävaiheissa edustaa Siegenthalerin ja O'Dellin tutkimuksessa golfin ydinharrastajat, joille golf on kaikki kaikessa. Freysingerin kuvailemaan ulkoiseen prosessiin liittyvä kannustimilla hankittu positiivinen muutos esiintyy Siegenthalerin ja O'Dellin tutkimuksessa kohtuullisesti golfia harrastavien ryhmässä, jossa golfin tärkeys ei ole vastaajien mielestä sidoksissa heidän ikään vaan yleiseen

virikistäytymiseen ja siitä saatavaan nautintoon. Sosiaaliset ja terapeuttiset golfaajat kuvastavat Freysingerin kolmatta mallia, jossa ihmiset kehittyvät ja muuttuvat aktiviteeteissaan eri elämäntilanteiden ja niihin liittyvien muutosten mukaan niin sisäisesti kuin ulkoisestikin.

Vapaa-aikatutkimuksissa vapaa-aika määritellään usein palkkatyön vastapainona tai valikoimana erilaisia harrastuksia ja aktiviteetteja. Ikääntyvien, usein jo eläkkeellä olevien ihmisten vapaa-aika tulee tästä syystä määritellä toisin. Moore, Cushman ja Simmons (1995, 79) ovatkin esitelleet yhdeksi lähtökohdaksi käsitteellistä vapaa-aika jokapäiväiseen elämään liittyväksi. Tai, kuten Roberts lainaa John Kellyn vapaa-aikamääritelmää, niin se on erityinen tapa, jolla aikaa voi käyttää: ihmiset tekevät sellaisia asioita, jotka kokevat itselleen ja muille merkityksellisiksi (Roberts 1999, 149-150, 153). Tässä työssä korostan jokapäiväistä vapaa-aikaa virkistävien kokemusten ja niistä saatavien elämyksien kautta.

Matkailemisen motivaatiotekijöitä on tutkittu perinteisten psykologisten tarveteorioiden (esim. Maslow 1970 ja Allardt 1976) lisäksi esimerkiksi suhteessa muihin vapaa-ajanviettopoihin. Honkanen (2004,112) korostaa, kuinka päätös matkalle lähtemisestä voi muodostua sen vuoksi, että jonkin tietyn aktiviteetin harrastaminen on mahdollista vain matkakohteessa kotipaikkakunnan ulkopuolella. Toisaalta huonosti liikkuvien ikäihmisten kanssa matkaileminen kotipaikkakunnalla olisi jopa helpompaa, kuin kauemmas lähteminen (Honkanen 2004, 186). Ikäihmisillä on nykyään yhtä monipuolisia tarpeita ja toiveita matkailemisen suhteen kuin muiden ikäluokkien edustajillakin. Kuitenkin ainakin Lánerin ja Sihvolan (1990, 157) mielestä esimerkiksi eläkeläisten mahdollisuuksiin toteuttaa itseään, heidän sosiaalisuuteen tai yhteisöllisyyden kokemiseen ei toistaiseksi olla juurikaan kiinnitetty huomiota.

Matkailemiseenkin soveltuvia kokemuksellisuustutkimuksia ovat tehneet mm. Klenosky, Gengler & Mulvey (1993). He ovat tutkineet means-end chain-teoriaa ja laddering- syvähaastattelumenetelmää apuna käyttäen kuinka laskettelijat ovat valinneet hiihtolomakohteensa Ottawassa, Kanadassa. Tutkimukseen osallistui 90 eri ikäistä ja taustoiltaan erilaista ihmistä. Demografisten tietojen kyselyn jälkeen osallistujat saivat valita pitkistä hiihtokeskuslistasta missä ovat käyneet viimeisten viiden vuoden kuluessa, mistä kolmesta valitusta olivat pitäneet eniten, miksi olivat pitäneet valitsemastaan enemmän suhteessa kahteen muuhun jne. Heille esitettiin jatkokysymyksiä niin pitkään, kunnes uusia vastauksia ja perusteluja aiheesta ei enää tullut. (Klenosky ym. 1993, 366-367.) Klenosky ym. (1993, 371-372) laativat tuloksistaan hierarkisten arvojen kartan (HVM), josta selviää heidän

tutkimuksensa tulokset ja niiden toisiinsa liittämät suhteet helposti ymmärrettävässä muodossa.

Goulding (1999) on tutkinut Glacerin ja Straussin (1968) kuvaileman *aineistopohjaisen teorian* avulla vanhempien kuluttajien perintökohteissa vierailemista ja kuinka kokemus ylipäättään rakentuu. Hän päätyi tutkimaan kyseistä aihetta, koska aikaisemmin vanhemman väen segmentointiyritykset ovat liian usein torjuneet nimenomaan köyhät kuluttajat, vaikka he olisivat todennäköisesti juuri niitä, jotka haluaisivat toistaa käyntinsä museokohteissa. Lisäksi Gouldingin mielestä nostalgia on ymmärretty liian usein pelkäksi muistoiksi. Hän yrittää määrittää nostalgian luonteen ja piirteet luodakseen teoreettisen taustan museoissa vierailevien käyttäytymiselle. (Goulding 1999, 178.) Tutkimus tehtiin kolmessa osassa: ensin tutkija toteutti 20 syvähaastattelua Blists Hill Living museossa Britannian Shropshiressä käyville 18-80-vuotiaille vierailijoille. Seuraavaksi hän teki havaintoja ihmisten käyttäytymisestä sekä paikanpäällä kyseisessä museossa että videotallenteiden avulla. Kolmannessa vaiheessa hän järjesti toiselle paikkakunnalle keskitettyjä ryhmähaastatteluja, joihin hän kutsui näitä museossa vierailleita. Viisi teemaa nousi erityisesti pintaan Gouldingin aineistosta; *kulttuurillisen ja persoonallisen samastumisen aste, etäännyttämisen tunne nykyisyydessä, autenttisuuden kaipuu, sosiaaliset motivaatiot sekä nostalgia*. Nostalgia oli tunne, jonka kaiken ikäiset vastaajat pystyivät kokemaan. Aineisto paljasti kuitenkin erityisesti myös sen, kuinka merkittävä nostalgisten reaktioiden ero oli vanhempien kävijöiden välillä. Nostalgiaan taipuvaisuus oli suurempi niillä, jotka olivat kokeneet *monikertaisen roolien menetyksen*, joille *ei annettu uusia mahdollisuuksia*, ja joilla oli rajoittunut *sosiaalinen verkosto*. Neljäs tutkimuksessa määritelty rakenne oli *henkilökohtaiset kokemukset ja kohteen tuttuus*. (Goulding 1999, 180-193.)

Decker (1997) puolestaan on luonut terapeuttisen virkistäytymisen mallin, jota hän kutsuu P.I.E.S.S. – systeemiksi. Malli on luotu erityisesti hoitoa ja huolenpitoa tarvitsevien ihmisten vapaa-ajan ja virkistäytymisen kokonaisvaltaiseksi luomiseksi. Mallin kautta lukijalle avautuu paremmin käyttäytymistieteissä paljon käytetyt termit; psykomotorinen, affektiivinen ja kognitiivinen käyttäytymismalli ja millaisia aktiviteetteja niihin sisältyy. Mallin tarkoitus on kuvailla "paloja", jotka toisiinsa yhdistettynä luovat kokonaisuuden ihmisestä ja hänen tarpeistaan. Se sisältää kaikki kokemuksellisuuden ulottuvuudet ja sen avulla voidaan pitää huolta ihmisen tarpeiden, toiveiden ja kokemusten kokonaisvaltaisesta täyttymisestä vapaa-ajan ohjauksessa tai vaikkapa matkailupalveluiden suunnittelussa ja tarjonnassa.

2 TUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAVAT

2.1 Taustaa

Työn alussa korostin esimerkein kuinka laajasta kohderyhmästä ikääntyvien ihmisten Suomessa matkailemisessa on kyse. Tässä kappaleessa keskityn ikääntymisestä tehtyihin tutkimuksiin sekä vapaa-ajan ja kokemuksellisuuden tutkimuksiin ja niissä ilmeneviin merkityksiin. Ikääntymisellä en kuitenkaan halua sulkea pois jollakin tietyllä termillä kuvailtavaa ryhmää. Tästä syystä luon viitteitä ikääntymistutkimuksissa ikääntymisestä käytettyihin termeihin. Korostan myös kuinka ikääntyminen ja siihen liittyvät muutokset ja taitojen ja tuntemusten kehittyminen olisi tärkeää ymmärtää koko elämänmittaisena prosessina, jossa on sekä nousuja että laskuja. Ihmiset ja heidän tarpeensa, tässä tapauksessa vapaa-aikaan ja matkailemiseen liittyvät tarpeet saattavat muuttua sitä mukaan, kun ikää tulee lisää. Mutta tämä ei ole itsestään selvää. Päin vastoin virkeät aktiiviset seniorit, jotka ovat nuoremmalla iällä olleet harrastuksissaan aktiivisia, ovat sitä todennäköisesti yhä lisää ikääntyessäänkin.

Ikääntymiseen liittyvät tutkimukset muodostavat kokemuksellisuuden kanssa tutkimukseni olennaisimman osan. Haluan korostaa ikääntymiseen liittyviä muutoksia ja sen mukanaan tuomia asioita kokemuksellisuuden tutkimuskentässä. Tästä syystä rakennan tutkimukseni niin, että pääasiaan päästään vasta työn loppupuolella. Kuitenkin tällä tavoin minun on hyvä jatkaa tutkimuksessani eteenpäin, käsitellessäni näitä kokemuksellisuuden tutkimustapoja konkreettisesti pro gradu-tutkielmassani omaa aineistoa analysoiden.

Kokemuksellisuuteen liittyviä asioita tutkiessani olen ottanut esimerkkejä eri tieteenaloilla käytössä olleista teorioista ja malleista, jotta voin osoittaa kuinka laajasta ja monisyisestä tutkimuskohteesta on kyse. Ensimmäiseksi esittelen Means-End Chain teorian, josta tässä tutkimuksessa käytän nimitystä merkitysten ja arvojen miellelyhtymäketju. Sillä voidaan kuvailla esim. kuluttajan ostopäätösprosessia, jossa hän yhdistää tuotteen tai palvelun ominaisuudet itselleen tärkeisiin asioihin (McIntosh & Thyne 2005, 259). Samoin sen avulla voidaan tutkia matkailijan kohteen valintaan liittyvään käyttäytymistä (Klenosky, Gengler & Mulvey 1993, 363). Toiseksi esittelen Gouldingin (1999) kokemuksellisuuden mallin. Kuvailmassani ulkoilmamuseon kävijöille tehdyssä case-tutkimuksessa Goulding tutkii erityisesti nostalgisten kokemusten rakentumista ja niiden roolia motivaatio- ja kokemuksellisuustekijöinä. Lopuksi kuvailen vielä Deckerin (1997) P.I.E.S.S. –mallin, jota tulen hyödyntämään myös tulevassa pro gradu-tutkielmassani. P.I.E.S.S. –malli koostuu nimensä mukaisesti paloista, jotka luovat

kokonaisuuden ihmisestä ja hänen tarpeistaan. Malli muistuttaa meitä kaikkia siitä, kuinka hyödyllistä on joskus pysähtyä miettimään miksi teemme tiettyjä asioita? Mikä on niistä saatava hyöty/ lopputulos? Mitä erilaiset aktiviteetit tai toiminnot voivat meille antaa?

2.2 Tutkimuksen keskeiset käsitteet ja viitekehys

2.2.1 Ikääntymisen monet termit

Vanhuudesta ja vanhenemisesta on luotu Sailaksen & Mikkosen (1994, 23-24) mukaan sosiaaligerontologisessa kirjallisuudessa lukuisia stereotyyppioita, jotka useimmat ovat vailla todellisuuspohjaa olevia mielikuvia ja myyttejä. Lainsäädännössä ja tilastoinnissa vanhuus alkaa 65 ikävuoden kohdalta, mutta tämä käsitys poikkeaa ihmisten omasta vanhuuden käsityksestä (Rahkonen & Lahelma 1998, 168). Ikä on sidoksissa sosiaaliseen kontekstiin ja kulttuuriin, eikä eri ikävaiheille siten voi asettaa tarkkoja ikärajoja (Väyrynen 2003, 111). Väyrynen (emt., 24-25) kuvailee Laslettin tulkinnan mukaisesti ikääntymisen vaiheita mm. 2. 3. ja 4. iällä. 2. ikä tarkoittaa työelämäikä, 3. ikä ansiotyöstä poisjäämisen ikää ja itsenäisen eläkeajan alkamista ja 4. iässä ihminen alkaa olla jo riippuvainen ulkopuolisesta hoidosta. Emden & Lampikoski (2001, 16-17) korostavat kolmannen iän merkitystä niin, että tuolloin eläkkeellä ollessa ihmisellä on aikaa ja edellytyksiä itsensä hoitamiseen.

Suuret ikäluokat puolestaan muodostavat Laslettin tulkinnan mukaisen 2. iän. He ovat vasta tulossa eläkeikään. He ovat syntyneet keskimäärin 1945-1954 välisinä vuosina (Karisto 2005, 18). Heitä pidetään muutoksia mukanaan tuovana trendisukupolvena (Rahkonen 1998, 150), jotka siirtyvät eläkkeelle seuraavien kymmenen vuoden kuluessa (Karisto 2005, 132). Suurien ikäluokkien käyttäytymiseen vaikuttaa niin terveys ja energisyys kuin myös työelämä. Mikäli esimerkiksi työ-hyvinvoinnin lisäämissuunnitelmissa onnistutaan, voi eläkeiän nousu nykyisestä olla hyvinkin mahdollista. (Karisto 2005, 51-52.) Tämä puolestaan vaikuttaisi matkailualalla toisaalta siihen, että iäkkäämmätkin ihmiset matkailisivat ensisijaisesti viikonloppuisin, ja mahdollisesti lastenlasten kanssa koulujen loma-aikoina. Toisaalta edelleen vanhempi väestö, joilla kuntoa ja jaksamista riittää taloudellisen hyvinvoinnin ohella, onnistuisivat kasvattamaan hiljaisempia sesonkeja.

Tutkimukset osoittavat ikääntyvien ihmisten markkinoiden vaihtelevan paljon niin sosiodemografisten piirteiden, elämäntyylien, kiinnostuksenkohteiden, mielipiteiden kuin kulutuskäyttäytymisenkin puolesta. Matkailumarkkinoilla on Hornemanin, Carterin, Wein ja Ruyisin (2002, 23)

mielestä ollut taipumusta kohdella senioreja kovin homogeenisena ryhmänä. Suomalaisessakin yhteiskunnassa ikääntyviä ihmisiä on pidetty vain taakkana ja terveydenhuollossa kustannuksia aiheuttavana ryhmänä (mm. Väyrynen 2003, Karisto 2004). Onpa seniorikäsitteellä ymmärretty jopa ageismia eli vanhuussortoa. (Koskinen, Ruikka, Ruth & Perkkä 1986, 14.) Nykyään tutkimustieto ikääntymisestä sekä positiivisempi asenne kyseistä ryhmää ja heidän arvojaan kohtaan lienee kuitenkin ollut osaltaan vaikuttamassa tämän kohderyhmän parempaan ymmärtämiseen, myönteisemmän vanhuskäsityksen muodostumiseen. Esimerkiksi Sonkin, Petäkoski-Hult, Rönkä ja Södergård (2001, 7-12) uskovat 65-74-vuotiaiden nuorten seniorien palvelutarpeiden muuttuvan siihen suuntaan, että he voivat elää antoisaa täysipainoista elämää yhteiskunnan arkipalvelujen varassa. Myös miesten määrän nopea kasvu tuo mukanaan haasteita ja mahdollisuuksia. Perinteisen vanhuksen ja eläkeläisen roolit jakaantuvat heidän harrastusten, taloudellisen tilan ja terveydentilan yms. mukaisesti erilaisiin ryhmiin, joilla saattaa olla hyvinkin erilaisia palveluntarpeita ja –haluja. Koskinen (1986, 19) puhuu myönteisestä vanhuskäsityksestä, johon kuuluu mm. seuraavia piirteitä;

- vanhukset ovat yhteiskuntamme voimavara, eivät sosiaalinen ongelma
- vanheneminen on normaali elämänvaihe
- iäkkäät ihmiset tarvitsevat samoja asioita kuin kaikki muutkin ihmiset, ja heillä tulee olla oikeus niihin
- yksilöllisyyden vaihtelu lisääntyy iän ja kokemusten lisääntyessä

Terveydenhoitopalveluiden ohella muutkaan perustarpeet eivät yhtäkkiä katoa, kuten liikkumisen tarpeet, kulttuurin, oppimisen ja elämysten kaipuu. (Väyrynen 2003, 62.) Tämä tulisi huomata myös matkailupalveluissa. Luonto, musiikki, matkailu, loma-asuminen, golf, kuntoilu, tietotekniikka yms. harrastukset ovat senioreille edelleen merkittäviä. Myös omien elinolosuhteiden muutokset voivat olla yleisiä, jopa ristiriidaksi asti; tulisiko seniorien asettua samalle tai läheiselle paikkakunnalle omien elossa olevien vanhempien kanssa, vai sinne, jossa omat lapset ja lastenlapset mahdollisesti asuvat? (Sonkin ym. 2001, 33.) Tämä synnyttää yhtäläillä matkailuhalua ja –tarvetta. Ihmisten eläkepäivien kulkuun liittyvät toiveet ja odotukset ovat yksilöllisiä, mutta yleensä halutaan jatkaa niitä harrastuksia ja toimia, joita on harrastettu jo aikaisemminkin elämässä. Tai sitten halutaan toteuttaa sellainen haave, johon ei ole ollut aikaa tai muuten mahdollisuuksia aikaisemmin. (Lanér ja Sihvola 1990, 115.) Jatkuvuus korostuu myös ikääntyvistä ihmisistä tehtyjen vapaa-ajan tutkimusten piirissä. Halutaan pysyä maailman menossa mukana, kokea onnistumisesta, uusista elämyksistä tai jopa itsensä ylittämisestä koituva ilo.

2.2.2 Ikääntymisen mallit

Ikääntyminen ja sen kehitys tulisikin nähdä koko elämänmittaisena prosessina. Esim. Siegenthalerin & O'Dellin (2003) ja Freysingerin (1999) tutkimukset tukevat tätä kehitystä. Ikääntymisen ja vapaa-ajanvieton suhdetta on tutkittu suhteessa aktiviteetteihin osallistumisen määrään ja vapaa-ajan motivaatioihin. (ks. myös Sivan 2002, Cleaver & Muller 2002, Gibson 2002, Kelly 1986, 1993, 1997). Freysinger (1999, 256) kuvailee artikkelissaan ikääntymisen teorioiden pohjautuvan ainakin kolmenlaisesta mallista; elollisesta järjestelmästä (organismic model), mekaanisesta taustasta (mechanistic model) ja asiayhteystaustasta (contextualism). Ikääntyminen on kovin abstrakti asia, eikä sitä kuvaavia malleja voida testata. Mallien avulla ikääntymisen muutosta voidaan kuitenkin yrittää käsittää konkreettisemmin, kuten Freysinger tekee tutkimuksessaan. Havainnollistan malleja esimerkein Siegenthalerin & O'Dellin (2003) ikääntyvien golfin harrastajien keskuudessa tekemästä tutkimuksesta, jossa he tutkivat kuinka golfin määrätietoinen ja jatkuva harrastaminen tuki osallistujien onnistunutta ikääntymistä (ks. myös Yoder 1997).

Freysinger tutkii elämänsä aikana vapaa-ajanvietossa tapahtuvia muutoksia ja sen jatkuvuutta niin aktiviteeteissa, osallistumisen tiheydessä sekä motivaatioissa. Tutkimuksesta on hänen mukaansa pääteltävissä, että ikääntyvien vapaa-ajanvietossa jatkuvuus korostuu enemmän kuin aktiviteeteissa tapahtuva muutos. Toisin sanoen ne yksilöt, jotka osallistuvat tiettyihin aktiviteetteihin elämänsä aikana, todennäköisesti myös jatkavat niitä ikääntyessäänkin. Tämä suhde korostui erityisesti naisten keskuudessa. Jatkuvuus aktiviteeteissa on merkki henkilön omasta itsensä tuntemuksesta. (Freysinger 1999, 257-258.) Myös Roberts (1999, 138) väittää, että vapaa-ajanvietto eri ikävaiheissa ja erilaisissa sosiaalisissa ja taloudellisissa tilanteissa määräytyy useimmiten sen mukaan mihin on lapsena ja nuorena tottunut. Jos lapsena on viettänyt runsaasti aikaa ulkoillen ja jatkanut sitä nuorena, töiden alettua, perheen perustettuaan jne. on todennäköistä, että ulkoilee eläkeläisenäkin paljon. Toisaalta hän mainitsee kuinka liikunta saattaa tehdä tässä suhteessa poikkeuksen ja unohtua lapsuuden myötä. Syy tähän saattaisi olla mm. lapsuuden ennakkoluulottomalla kokeilunhalulla monenlaisia liikuntamuotoja kohtaan sekä sillä, että kyseiset harrastukset ovat lapsille usein ilmaisia. Aikuisena urheilulta vaaditaan enemmän, siitä tulee helposti liian tosissaan otettava harrastus, josta joudutaan myös maksamaan.

Elollisella järjestelmällä (organismic model) Freysinger (1999, 256) kuvailee sisäistä prosessia, joka on suoraan yhteydessä ihmisen kronologiseen ikään. Yksilöä pidetään aktiivisena toimijana. Siegenthalerin & O'Dellin (2003, 50) tutkimuksessa tätä mallia kuvastaa parhaiten golfin ydinharrastajat, joille golf on kaikki kaikessa. Samalla se on aktiviteetti, jolla todella on vaikutusta heidän onnistuneeseen ikääntymiseen, jopa siinä määrin, että vastaajat itsekin tiedostivat sen omassa elämässään. Freysingerin (1999, 256) kuvaillessa ikääntymistä ulkoisena prosessina, hän käyttää käsitettä mekanistinen malli (mechanistic model), jolloin ihmiset ovat passiivisia. Muutokset eivät ole välttämättä tällöin ikään liittyviä, vaan voidaan saavuttaa itse asianmukaisilla kannusteilla. Vastaavasti Siegenthalerin & O'Dellin (2003, 51) tutkimuksessa kohtuullisesti golfia harrastavat saavat aktiviteetista nautintoa ja kaikki muut harrastuksen ympärille liittyvät asiat painottuvat. Golfin merkitys ei ole heillä sidoksissa ikään, vaan yleiseen virkistymiseen ja siitä saatavaan nautintoon. Kolmas Freysingerin (1999, 256) malli kuvailee sitä, kuinka ihmiset kehittyvät ja muuttuvat kulloistenkin asiayhteyksien mukaan niin ulkoisten ja sisäisten tekijöiden prosessissa (contextualism). Siegenthalerin & O'Dellin (2003, 51-52) tutkimuksessa sosiaaliset ja terapeuttiset golfaajat kuvastavat tätä mallia. Sosiaalisille golfaajille muiden golfaajien läsnäolo, keskustelu harrastuksesta heidän kanssa luo läheisiä suhteita ja toimii siten heidän ikävaiheelleen tarpeellisenä harrastus/motivaatiotekijänä. Terapeuttiset golfaajat puolestaan harrastavat lajia, koska se auttaa selviytymään ikääntymisen tuomista muista fyysisistä ja emotionaalisista haasteista. Golf pitää heidät paremmin kunnossa, kuin muuten.

2.2.3 Ikääntyvien vapaa-aika

Jo eläkkeellä olevien ikäihmisten vapaa-ajasta puhuminen tuntuu äkkiseltään ajateltuna ristiriitaiselta – heillähän on koko loppuelämänsä vapaata aikaa, koska heidän ei tarvitse mennä töihin. Tarkemmin ikääntyvien vapaa-ajan määritelmää tarkasteltaessa asia ei olekaan niin selvää. Työn vastapainonakin vapaa-aikaa määriteltäessä on huomioitu, että vuorokauden tunteista vähennetään ensin syömiseen, nukkumiseen, kodinhoitoon ja opiskeluun ja/ tai työntekoon käytetty aika, ja vasta näistä velvoitteista ja välttämättömyyksistä yli jäävä aika nähdään vapaa-aikana. (Liikkanen 2004.) Kyseessä on vapaa-ajan näkeminen *ajankäyttönä*. Vaikka eläkkeellä olevilla ei työntekoon liittyvää välttämättömyyttä olekaan, niin myös heidän vuorokauden tunteista tulee tämän mukaan vähentää elämäntulkun liittyvät

perusveloitteet ja välttämättömät tehtävät ennen kuin voidaan virallisesti puhua heidän vapaa-ajasta.

Useasti vapaa-ajan tutkimuksissa vapaa-aika määritelläänkin *työn vastapainoksi* (esim. Liikkanen 2004, Haywood; Kew; Bramham; Spink; Capenerhurst & Henry 1995, Roberts 1999). Lisäksi vapaa-aikaa määriteltäessä se ymmärretään usein pelkkänä *valikoimana aktiviteetteja*, joista ihmiset valitsevat jonkin/ muutaman osallistuakseen niihin vapaa-ajallaan (Haywood ym. 1995, 2). Liikkasen (2004) mukaan vapaa-aika määritetty lisäksi *harrastusten kautta* sekä *laadullisena käsitteenä*. Ihmisten jatkuva virkistäytyminen tarvitsee hänen mukaansa osakseen säännöllistä toimintaa, jota ei voi liiaksi korostaa vapaa-ajan viettotapoja tutkittaessa. Vapaa-ajan vietossa yksilöllistytään ja kerätään ns. henkistä pääomaa kaikessa mitä tehdään (Liikkanen 2004).

Roberts kuvailee vapaa-ajan erottuvan palkkatyöstä mm. *vapaaehtoisuudellaan*. Työ puolestaan nähdään "pakkona" ja usein jopa epämiellyttävänä tehtävänä. Vapaa-ajanviettopa on mahdollista itse valita, eikä siihen ole esteitä. Ihminen saa ilmaista itseään, vapaa-aika on rentouttavaa ja miellyttävää, ja siitä saatavat kokemukset ovat välittömiä. (Roberts 1999, 146-147.) Myös Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimuksen vastauksissa korostuivat kiireettömyys, rauha, vapaaehtoisuus kuin myös läheiset ihmiset (Liikkanen 2005; ks. myös Liikkanen 2004). Suontausta ja Tyni (2005, 88) ovat yhdistäneet edellä mainitut vapaa-ajan määritelmät ja näkökulmat muotoilemalla niistä kolme tasoa; *aika, toiminta ja kokemus*. Vapaa-aika on ns. ylimääräistä aikaa, joka jää toimeentulon ja välttämättömän olemassaolon hankkimiseen. Toiminnalla viitataan vapaa-ajan aktiviteetteihin, joihin osallistutaan. Kokemukset puolestaan ovat miellyttäviä ja tyydytystä tuottavia, ja tällaisia vapaa-ajan kokemuksia valitaankin niiden palkitsevuuden vuoksi.

Koska vapaa-aika kehittyy jatkuvasti elämän varrella, ovat Moore, Cushman & Simmons (1995, 79) todenneet, että yksi mahdollinen lähtökohta vapaa-ajan käyttäytymistutkimuksen yhdistelmälle olisi käsitteellistää *vapaa-aika jokapäiväiseen elämään liittyväksi*. Roberts puolestaan käyttää amerikkalaisen sosiologin, John Kellyn vapaa-ajan määritelmää niin, että se on *erityinen tapa, jolla aikaa voi käyttää* - se ei ole pelkästään aikaa, joka jää jäljelle pakollisista ja välttämättömistä tehtävistä. Ihmiset tekevät asioita, jotka kokevat itselleen ja muille merkityksellisiksi. (Roberts 1999, 149-150, 153.) Tärkeämpää olisikin tarkastella millaiset asiat, tekemiset ja kokemukset virkistävät ihmisiä. Pelkästään ajan käytön tutkiminen johtaa harhaan. Tässä työssä korostan arkista ja jokapäiväistä vapaa-aikaa nimenomaan virkistävien kokemusten ja elämyksien kautta.

Vapaa-aika ja sen vietto saavat erilaisia merkityksiä, kun ikää tulee lisää. Jo eläkkeelle siirtyneiden vapaa-ajanvietossa pakeneminen ei ole yhtä olennaista, kuin miten vielä työelämässä olevat ihmiset matkailun tarpeen saattavat määritellä. Ikääntyvien vapaa-ajan muutokset eivät ensisijaisesti merkitse myöskään kevyempiä harrasteita tai sauvakävelyyn siirtymistä. Emden ja Lampikoski (2001, 42-43) huomauttavat, että positiivisesti ajattelevat ymmärtävät eläkkeelle siirtyessään aktiivisen elämän ja sen mukanaan tuomien haasteiden merkityksen. Toki kielteisiäkin ajatustapoja ja tottumuksia on; eläkkeellä on liikaa joutoaikaa, joka koetaan vaikeaksi täyttää. Ystävyyssuhteet ovat saattaneet katketa työelämän kiireessä, eikä ole osattu ajoissa omaksua omaan ikään ja kuntoon sopivia harrastuksia. (Emden ja Lampikoski 2001, 42.) Eläkeläistanssien suosio kääntää pääläelleen pinttyneet käsitykset siitä, että ilonpito, kauniit vaatteet, vastakkaisen sukupuolen tapaaminen ja pyörähtely tanssiparketilla kuuluisi vain nuoruuteen. Viehättävyyden testaus, nuorekas meno ja sukupuolten välinen vire kuuluvat kaikenikäisille. (Porio 1995, 251.) Heinonen (1998, 24-25) korostaa henkisen kasvun kuuluvan ikääntymisen vahvuuksiin. Älylliset ominaisuudet vahvistuvat iän myötä; oppimismotivaatio on korkea, harkitsevaisuus, viisaus ja kyky pohdiskella ja perustella asioita kuvailevat henkistä kasvua.

Aikaistettu vapaaehtoinen eläkkeelle siirtyminen on Suomessa tullut suosittumaksi, mikäli siihen on eläkekertymien puolesta varaa. Tällaiset ihmiset ovat vielä terveytensä puolesta yleensä vireimmillään. Vapaa-aika rikastuttaa senioreiden elämää, jossa työ ei enää sitä tee. Vapaa-ajalta haetaan vaihtoehtoisia sisältöjä elämälle. (Liikkanen 2004.) Toiset hakevat tuota sisältöä mm. ulkomailta viettämällä talvet siellä. Tilastokeskuksen tekemien tutkimusten mukaan erityisesti kotimaanmatkailu on yleinen harrastus yli 65-vuotiaiden keskuudessa (Hanifi 2005, 180). Seniorivaihe saattaa kestää hyvinkin pitkään, joten ei ole lainkaan yhdentekevää millaisia matkailu- ja muita palveluita heille lähitulevaisuudessa tarjotaan. Vaihtoehtoja tämänkin elämänvaiheen kulkijoille on palvelujen suhteen jo nyt runsaasti, mutta yleensä ihmiset kuitenkin päätyvät valitsemaan vain yhden tai muutaman kiinnostuksen kohteen harrastukseksi ja ajanvietteekseen. (Roberts 1999, 133). Tässä tutkimuksessani tarkennan käsitystä siitä, millaiset harrasteet ja muut ajanvietteet tuntuvat merkityksellisiltä niiden ihmisten keskuudessa, jotka ovat olleet mukana matkailuartikkeleja luomassa ja kokemuksistaan haastateltavina.

2.2.4 Motivaatio ja tarpeet vapaa-ajan matkailussa

Miksi ihmiset matkustavat? Tämä on keskeisin matkailututkimuksen ongelmanasettelu. Matkailumarkkinoinnissa ollaan

kiinnostuneita siitä, kuinka matkakohteen tai matkailuyrittäjän markkinoinnissa voidaan ottaa huomioon matkailijoiden motiivit ja tuoda esille sellaiset tekijät, jotka parhaiten vastaavat matkailijoiden motivaatioita. (Honkanen 2004, 112.) Siegenthaler (2003, 49) painottaa *nauttimisen merkitystä, joka tulee osallistumisesta ja yhteenkuuluvaisuuden tunteesta* ennemmin kuin itse vapaa-ajan aktiviteetista sinänsä. Tai kuten Hawkins, Foosey ja Binkley (2004, 10) päättelivät, että vapaa-ajanvietosta saatava *tyytyväisyys on tärkeämpää kuin aktiviteettien määrä tai osallistumisen useus*. Vastaavasti Deckerin (1997) vapaa-ajan ja virkistäytymisen P.I.E.S.S. –malli osoittaa *kaikkien tuntemusten kokonaisvaltaisen merkityksen*. Yksittäiset toimet ovat vain osa laajempaa kokonaisuutta, jolla on merkitystä nautinnon saavuttamisessa. Näin ollen ei ole syytä vähätellä niiden kokemusten ja elämysten arvoa, mitä yksittäisillä lomamatkoillakin voi kokea. Samoja piirteitä voisi hyödyntää matkailupalveluiden tuotteistamisessa Suomessa, kuten muuallakin maailmassa – asiakkaat saattaisivat saada yksittäisiltä matkoiltaankin tällä tavoin uusia ahaa-elämyksiä jokapäiväisessä elämässä hyödynnettäväksi.

Maslow lienee laatinut tunnetuimman ja eniten käytetyn tarveteorian. Se on jaettu viiteen eri luokkaan, jonka mukaan ihmiset käyttäytyisivät tämän teorian osien mukaisessa järjestyksessä alhaalta ylöspäin seuraavasti: 1) psykologiset tarpeet tulevat ennen 2) turvallisuuden tarpeita, 3) rakkauden tarve vastaavasti ennen kuin 4) henkilön itsetunto voi kehittyä. Viimeisimpänä tulee 5) itsensä toteuttamisen tarve. (Maslow 1970, 15-31.) Tämän laajalti tutkimustieteissä käytetyn mallin perusta on siinä, että ihmiselle tulee jatkuvasti uusia, korkeammalla olevia tarpeita, jonne tulee kiivetä ikään kuin yksi rappu kerralla. Ihmisten perustarpeiden tulee olla kuitenkin aina tyydytetty, ennen kuin hän voi tavoitella seuraavia lisätarpeita.

Tarpeille on kuitenkin useita näkökulmia: sosiaalisia, biologisia, kaupallisia jne. Matkailutarjonta synnyttää toisaalta kysyntää sekä diskursiivisena vallankäyttönä että sosiaalistumisena johonkin toimintamalliin. (Honkanen 2004, 113.) Mutta matkailijan tehdessä päätöstä matkalle lähtemisestä, hän vertailee matkustamista suhteessa muihin vapaa-ajanviettopapoihin. Toisinaan päätös matkalle lähtemisestä saattaa muodostua sen vuoksi, että *tietyn tarpeen tyydyttämiseen tarvittava resurssi on matkakohteessa eikä kotipaikkakunnalla*. (Honkanen 2004, 112.) Matkailukulutukselle on tyypillistä, että se täyttää samanaikaisesti monia eri tarpeita. Maslow'n tarvehierarkia-kaaviolla pystytään Honkasen (2004) mukaan selittämään vain, miksi joku ei matkusta: jos perustarpeet eivät ole tyydytetty, ei ihminen halua ja kykene lomamatkailuunkaan panostamaan. Vanhusten osalta matkailullisten tarpeiden tyydyttäminen olisi jopa helpompaa kotipaikkakunnalla (Honkanen 2004, 186.) Vapaa-aika ja vapaa-ajan matkailu tulisikin ymmärtää

ihmisten elämän rakenteen osana, kuten Gibson (2002, 18) on lainannut Lewinonia (1978, 1996).

Sosiologi Erik Allardt (1976, 32-49) on muodostanut ihmisten tarpeista inhimillisen hyvinvoinnin kolme perusolottuvuutta, jotka perustuvat elintason, yhteisöllisyyden ja itsensä toteuttamisen varaan (luokittelu on alunperin esitetty englanniksi, joten englanninkieliset vastaavat termit ovat: having - loving - being). Jaottelu perustuu pitkälti Maslowin (ks. Maslow 1970) tarvehierarkian näkemyksille (Allardt 1976, 41). Nämä olottuvuudet sisältyvät myös myöhemmin esittelemääni Deckerin (1997) malliin yksityiskohtaisemmassa muodossa. Elintason olottuvuudella on suuri painoarvo, sillä ymmärretään kaikkia niitä aineellisia ja persoonattomia resursseja, joilla yksilö voi ohjailta elämisen ehtojaan. Yhteisöllisyydellä tarkoitetaan mm. rakkauden ja hellien suhteiden tarvetta, ihmisen tarvetta tuntea kuuluvansa ja olevan hyväksytyt jäsenenä muiden ihmisten muodostamaan sosiaaliseen verkostoon. Tällainen yhteisyys auttaa yksilöitä toteuttamaan muita arvojaan. Itsensä toteuttamisesta ja persoonallisuuden kehittämisestä puhutaan positiivisena arvona. Toiset toteuttavat itseään saavutusten avulla, toiset luovuudella jne. Yksilön osakseen saama arvostus, mahdollisuus harrastuksiin ja vapaa-ajan toimintaan, poliittiseen osallistumiseen sekä kunnioittaminen persoonana muodostavat pääpiirteissään itsensä toteuttamisen arvoluokan. (Allardt 1976, 32-49.) Lánerin ja Sihvolan (1990, 157) mukaan eläkeikäiset nähdään kuluttajina usein vain aineellisten arvojen näkökulmasta. Yksilön mahdollisuuksiin toteuttaa itseään, sosiaalisuuteen tai yhteisöllisyyden kokemiseen ei ole juurikaan kiinnitetty huomiota.

Freysinger (1999, 259) on tarkastellut tutkimuksessaan vapaa-ajan motivaatioissa tapahtuvaa muutosta ja jatkuvuutta. Ts. kuinka ja miksi vapaa-ajan viettämisen motivaatiot muuttuvat iän mukana? Hän on määritellyt motiivin sisäiseksi tekijäksi, joka ohjaa ihmistä. Kokeakseen parhaan mahdollisen stimulaation vapaa-ajaltaan (Optimal arousal) ihmiset etsivät tasapainoa tuttuuden ja uutuuden viehätysten väliltä. Stimulaation tarpeen uskotaan vaihtelevan iän mukaan. Freysingerin mukaan monet tutkijat väittävät esimerkiksi uutuuden viehätysten olevan korkeimmillaan nuoruudesta aikuisuuden puoliväliin. (Freysinger 1999, 259-261.) Miten ihmisten matkailumiseen liittämät toiveet ja odotukset eli motivaatiotekijät sitten täyttyvät lomamatkoilla? Vaikuttavatko ne kokemusten syntyyn? Miten kokemuksia voitaisiin tutkia suhteessa ihmisten lomailuun liittämiin odotuksiin? Tällaisia asioita tutkimalla matkailupalveluiden tuottajat olisivat paljon viisaampia huomioidessaan asiakkaitansa yksilöllisesti palvelujen tuottamistilanteissa.

2.2.5 Kokemuksellisuus vapaa-ajan matkailussa

Kokemuksellisuus on ilmiö, joka on aina ollut säännönmukaisen tieteellisen lähestymisen ulottumattomissa. Meillä kaikilla on omat käsityksemme, joita helposti yritetään eri ideoiden ja teorioiden kautta mallintaa keskittyessämme omiin kokemuksiimme (Keijzer 2000, 239-241). Kokemus on ohikiitävä ilmiö, jota on vaikea paikantaa. Sillä ei ole selvää määritelmää. Kokemuksessa on vain vähän sellaista, joka mahdollistaisi aiheen systemaattisen tieteellisen tutkimisen. (Keijzer 2000, 244).

Nykyään korostetaan ihmisen aktiivista pyrkimystä oppimiseen ja jatkuvaan muutokseen. Muutos voi liittyä niin myönteisiin kuin kielteisiin kokemuksiin, joita ihminen saa osana luontaista oppimistaan, kehitystään ja toimintaansa. Myös Muroma (1992, 31) on tullut siihen tulokseen, että oppimisella on tärkeä rooli kokemuksessa. Suontausta ja Tyni määrittelevät kokemuksen tapahtumana, joka nähdään aiheutuvan tilanteesta, jossa aktiivisuus ja siitä seuraava kokemus tapahtuvat. Vapaa-aikaa ei tarvitse sitoa mihinkään tiettyyn virkistävään aktiviteettiin tai ajanjaksoon, kun vapaa-aikaa tarkastellaan yksilön kokemuksena tai mielentilana. (Suontausta & Tyni 2005, 89.)

Vapaa-ajalla vietetystä ajasta voi nauttia pelkällä olemisella ja tekemättömyydellä, mutta pidemmän päälle sellainen olotila ei liene hyväksi ihmisen henkiselle (mielen) hyvinvoinnille. Vapaa-ajan merkityksien ja sisällön tutkijan kannalta näitä vapaa-ajalla saatuja kokemuksia on kuitenkin hyvä ymmärtää, jotta saadaan selville mitä ihmiset todella vapaa-ajaltaan haluavat. Näin onnistutaan tavoitteessa selvittää ihmisten arvostus vapaa-aikansa suhteen ja vaikkapa asioita, jotka todella virkistävät mieltä. Tähän asti virkistäytymisen sijasta ollaan ehkä liiankin kanssa keskitytty vain itse ajan käyttöön.

Muroman (1992) mukaan matkailijan käyttäytymisessä tapahtuvat muutokset juontavat juurensa sekä kokemuksesta että tiedosta; oppimista tapahtuu saamiemme kokemusten ja tiedon pohjalta. Kulutuskäyttäytymistä koskevassa kirjallisuudessa esiintyvät käsitteet palaute, tyytyväisyys ja oppiminen, jotka ovat valintojen lopputulos. Tyytyväisyys puolestaan viittaa kuluttajan odotuksiin ja niiden täyttymiseen. Oppiminen viittaa psykologiseen prosessiin, jolla voi olla syväkin vaikutus näkemyksiimme, persoonallisuuksiin, motivaatioihin ja asenteisiin – jotka siis kaikki vaikuttavat myös matkailukäyttäytymiseemme. (Muroma 1992, 19.) Donald Roberson on tutkinut matkailusta saatavia ikääntyvien ihmisten oppimiskokemuksia puolistrukturoiduin haastatteluin. Osallistujille esitetyt kysymykset koskivat matkailukokemusten merkitystä ja mitä vastaajat olivat matkoiltaan oppineet.

Tutkimuksessa painottui neljä teemaa; henkilökohtaisesta luonteesta oppiminen, luotettavuudesta, maailmasta ja kodista oppiminen. Uudet raikkaat ideat, ajatukset ja näkökulmat, toisinaan ehkä matkan pelottavuuskin opettivat oman luonteen ymmärtämystä. Luotettavuus tuli esille siinä, että matkailija ymmärsi toisiin ihmisiin luottamisen tärkeyden. (Roberson 2003, 130-131.) Tämä kuitenkin korostunee ulkomaanmatkoilla, joilla vanhempi ihminen erityisesti joutuu useammin kysymän apua ja neuvoja. Uusiin kulttuureihin tutustuminen luo opettavaisia tilanteita maailmasta ja maantieteestä (Roberson 2003, 134). Ja neljänneksi oma asuinpaikka ja –tilanne saa matkoilla ollessa uudet mittasuhteet ja arvostuksen, joka näin luo oppimismahdollisuuksia kodista (Roberson 2003, 137). Yllättävää Robersonin tutkimuksen tuloksissa oli se, että kovinkaan moni vastaajista ei ollut koskaan syvällisesti miettinyt mikä vaikutus tehdyillä matkoilla oli ollut. Useimmat ihmiset halusivat jakaa kokemuksia, ei niinkään kertoa mitä olivat oppineet (Roberson 2003, 141). Tällaiseen painotukseen on saattanut vaikuttaa mm. tiedon puute - kokemukset ja oppiminen ymmärretään eri tavoin, ja niiden merkitystä ei ole ehkä osattu eritellä.

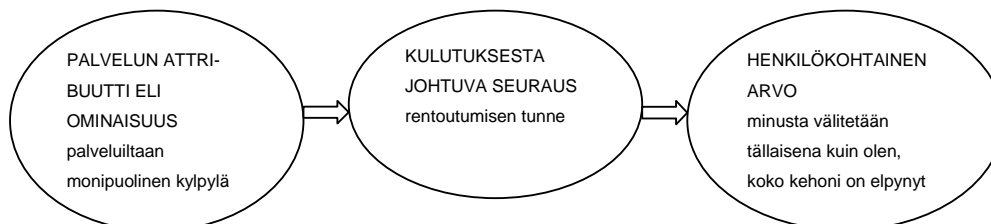
Kiinnostava pohdittava ristiriita ilmenee matkailijan motiivien ja todellisen matkailijan käyttäytymisen välissä. Tyypillinen matkailija väittää etsivänsä rauhaa, muutosta elämäänsä ja toivoo kokevansa jotakin aivan uudenlaista päivittäisestä elämästä poikkeavaa. Kuitenkin hänet löytää ruuhkista, lomailijoita varten tehdyistä kohteista, pinnallisista matkailullisista maisemista ja muutoinkin tilanteista, jotka ovat toisinaan paljon rauhattomampia kuin kotona oltaessa. (Krippendorf 1987, 30.) Toisaalta ihmiset haluavat nähdä ja kokea muutakin kuin ”vain paikkoja”, kuten Carpenterin ja Pattersonin tutkimukseen osallistunut eläkeläispariskunta ilmoitti. Paikoissa pitää voida nähdä paikallisia ihmisiä, päästä heidän kanssa vuorovaikutukseen ja tietää, että näillä ihmisillä on oikeasti yhteys kyseiseen paikkaan. (Carpenter & Pattersonin 2004, 22.) Matkailijat halunnevat kokea unohtumattomia seikkailuja, ja nähdä ainutlaatuisia paikkoja. Parhaimmillaankin matkailuyrittäjät voivat siis vain yrittää luoda sellaisia olosuhteita, jotka mahdollistavat matkailullisten elämysten synny (Borg, Kivi & Partti 2002, 122). Elämykset eivät synny tyhjästä, vaan matkailijat saattavat tarvita apua mielikuvien ja elämyksellisten muistojen syntymisessä ja niiden kokemisessa. Tämä luo paineita palvelujen tuottajille, sillä he joutuvat ”laittamaan itsensä likoon”, olemaan näyttämöllä ja itse siten luomassa asiakkailleen elämyksiä.

2.3 Kokemuksellisuus tutkimuskohteena

2.3.1 Means-End Chain teoria ja laddering-menetelmä

Jotta ymmärtäisimme matkailijan käyttäytymistä ja siihen liittyvää kokemuksellisuutta, ovat tutkijat laatineet malleja, käsitteitä ja teorioita mm. psykologian, sosiologian, markkinoinnin, antropologian ja monilta muilta tieteenoilta. Merkitysten ja arvojen miellelyhtymäketju, joka tunnetaan paremmin englanninkielisellä termillä Means-End Chain -teoria on yksi tällaisista. Se kehitettiin henkilökohtaisten arvojen näkökulman soveltamiseksi kulutustuotteiden markkinoinnissa. Sillä yritetään kuvata ihmisen kognitiivisen ajattelun kautta syntyvää ominaisuuksien, arvojen ja seurausten ketjua, joilla havainnot linkittyvät muistiin. Kuluttajan ostopäätösprosessia, jossa hän yhdistää tuotteen tai palvelun ominaisuudet itselleen tärkeisiin asioihin pyritään mallintamaan tämän teorian avulla. (McIntosh & Thyne 2005, 259.) Samoin sen avulla voidaan vetää johtopäätöksiä esim. matkailijan kohteen valintaan liittyvään käyttäytymiseen liittyen (Klenosky, Gengler & Mulvey 1993, 363). Teoria pohjautuu malliin kuluttajien kognitiivisesta rakenteesta. Merkitysten ja arvojen miellelyhtymäketjua kuvaillaan kolmella kognitiivisella tasolla, jotka ovat luonteeltaan hierarkisia; Klenosky ym. kuvailevat näitä tasoja Rokeachin (1973) tutkimuksesta seuraavasti: tuotteen attributit eli tuotteen konkreettinen merkitys, tuotteen tai palvelun kulutuksesta johtuvat seuraukset, jotka voivat olla melko abstraktejakin sekä henkilökohtaiset arvot eli päätökset, jotka yleensä aina ovat hyvin abstrakteja. (Klenosky ym. 1993, 363.) Teoria olettaa, että käyttäytyminen on arvojen johtamaa, kun taas kuluttajien henkilökohtaiset arvot vaikuttavat pohjimmiltaan heidän tuotevalintoihinsa (McIntosh & Thyne 2005, 260).

Kuviossa 1 on esitetty yksinkertaistettu esimerkki tällaisesta merkitysten ja arvojen miellelyhtymäketjusta, jossa on kuvailtu matkailijan kokemuksien muodostumista kylpyläkäynnistä.

Kuvio 1. Merkitysten ja arvojen miellelyhtymäketju; case-esimerkinä kylpyläpalvelut

Palvelun attribuutti eli konkreettinen merkitys tai ominaisuus on palveluiltaan monipuolinen kylpylä -> *seurauksena tästä* ihminen kokee rentoutuneensa, ja rentoutumiskokemus heijastuu havaituista eduista tai kuluista, jotka on yhdistetty monipuoliseen kylpylään -> *henkilökohtaisena arvona* saatetaan pitää esim. tunnetta siitä, että kokijasta välitetään sellaisena kuin hän on, vaikka vähän rupsahaneenakin, tai tunne kuinka koko keho on elpynyt. *Nämä yhdessä muodostavat rakenteellisesti arvojen ja merkitysten ketjun*, joka kuvailee henkilön tuotteesta/ palvelusta saamaansa hyötyä ja merkitystä. Gutmaninin (1982) mukaan ihmiset valitsevat tuotteita, joiden ominaisuudet tuottavat haluttuja seurauksia ja minimoivat ei-haluttuja seurauksia (Klenosky ym. 1993, 364).

Teorian sovellukset matkailun ja vapaa-ajan yhteydessä ovat keskittyneet ymmärtämään matkailijan käyttäytymistä esimerkiksi kohteen valintaa, museovierailua, majoitusvalintaa ja luontoon perustuvia kokemuksia. Kritiikkiä tämä teoria on saanut osakseen mm. siitä, että näkökulma saattaa painostaa väkisin suhteisiin vastaajan käyttäytymisen, jolla ei ole mitään selvää merkitystä tai jota hän ei edes tunnista, sekä hänen arvojensa kanssa. Toisaalta pohjatiedollakaan ei välttämättä ole hierarkista rakennetta. Kuitenkin tällä merkitysten ja arvojen miellelyhtymäketjulla on etunsa – se kykenee yhdistämään hierarkiset puitteet; kohteen hiljaiset tekijät, tuotteen tai matkailijan persoonallisten arvojen vuorovaikutuksen. (McIntosh & Thyne 2005, 260-261.)

Merkitysten ja arvojen miellelyhtymäketjua hyödynnettäessä täytyy oppia jossain määrin oikeasti ymmärtämään ihmisten arvoja. Suosittu markkinointitutkimusten käytössä ollut menetelmä on ollut laddering-syvähaastattelumenetelmä. Klenosky ym. (1993) ovat kuvailleet tämän menetelmän perusteita Reynoldsin ja Gutmanin (1998) tutkimukseen viitaten seuraavasti: *Laddering* – haastattelumenetelmä on syvähaastattelu, jossa pyritään saamaan ihmisen kognitiivinen ajatusverkosto aktivoitua, niin että haastattelussa saatavasta aineistosta voidaan muodostaa tikkaita. *Tikkaalla* tarkoitan tässä tutkimuksessa suomenkielistä vastinetta englanninkieliselle ”ladder” sanalle. Vastaajat saavat ensin luokittelutehtävän, joka paljastaa peruskäsitykset tai määritykset joita he käyttävät erotellakseen esim. tuotteet kiinnostuksen kohteistaan (esimerkiksi kaksi tai kolme kylpylää, jossa ovat käyneet viimeisten 4 vuoden kuluessa). Tämän jälkeen haastattelija kysyy heiltä aiheesta sarjan avoimia kysymyksiä, joihin osallistujat vastaavat omien ajatustensa mukaisesti ja paljastavat heidän korkeamman asteisia arvoja ja assosiaatioita (miksi ovat käyneet juuri valitsemissaan kylpylöissä). Olennaista kysymyksissä on *miksi* jokin asia on tärkeä vastaajalle? Tällaista kysymysten ketjua jatketaan, kunnes aiheesta ei enää tule uusia vastauksia. Menetelmä

pakottaa osallistujan vastaamaan ja kuvailemaan seuraavia *tikkaita* aina vaan tarkemmin. Haastattelusta eri ihmisten vastauksista muodostuneet tikkaat muodostavat sitten yhdessä *mielleyhtymäketjun*, joka puolestaan muodostaa seurausten ja arvojen verkoston. Tällaista verkostoa voidaan tutkimuksessa kuvaila termillä Hierarchical Value Map (HVM), joka esittää hierarkkisen järjestyksen eri asioiden linkittymisestä mielen luomassa verkostossa. (Klenosky ym. 1993, 364-365)

Klenosky ym. ovat tutkineet yllä mainituin menetelmin vielä hieman pidemmälle vietyinä kuinka laskettelijat ovat valinneet hiihtolomakohteensa Ottawassa, Kanadassa. Tutkimukseen osallistui 90 eri ikäistä ja taustoiltaan erilaista ihmistä. Jokainen syvähaastattelu kesti noin puoli tuntia. Demografisten tietojen kyselyn jälkeen osallistujat saivat valita pitkästä hiihtokeskuslistasta missä ovat käyneet viimeisten viiden vuoden kuluessa, mistä kolmesta valitusta olivat pitäneet eniten, miksi olivat pitäneet valitsemastaan enemmän suhteessa kahteen muuhun jne. Jos vastaaja oli pitänyt esim. tärkeänä, että ihmisiä voi tavata kohteessa helposti, oli jatkokysymys mikä kohteessa on sellaista, että vastaaja tuntee voivan tavata ihmisiä helposti? tai miksi ihmisten helppo lähestyminen on tärkeää?. (Klenosky ym. 1993, 366-367.) Laddering- menetelmää varten on oma tietokoneohjelma, johon vastaukset koodattiin kokeneiden tutkijoiden ja koodaajien avulla. Aiheen parhaiten tunteva laati koodisarjan, jonka jälkeen analysoija ja koodaaja koodasivat tiedostot yksilöllisesti. Näitä koodauksia verrattiin keskenään, jotta saatiin selville tulosten luotettavuus. Epäselvät tilanteet saatiin ratkaistua yhteisesti. Tämän jälkeen vuorossa oli rakenteellinen analyysi, jossa määriteltiin linkit ja käsitteiden keskinäiset suhteet. Näistä laadittiin neliömatriisi, jonka perusteella hierarkkinen arvo kartta (HVM) voitiin laatia. (Klenosky ym. 1993, 371-372.) Reynolds ja Gutman ovat lisäksi esittäneet tavan, jonka avulla voidaan määrittellä mitkä polut HVM:ssa ovat merkityksellisiä; analysoija yksinkertaisesti laskee yhteen kaikki assosiaatiot, jotka liittyvät tiettyihin käsitteisiin jokaisessa ketjun osassa. Klenosky ym. tuovat tutkimuksessaan vielä toisen tavan, jolla tutkimusta voidaan jatkaa. He käyttävät apuna klusterianalyysiä, jota varten luovat samankaltaisuuksista matriisin, joiden tuloksia heijastelevat hierarkkisten arvojen karttaan. (Klenosky ym. 1993, 372-375.)

Merkitysten ja arvojen mielleyhtymäketjun tiedoilla voidaan matkailututkimuksissa auttaa palveluiden tuottajia ymmärtämään paremmin asiakkaidensa ajatusmaailmaa; mitä he ajattelevat vaikkapa palvelutarjouksista. Sillä voidaan kehittää ja arvioida markkinointistrategioita, segmentoida ja asettaa tuotteita oikeille kohderyhmille sekä tehdä johtopäätöksiä ihmisten muusta vapaa-ajan valintoihin liittyvästä

käyttäytymisestä. (Klenosky ym. 1993, 376-377.) Menetelmän heikkoutena pidän kuitenkin sitä, että se ei ota huomioon luonteeltaan hiljaisia ihmisiä, sellaisia osallistujia, jotka eivät välttämättä osaa sanoa kuvailta ”pakonkaan” edessä omia arvojaan, miksi tekevät jotain ja miksi jokin asia on tärkeämpää kuin toinen jne.

Mikäli matkailijoita voisi haastatella lyhyesti matkan suunnitteluvaiheessa, voisi matkailupalveluiden tuottaja/ tuottajat hyödyntää ainakin perusmuodossaan means-end chain – teoriaa ja siihen liittyvää laddering –haastattelumenetelmää saadakseen selville asiakkaidensa toiveita, tarpeita ja eri asioita kohtaan olevia arvostuksia. Tämä ei vielä vaatisi syvällistä tutkimuksenteon tuntemusta, vaan lähinnä aikaa keskittyä omaan kohderyhmään. Kuitenkin tällaiseen tiedonhankintaan käytetty aika tulisi todennäköisesti matkan jälkeen kiitoksina yksilöllisesti toteutetuista palveluista ja näkyisi myös asiakassuhteen jatkumisena.

2.3.2 Gouldingin kokemuksellisuuden malli

Goulding (1999) painottaa *kokemuksen rakentumista ja erityisesti nostalgian roolia* motivaatio- ja kokemuksellisuustekijänä. Hän on tutkinut vanhempien kuluttajien perintökohteissa vierailemista, ja lopputuloksena määritellyt kaksi toisistaan eroavaa nostalgista reaktiota; *virkistäytyvä ja olemassa oleva*. Goulding muistuttaa, että kaikkein selkein kuluttajaryhmä ei välttämättä ole se, joka tarjoaa kohteelle mahdollisuuden jatkuviin uusintakäynteihin. Hän päätyi tutkimaan kyseistä aihetta, koska aikaisemmin vanhemman väen segmentointirytykset ovat liian usein torjuneet nimenomaan köyhät kuluttajat, vaikka he olisivat todennäköisesti juuri niitä, jotka haluaisivat toistaa käyntinsä museokohteissa. Lisäksi Gouldingin mielestä nostalgia on ymmärretty liian usein pelkiksi muistoiksi. Hän yrittää määrittää nostalgian luonteen ja piirteet luodakseen teoreettisen taustan museoissa vierailevien käyttäytymiselle. (Goulding 1999, 178.)

Goulding tutki aihettaan *aineistopohjaisen teorian* avulla todettuaan sen olevan käyttökelpoinen väline niin sosiologian, terveystiedon kuin käyttäytymisenkin tutkimuksessa (Goulding 1999, 180). Goulding toteutti tutkimuksen kolmessa osassa: ensin hän toteutti 20 syvähaastattelua ”teemoitetussa ulkoilmakylässä” Blists Hill Living museossa Britannian Shropshiressä käyville 18-80-vuotiaille vierailijoille. Seuraavaksi hän teki havaintoja ihmisten käyttäytymisestä sekä paikanpäällä kyseisessä museossa että videotallenteiden avulla kahden eri viikon ajalta. Kolmannessa vaiheessa hän järjesti toiselle paikkakunnalle keskitettyjä ryhmähaastatteluja, joihin hän kutsui 70 museossa vieraillutta. Heistä 33 suostui haastatteluun. (Goulding

1999, 182-184.) Tutkija käytti metodinsa taustalla Glacerin ja Straussin 1968 kuvailemaa aineistopohjaista menetelmää, jossa teoria kasvaa tutkimusprosessin edetessä ja on tulos jatkuvasta analyysistä ja tiedonkeruun vuorovaikutuksesta (Goulding 1999, 180).

Viisi teemaa nousi erityisesti pintaan Gouldingin aineistosta; *kulttuurillisen ja persoonallisen samastumisen aiste, etäännyttämisen tunne nykyisyydessä, autenttisuuden kaipuu, sosiaaliset motivaatiot sekä nostalgia*. Nostalgia oli erityisen yleinen tekijä niillä, jotka pystyivät samaistumaan menneisyyteen, tunsivat vieraantumista nykyisyydestä ja joilta puuttui pysyvä sosiaalinen verkosto. (Goulding 1999, 185.) Nostalgia oli tunne, jonka kaiken ikäiset vastaajat pystyivät kokemaan. Aineisto paljasti kuitenkin erityisesti myös sen, kuinka merkittävä nostalgisten reaktioiden ero oli vanhempien kävijöiden välillä. Tutkimuksesta nousi esille neljä rakenteellista ryhmää, jotka olivat suhteessa toisiinsa. Nostalgiaan taipuvaisuus oli suurempi niillä, jotka olivat kokeneet *monikertaisen roolien menetyksen, joille ei annettu uusia mahdollisuuksia, ja joilla oli rajoittunut sosiaalinen verkosto*. Neljäs rakenne oli *henkilökohtaiset kokemukset ja kohteen tuttuus*. (Goulding 1999, 193.)

Neljän rakenteellisen ryhmän muodostuttua seuraava analyysi perustui kahden nostalgisen vastavoiman; *olemassa olevan nostalgian ("existential") ja viihdyttävän ("recreational") nostalgian vertailemiseen*. (Goulding 1999, 186). Ne, jotka määrittivät nostalgisen kokemuksen olemassa olevaksi, olivat lähinnä yli 60-vuotiaita eläkeläisiä, jotka asuivat joko vanhustenkodeissa tai olivat muutoin maantieteellisesti syrjäytyneet muuton myötä. Nostalgia oli heille tärkein kokemuksellinen tekijä, joka korostui muisteluun toisten matkalla olijoiden kesken. Virkistäytyneet nostalgistit edustivat samaa ikäluokkaa edellisten kanssa, mutta eivät vahvistaneet lyhytnäköisen negatiivisen tai positiivisen menneisyyden ja nykyisyyden kontrastia. Heidän ei myöskään tarvinnut kokea menneisyyttä uudelleen. Päinvastoin he pyrkivät nauttimaan kypsästä iästä, olemaan sosiaalisesta ryhmästä toiseen siirtyviä ja nykyisyydestä mahdollisimman vähän vieraantuvia. (Goulding 1999, 187.)

Gouldingin tulokset auttavat tekemään markkinoinnillisia johtopäätöksiä ikääntyvien käyttäytymisestä ja toiveista niin museokohteissa kuin muissakin vastaavissa tuotteissa ja palveluissa. Tutkimuksen demografisen osuuden kuvailema trendi yli kuusikymppisten kuluttajien muodostamasta "harmaasta voimasta" antaa samoin viitteitä kuinka kohdella kyseistä kohderyhmää. Tulkintojen jälkeen voidaan uskoa, että matkailukohteissa kannattaisi huomioida vuorovaikutuksen ja liiallisen häirinnän tasapaino, luoda mahdollisuuksia mielikuvitukselliseen pakoon todellisuudesta, tuottaa "tuttuja" esineitä ja rakennelmia sellaisessa

ympäristössä ja ärsykkeiden kentässä, joka seuraa kyseisen kohteen ylläpitämää teemaa ja mallintaa asiayhteyttä ja jatkuvuutta. (Goulding 1999, 194.) Toisaalta tutkija myöntää tutkimuksensa rajoitteet sikäli, että se ei ollut suunnattu pelkästään käyttäytymisen tutkimiseen eikä toisaalta käsitellyt tyhjentävästi myöskään nostalgian merkitystä. Tutkimuksen tulokset nojaavat lähinnä kentällä kerätyn aineiston pohjalle, ja ovat läpileikkaus eri ikäryhmistä. Otoksen laajuus olisi voinut olla isompikin. Laajuus ja erilaisten tilanteiden mukaanotto olisivat jossain määrin mahdollistaneet tulosten yleistämisen. (Goulding 1999, 195.)

2.3.3 Deckerin P.I.E.S.S. –malli

Decker (1997) on luonut erityisen vapaa-ajan ja virkistäytymisen mallin, jota hän kutsuu leikkisästi P.I.E.S.S. –malliksi. Malli on luotu erityisesti hoitoa ja huolenpitoa tarvitsevien ihmisten vapaa-ajan ja virkistäytymisen kokonaisvaltaiseksi luomiseksi, mutta toimii varsin hyvin muillekin ryhmille. P.I.E.S.S. kuvailee terapeuttista virkistäytymistä. Terapeuttinen virkistäytyminen on tutkimustapana Mooren ym. mukaan löydetty ajatuksesta, että vapaa-aika on tärkeä osa henkistä hyvinvointia ja sopeutumista (Moore ym. 1995, 78). Senioreista on muotoutumassa yhä aktiivisempi ja seikkailunhaluisempi asiakaskunta niin fyysisesti kuin älyllisestikin. Matkailulla ja virkistäytymisellä on merkittävä rooli ikääntyvien ihmisten fyysisten, sosiaalisten, henkisten kuin opettavaistenkin tarpeiden täydentäjinä. (You & O’Leary 2000, 25.) Tulen pro gradu- tutkielmassani testaamaan, kuinka tämän kaltainen malli soveltuu kotimaanmatkailusta saatavien kokemusten ja matkoilta odotettavien tarpeiden tarkasteluun. Tutkimuksellisessa mielessä on kuitenkin muistettava, että malli ei ole lainkaan yhtä pitkälle viety kokonaisuus kuten teoria. Mallin tarkoitus, kuten tässäkin tapauksessa, on yksinkertaistaa näkemys Deckerin luomasta kokonaisuudesta tuomalla esiin sen olennaisia piirteitä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2001, 134.)

P.I.E.S.S. –mallin ajatus on avata perinteisten käyttäytymisteorioiden psykomotoriset, kognitiiviset ja affektiiviset termit selkeäksi ja ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi. P.I.E.S.S. on kirjainsana käyttäytymistoiminta-alueelle. Sana lausutaan ”pies”, ja sillä on tarkoitus kuvailla ”paloja”, jotka toisiinsa yhdistettynä luovat kokonaisuuden ihmisestä ja hänen tarpeistaan. Lisäksi mallin avulla osoitetaan kuinka hyödyllistä on joskus pysähtyä miettimään miksi teemme tiettyjä asioita? mikä on niistä saatava hyöty/ lopputulos? mitä erilaiset aktiviteetit tai toiminnot voivat meille antaa? Taulukossa 1 on esitetty kaikki mallin sisältämät viisi kokemuksellista

ulottuvuutta. Sen avulla voidaan pitää huolta ihmisen tarpeiden, toiveiden ja kokemusten kokonaisvaltaisesta täyttymisestä vapaa-ajan ohjauksessa tai esimerkiksi matkailupalveluiden suunnittelussa ja tarjonnassa.

Matkailijoiden kokemuksellisuutta ja motivoivia tekijöitä tutkittaessa esille tulee useimmiten samoja asioita, kuten tarve rentoutua ja olla ystävien kanssa, pitää hauskaa ja nauttia, kokea erilaisia ja aivan uudenlaisia asioita. P.I.E.S.S. –malli esittää nämä ja monta muuta motivoivaa ja kauttaaltaan virkistävää asiaa erilaisina aktiviteetti-alueina. Esimerkiksi matkailupaketteja suunniteltaessa tämä malli olisi hyödyllinen tuki, jotta retken kuluessa kaikkia aktiviteettien osa-alueita tulisi hyödynnettyä.

Esimerkki P.I.E.S.S. –mallin tasapainosta voisi olla Gouldingin (1999) tutkimus nostalgian merkitys ihmisten kokemuksissa: Ikääntyvien ihmisten kesken nostalgian merkitys kokemuksissa useimmiten korostuu ja se voi ilmetä eri tavoin kokijan taustasta riippuen, kuten Gouldingin tutkimus sen osoittaa. Edelleen tulee kuitenkin muistaa kuinka heterogeenisestä ihmisryhmästä on kyse, kun puhutaan ikääntyvistä. Kaikki eivät välttämättä halua "vain muistella menneitä" Tästä syystä nostalgisuuttakaan ei liiaksi kannata korostaa. Sen huomioiminen on vasta yksi asia kokonaisvaltaisessa virkistäytymisessä.

Taulukko 1. P.I.E.S.S. –mallin ulottuvuudet

Psychomotor	Physical = Fyysinen/ruumiillinen
Cognitive	Intellectual = Älyllinen utelaisuus
	Emotional/ Expressive= Tunteisiin vetoava
Affective	Social = Sosiaalinen
	Spiritual = Hengellinen/sielullinen

Vapaa-ajan aktiviteettien edut P.I.E.S.S. –mallin mukaisesti ovat esimerkiksi seuraavanlaisia:

- Fyysiset aktiviteetit (Physical activities) lisäävät tasapainoa, koordinaatiota, tietokykyä, joustavuutta, voimaa, auttavat painonhallinnassa ja parantavat verenkiertoa, lisäävät hapenottoa sekä vähentävät väsymystä.
- Älylliseen uteliaisuuteen liittyvät toimet (Intellectual activities) ylläpitävät kuuntelemisen ja puhumisen taitoja, auttavat uuden oppimisessa,

päätöksenteossa, ohjeiden noudattamisessa sekä asioiden uudelleen tunnistamisessa. Ne auttavat myös kiinnittämään huomion eri asioihin.

- Tunteisiin vetoavat aktiviteetit (Emotional / Expressive activities) antavat kokijalle mahdollisuuden tuntea ja kuvailla tuntemuksiaan ja yksilöllisyyttään. Ne lisäävät itsetuntoa, mahdollistavat riskinoton, auttavat tuntemaan niistä tulevat seuraukset, ja auttavat pitämään hauskaa.
- Sosiaaliset aktiviteetit (Social activities) voidaan yhdistää suhteiden luomiseen, aktiviteetteihin osallistumiseen, ryhmän yhtenäisyyden rakentamiseen kuin myös mihin tahansa tilanteeseen, jossa on mahdollisuus kontaktiin toisen ihmisen, eläinten, kasvien, yhteiskunnan tms. kanssa.
- Hengelliset, sielulliset aktiviteetit (Spiritual activities) mahdollistavat yhteyden korkeampaan voimaan, meditoinnin, stressin hallinnan, elämän ja kuoleman tutkiskelun, motivoinnin, inspiroinnin, kauneuden ja elämän arvostamisen. Ne auttavat myös ihmistä kuvailemaan henkilökohtaisia uskomuksiaan ja arvojaan jne.

(Decker 1997, 25-27)

Fyysisiä aktiviteetteja matkailupalveluissa ovat erilaiset liikunnalliset aktiviteetit, vaikkapa golf, sauvakävely, vesijumput jne. Älylliseen uteliaisuuteen liittyviä matkailukokemuksia ikääntyvät ihmiset voisivat saada esimerkiksi vierailamalla ”erikoisissa tai mielenkiintoisissa” kohteissa, kuten vaikkapa Heurekassa, taisteluiden muistopaikoissa, erikoismuseoissa jne. Tunteisiin vetoavat aktiviteetit voisivat koostua mm. musiikkimatkailusta, jossa musiikkia hyödynnetään virkistävänä tekijänä tai erilaisista taidetapahtumista, joissa mahdollisuuksien mukaan pääsisi itse osallistumaan tapahtuman kulkuun muutenkin, kuin vain passiivisena seuraajana. Sosiaaliset aktiviteetit, kuten yhdessäolo ja –tekeminen sekä luontoon liittyvät virikkeet vaikuttavat kannustavasti ihmisten jaksamiseen, ja erilaisten voimavarojen hyödyntämiseen. Hengellisillä ja sielullisilla aktiviteeteilla korostetaan Deckerin mallissa uskonnollisuuteen liittyviä arvoja. Toisaalta tämä ulottuvuus ei sulje pois myöskään muunlaisiin arvoihin liittyviä kokemuksia. Matkailupalveluissa on kesäaikaan toiminnassa eri puolilla Suomea tiekirkkoja, luostarit tarjoavat erilaisia luostaripaketteja hiljentymisriitteineen. Myös hengelliset kesäjuhlat ovat tulleet suosituiksi matkailullisina vierailukohteina.

2.4 Yhteenveto

Ensimmäiseksi tässä tutkimuksessa aukaistiin käsitteet, jotka olennaisesti liittyvät ikääntyvien vapaa-ajanmatkailusta saamiin kokemuksiin. Käsitteitä ei ole ollut tarkoitus määritellä tyhjentävästi, eikä se olisi mahdollistakaan. Ikääntyminen on termi, jolle ei voida antaa esimerkiksi tarkkaa kronologista alkamisikää. Samoin kolmannen iän alkaminen riippuu siitä, miten ihminen itse kokee oman elämäntilanteensa. Yleisesti ottaen kolmannen iän todetaan alkavan työelämästä eläkkeelle siirryttäessä, mutta tämäkään ei ole niin yksioikoista – toiset joutuvat jäämään esim. työkyvyttömyyseläkkeelle jo hyvinkin nuorena ns. toisella iällä. Suuret ikäluokat ovat määrällisesti suuri, mutta erittäin heterogeeninen ryhmä. He ovat kehittäneet nykyisenlaisen yhteiskuntamme, ja tuntevat ansainneensa rikkaan ja monipuolisen eläkeiän alkamisen. Onpa heidän eläkkeelle siirtymisen jälkeisellekin elämälle kasattu suuria odotuksia yhteiskunnan puoleltakin. Yhtä kaikki, ikääntyvien joukko on palvelujen tarpeiltaan niin monipuolinen, että houkuttelevien ja palveluiltaan mahdollisimman hyvin huomioitujen matkailupalvelujen suunnittelu vaatii aikaa ja tietämystä eri tyyppisten ihmisten kokemuksista ja siitä kuinka he kokemuksia muodostavat.

Vapaa-ajan tutkimuksen lähestymistapojen kuvailemisen vaikeutena koin käsitteiden selkeän avaamisen ja niiden liittämisen kokemuksellisuuden muodostumisen kenttään. Matkailututkimuksen keskeinen kysymys on aina ollut ja tulee olemaan miksi joku ylipäänsä matkustaa ja mitä ihminen matkoiltaan saa ”irti” ts. miten ihminen kokee matkoilta saatavat uudet asiat ja tiedot? Millaisia tutkimusmenetelmiä on olemassa ja voidaan jatkossa kehittää, jotta tällaisia kokemuseräisiä asioita ylipäätään pystytään selvittämään todenmukaisesti ja ihmisten käsitysten väliset vaihtelut huomioon ottaen?

Materiaalia ikääntyvistä matkailijoina ja toisaalta kokemuksellisuuden tutkimuksista löytyy runsaasti, mutta tässä kirjallisuuskatsauksessa pystyn raapaisemaan pintaa vain lyhyesti esittelemällä muutamia mielestäni aiheeseen soveltuvia malleja. Kokemuksellisuuttakin voidaan tutkia monen tyyppisistä lähtökohdista; miksi matkailija käyttäytyy niin ja näin, miten hän kokee eri asiat, kuinka kokemukset vaikuttavat häneen ihmisenä jne. Lukuisista kokemuksellisuuden malleista ja teorioistakin tulee siten valita omalle tutkimusaiheelle sopiva menetelmä. Tästä syystä valitsin mahdollisimman eri tyyppisiä, ja eri tieteenaloilta pohjaavia teorioita ja malleja esimerkeiksi. Näistä eniten minua kiehtoo Joanne Deckerin terapeuttisen virkistykseen tieteenaan sovellettu P.I.E.S.S. –malli, ja koen sen soveltuvan myös tämän pro gradu- tutkielmani pohjalle.

Kotimaanmatkoilta saatavat kokemukset ja elämykset perustuvat usein samoihin asioihin, jotka tuottavat iloa ja virkistymistä myös kotioiloissa. Useat tutkijat ovatkin päätyneet tällaiseen johtopäätökseen tutkimustuloksissaan. Tämä peruste on ollut itselläni lähtöoletuksena tutkimustyötä tehdessäni. Vapaa-ajanviettokokemuksia (ilman matkailullista lähtökohtaa) tutkittaessa merkittäväksi lähtökohdaksi nousi myös tutkijoiden päättelyt siitä, kuinka vapaa-ajan vietosta muodostuva tyytyväisyys on tärkeämpää kuin johonkin aktiviteettiin osallistumisen useus. Tämä korostuu erityisesti vanhenevan väestön keskuudessa.

3 TUTKIMUSAINEISTO JA ANALYYSIMENETELMÄ

3.1 Taustaa

Käytän tutkimusaineistona ET-lehden vuosikertojen 2003-2005 Suomea koskevia matkailuartikkeleita. Tutkimusaineiston valintaan vaikutti, että vastaavan laajuisen objektiivisen aineiston kerääminen itse olisi ollut mahdotonta. Itse kerätty aineisto olisi vastannut etukäteen määrittelemiini tutkimuskysymyksiin paremmin, mutta sen kattavuus ja luotettavuus olisivat olleet heikommat. Tällä tavoin vältin myös turhien haastattelujen tekemisen ja otin huomioon omalta osaltani tutkimuksenteon eettisen puolen, jossa ihmisillä on oikeus häiriöttömään oleskeluun julkisissa tiloissa, eli en mennyt häiritsemään lomalaisia. Tutkimustiedolla on nykyisessä yhteiskunnassa liiankin korostunut asema ja tutkimuksenteon opetetaan useilla kouluasteilla. Tästä johtuen erilaisten harjoitustöinä tehtävien kyselyjen ja haastattelujen määrä on moninkertaistunut. (Honkanen 2004, 109.) Ihmiset kyllästyvät jatkuviin kyselylomakkeiden täyttämispyyntöihin ja haastattelukyselyihin.

Vaikka kyseessä on matkailututkimus, jossa käsitellään ikääntyvien ihmisten vapaa-ajan matkailullisia kokemuksia kuin myös kokemuksellisuuden muodostumiseen läheisesti liittyviä matkailumieltymyksiä ja motivaatioita, ei voida sivuttaa sitä seikkaa, että osallistuminen erilaisiin aktiviteetteihin virkistäytymistarkoituksessa sekä perinteisten kotioloissa vietettyjen vapaa-ajan palveluiden sisältö on useimmiten samaa myös lomamatkoilla. Tämä korostuu erityisesti kotimaan lomamatkoilla, joilla aikaa halutaan viettää useasti samalla tavoin kuin kotona ollessa, mutta uudessa ympäristössä. Moore, Cushman ja Simmons (1995) ehdottavatkin matkailun ja vapaa-ajan käyttäytymistutkimuksen yhdistelmän tutkimisen lähtökohdaksi sitä, että vapaa-aika tulisi ymmärtää jokapäiväisen elämän kontekstiin (Moore, Cushman & Simmons 1995, 79) – olipa kyse vapaa-ajalla matkailusta tai kotona olosta. Vapaa-aika kehittyy joka tapauksessa suhteessa ympäröivään sosiaaliseen ja sosiaalipsykologiseen prosessiin, joka tulee esille elämässä yleensä (Moore ym. 1995, 79). Myös Decker korostaa vapaa-ajan ja virkistäytymisen PIES –mallinsa terapeutista vaikutusta ja jokapäiväiseen arkeen soveltamista (Decker 1997). Tästä syystä tarkastelen tutkimuksessa nimenomaan kotimaanmatkailuun liitettävää kokemuksellisuutta ja sitä kautta motivaatiotekijöitä aikaisempien vastaavista aiheista laadittujen teorioiden ja mallien valossa.

3.1 Tutkimusongelman rajaus ja perustelut

Tutkimukseni luonne on sen suuntainen, että se helposti leviää liian laajaksi tämän pro gradu -tutkielman puitteissa. Matkailijan kokemukset ja kokemusten muodostuminen liittyvät hyvin pitkälti matkailemisen motivaatiotekijöihin, matkakohteen vetovoimatekijöihin ja edelleen matkailijan tarvetekijöihin. Nämä olen käsitellyt lyhyesti työtäni koskevien muiden määritteiden ohessa kappaleessa kaksi. Analysointiosiossa keskityn tarkastelemaan melko yleisellä tasolla ikääntyvien ihmisten vapaa-aikaa ja sen viettoa kotimaanlomilla heidän saamiensa kokemusten valossa. Peilaan näitä tuloksia tutkielmani alussa tarkastelemini kokemuksellisuuden tutkimuksen teorioihin ja malleihin sekä ikääntymisestä tehtyihin tutkimuksiin.

Pro gradu-tutkielmani aihepiiriin olen rajannut yllä mainitusta syistä johtuen seuraavasti:

- koskemaan ikääntyviä suomalaisia (kronologisen ikäjaottelun mukaan keskimäärin 55+ ihmisiä ja sitä vanhempia)
- koskemaan vain suomalaisten vapaa-ajan matkustamista Suomessa
- käsittelemään näiden matkailijoiden matkoiltaan saamia/ etsimiä kokemuksia

3.2 Menetelmät ja tutkimuksen kulku

Tutkielmani tutkimusote on kvalitatiivinen, selittävä tutkimus. Tutkimusaineisto on muiden keräämää, valmista aineistoa. Siten käsiteltävä aineisto on luotettavampaa ja tarkasteltavaksi myös objektiivisempaa, koska en ole itse ollut tutkijana millään tavoin vaikuttamassa siihen, mitä haastateltavien kanssa on keskusteltu. Hankkiessani aineistoa pohdin, voinko sen avulla vastata luomiini tutkimuskysymyksiin. Aineisto on monipuolista, mutta sen luonne vaatii tutkimuskysymysten uudelleenmuotoilua vasta aineistonhankkimisen jälkeen. (Honkanen 2004, 107.) Tutkimuskysymykseni muotoutuivatkin tästä syystä useaan otteeseen tutkimukseni edetessä. Tukea tämän tyyppiselle tutkimuksenteon järjestykselle sain Honkasen laatimasta tutkimuksesta (ks. Honkanen 2004, 107).

Tulen käyttämään aineistoni analysoinnissa sisällönanalyysiä sekä diskurssianalyysiä. Analysointini alkaa ”puhtaalla” sisällön- ja tekstintutkimuksella, jossa haen vastauksia siihen, millaisin teemoin ja näkökulmin kotimaanmatkailemisesta lehdissä kirjoitetaan. Tämän pohjalta pystyn perustelevaan varsinaiseen diskurssianalyysiin mukaan ottamieni

artikkelien määrän ja laadun. ET-lehden vuosikerroissa 2003-2005 lehtiä oli yhteensä 47 kappaletta. Niissä oli kaiken kaikkiaan 40 Suomea koskevaa matkailuartikkelia. Niistä tuli ensin valita kaikki sellaiset artikkelit, jotka käsittelevät suomalaisten ihmisten matkailukokemuksia.

Toisessa päässä analysointiani on diskurssin tutkimus, jossa käytän tekstiä välineenä saadakseni selville, miten suomalaisten kotimaan lomailukokemuksista puhutaan. Tarkastelen millaisia kokemuspuhetapoja aineistossa esitettiin ja kuinka hyvin ne oli jaoteltavissa tutkimukseni kappaleessa 2.3.3 esittämäni Deckerin P.I.E.S.S. -malliin. Tätä mallia taustalla hyödyntäen analysoin, kuinka seuraavat tekijät: fyysinen/ ruumiillinen, älyllinen uteliaisuus, tunteisiin vetoava, sosiaalinen sekä hengellinen/ sielullinen ilmenevät artikkeleista sekä kuinka kokonaisvaltaisia suomalaisten vapaa-ajan kokemukset ovat lomamatkoilla. Tulokseksi saan kuvauksen merkityksistä, joita käsiteltyihin aiheisiin kuuluu.

Varsinaiseen teoriapohjaiseen sisällönanalyysiin ja diskurssianalyysiin valitsin mukaan otettaviksi kappaleessa 4.2 esittämäni perustelujen mukaan 13 artikkelia, jotka olivat näkökulmaltaan suomalaisten ja suomalaisten toimittajien omia kotimaanmatkailukokemuksia. Joukossa on lisäksi muutama artikkeli, joissa käsitellään matkailualalla työtä tekevien ihmisten elämäntapoja ja kertomuksia esimerkiksi siitä, kuinka he haluaisivat matkailua Suomessa kehittää. Tässä vaiheessa mukaan tuli konkreettisemmin omat valintani, jotka olisivat toisen tutkijan toteuttamana voineet olla artikkelivalinnoissa toisenlaisetkin. Perustelen valintani kuitenkin sillä, että kokemuksellisuutta en olisi pystynyt tutkimaan mistään muista tarkastelussa olleista 40 artikkelista.

Analysointini kielitieteellisenä lähtöoletuksena pidin funktionaalista lähestymistapaa, jonka tavoitteena on selvittää, miten kieli toimii sosiaalisen vuorovaikutuksen välineenä (Luukka 2000, 135). Vanhimpien funktionaalisten kuvausten perimmäinen tavoite on ollut kuvata miten eri puheyhteisöjen jäsenet käyttävät kieltä eri tarkoituksiin, esim. asenteiden ilmaisuun, vaikuttamiseen, suhteiden ylläpitoon ja kielestä puhumiseen. Funktionaalisen näkökulman mukaan kielen rakenne, käyttö ja merkitys kuuluvat yhteen, eli kieltä ei ole mielekästä kuvailla irrallaan kontekstista. Funktionalisti ottaa huomioon millaisessa tilanteessa kieli ilmenee ja analysoi kielenkäyttöä aidossa tilanteessa. (Luukka 2000, 137-141.) Välttääkseni ihmisten luomien merkitysten ja kokemusten kuvailemisen irrallaan muusta asiayhteydestä, pyrin lainaamaan artikkeleista mahdollisimman laajoja tekstikatkelmia, sen sijaan että poimisin vain yhden lauseen sieltä täältä, kuten formalistisessa kielen tutkimisen suuntauksessa voitaisiin tehdä (Luukka 2000, 140).

Luukan (2000, 139) mukaan funktionaalisen kielikäsitteen avainsana on näkemys kielestä sosiaalisena ilmiönä ja vuorovaikutuksen välineenä. Funktionaalisen kuvauksen tärkeä tehtävä on kielen käytön ja merkitysten rakentumisen selittäminen. Tällä näkökulmalla voisi tutkia esim. erilaisia tapoja viitata henkilöihin - tai kuten tässä tapauksessa kokemuksiin. Lähtökohtana on ilmauksen tehtävä ja merkitys. (Luukka 2000, 141.) Koska en ole itse ollut tutkimusaineistooni laatimassa, ts. ihmisiä haastattelemassa ja haastatteluja suoraan litteroimassa, en katso voivani selittää kielen käytössä ilmaantuneita merkityksiä (ts. en pysty konkreettisesti kuvailemaan, kuinka haastateltavat ovat kieltä puhuessaan käyttäneet), vaan keskityn tutkimaan kielen käytön merkityksiä siltä osin kuin toimittajat ovat muiden suomalaisten sanomisista, tai toimittajien omista ajatuksistaan kirjoittaneet. Tällä on selkeä ero, sillä kirjoitettu kieli on ihan oma järjestelmänsä kuin puhuttu kieli. Kirjoitettuus tulee ottaa huomioon merkitysten analysoinnissa. (Hiidenmaa 2000, 170.) Tutkimustuloksista tulisi aivan erilaiset, mikäli tutkija itse olisi ollut kaikki artikkelien haastattelut tekemässä ja itse niistä kirjoittamassa koontia.

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa diskurssi on määritelty säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemiksi, joka rakentaa sosiaalista todellisuutta ja muodostuu sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 27). Yhteiskuntatieteilijät ymmärtävät diskurssit yleensä merkityssysteemeinä ja tapoina rakentaa tietoa ja sosiaalisia käytänteitä (Luukka 2000, 134). Vanhimpien funktionaalisten kuvausten perimmäinen tavoite on ollut kuvata miten eri puheyhteisöjen jäsenet käyttävät kieltä eri tarkoituksiin, esim. asenteiden ilmaisuun, vaikuttamiseen, suhteiden ylläpitoon ja kielestä puhumiseen (Luukka 2000, 137).

Diskurssia ei siis analysoida irrallisena kielellisenä ilmiönä, vaan aina suhteessa kontekstiin (Luukka 2000, 144). Diskurssintutkimuksen suuntauksia Luukka jäsentää neljän näkökulman mukaan; 1) tekstuaalisena, 2) kognitiivisena, 3) interaktionaalisena sekä 4) konstruktionistisena suuntauksena. Tekstuaalinen suuntaus lähestyy diskurssia kielellisenä kokonaisuutena, ikään kuin tuotteena. Kognitiivinen suuntaus mentaalisenä prosessimaisena tapahtumana. Interaktionaalinen suuntaus korostaa osallistujien ehdoilla toteutuvaa vuorovaikutusta ja konstruktionistisessa näkemyksessä diskurssia analysoidaan osana laajempaa sosiaalista kontekstia. (Luukka 2000, 144).

Tässä tutkimuksessa diskurssinen näkökulmani on konstruktionistinen. Selvitän mihin sosiaaliseen yhteisöön ja tilanteeseen, eli teoreettisessa tarkastelussani Deckerin P.I.E.S.S –mallin osaan, artikkelien kuvailemien henkilöiden kokemukset eli tarkasteltavat diskurssit liittyvät, miten ne rakentavat sosiaalista todellisuutta ja luovat merkityksiä sekä millaisia

vaikutuksia diskursseilla on. Kieli ja kielenkäyttö eivät ole sidottuja pelkästään vuorovaikutustilanteeseen, vaan kaikkiin niihin yhteisöihin, joissa kieltä käytetään (Luukka 2000, 151).

Sellainen diskurssintutkimus, joka ei huomioi kielen rakennetta ja systeemiä, jää helposti tekstien kommentoinnin tasolle. Sisältöä ja merkityksiä ei voi analysoida, jos ei samalla ota huomioon muotoja, koska merkitykset realisoituvat muodoissa ja rakentavat samalla niitä. (Luukka 2000, 157). Pahimmillaan analyysi jää tekstin sisällön tutkijan omin sanoin kuvailemiseksi siitä, mitä teksti kertoo ulkopuolisesta maailmasta. Jotta analysoinnista tulisi uutta tietoa tuottavaa, siinä tulee ottaa huomioon miten teksti esittää sen mitä sen on tarkoitettukin esittävän. Samoin tulisi kuvailla mikä rooli ja sosiaalinen asema tekstillä on. (Hiidenmaa 2000, 172.)

Esimerkiksi ET-lehden artikkelien tekstit yhdistyvät niihin teksteihin, joiden kanssa ne jakavat samanlaisen esitystavan. Artikkelit ovat pääosin matkapäiväkirjamaisia kuvauksia ja siten keskenään samankaltaisia. Yhteys näkyy mm. tekstin hahmossa; rakenteessa, vakiintuneessa tavassa kirjoittaa otsikoita, kappaleita ja sitaatteja. Konteksti siis löytyy teksteistä analysoimalla niiden yhteyksiä toisiin teksteihin. Tällainen konteksti on analyysin tulos siinä missä tekstin muu merkityskin. (Hiidenmaa 2000, 182-183.)

4 MATKAPUHE KOKEMUKSISSA

4.1 Taustaa

Tässä kappaleessa siirryn tarkastelemaan kotimaanlomailemisen merkityksiä ja ET –lehtien kotimaanmatkailuartikkelien pohjalta luotavissa olevia kokemuksellisuuden kenttiä. Ensin esittelen kuinka päädyin yksinkertaisen sisällönanalyysin avulla valitsemaani kokemuksellisuutta käsittelevien artikkelien aineistoon. Kokemuksellisuuden tarkastelussa tulen tämän jälkeen nojautumaan diskurssianalyysiin, koska siltä pohjalta voin analysoida tarkemmin mitä ihmiset ovat erilaisilla kuvauksillaan oikeasti tarkoittaneet. Kuinka tärkeässä asemassa mainitut asiat ovat olleet jne. Deckerin (1997) vapaa-ajan ja virkistäytymisen P.I.E.S.S. –malli, jota käsitteletin kappaleessa 2.3.3, tulee olemaan keskeinen osa analysointini jaottelua. Tätä mallia taustalla hyödyntäen analysoin millaisia kokemuksellisuuteen liitettäviä puhetapoja analysoitavasta aineistostani oli löydettävissä. Pohdin myös miten niiden perusteella matkailupalveluja kannattaisi tuotteistaa.

4.2 Lomailu Suomessa

ET-lehden kolmessa vuosikerrassa 2003-2005 kotimaanmatkailuun liittyneitä artikkeleja oli kaiken kaikkiaan 40 kpl. Otin kaikki artikkelit huomioon ensimmäisessä työvaiheessani, jossa tarkastelin artikkelien sisällöstä seuraavat asiat:

- teema
- näkökulma
- tiedonlähde
- kirjoituksen sävy
- maantieteelliset kohteet

ET-lehtien sisällysluetteloja tarkastelemalla saattoi havaita, että kotimaanmatkailuun liittyviä artikkeleita oli eri otsikoiden alla. Tämä havainto johti siihen, että kävin jokaisen lehden (yhteensä 47) kannesta kanteen läpi löytääkseni kaikki selkeästi matkailuun liittyneet artikkelit. Matkat – otsikon alla lehdissä oli lähinnä informatiivisia matkaopas-tyyppisiä artikkeleja, toimittajien laatimia matkapäiväkirjoja, kaupunkikuvauksia sekä kylpylä- ja hiihtokeskustietoja. Ihmisiä ja elämäntaitoa – otsikon alta löytyi kuvauksia muiden suomalaisten matkailukokemuksista. Lisäksi matkailuartikkeleja oli sisällysluettelon mukaan kohdissa Harrastukset, Museon väarti, Oma auto, Koti ja ruoka, Makunautinnot sekä Vapaa-aika. Kaikki artikkelit olivat

pääsääntöisesti neutraaleja, jonkin verran tiedottavia kuvauksia käsiteltävistä aiheista. Vain muutamasta artikkelista oli havaittavissa erityisen positiivinen ja hehuttava sävy. Kaikki luontoon ja siellä liikkumiseen liittyneet kuvaukset oli pääsääntöisesti matkapäiväkirjamaiseen tyyliin kirjoitettuja. Tiedonlähteinä toimittajat olivat käyttäneet omien kokemusten ja havaintojen lisäksi pääasiassa asiantuntijoiden (yrittäjät ja muut matkailijoiden palvelijat) haastatteluja, muiden suomalaisten kokemuksia, internetiä ja matkaesitteitä. Muunlaiset lähteet eivät käyneet artikkeleista selville.

Taulukossa 2 esitän määrällisesti artikkelien jakautumisen eri teemojen, näkökulmien ja maantieteellisten kohteiden suhteen. Artikkelien teemat painoutuivat selkeästi luontoon, historiaan ja kaupunkeihin. Muita teemoja olivat mm. liikunta (hiihtokeskukset, kylpylät, vaellukset), ruoka (mm. kartanot, joissa pitopalvelutoiminta on merkittävä osa toimintaa sekä vaelluksilla nuotion äärellä muodostuneet kokemukset) henkilökuvaukset sekä elämäntapakuvaukset.

Näkökulmaa tarkastellessani jaottelin artikkelit neljään eri luokkaan sen mukaan olivatko ne tiedottavia ja palveluita luetteloivia, historiallisia, selkeästi toimittajien omiin kokemuksiin vai muiden suomalaisten kokemuksiin pohjautuvia. Tämä oli suhteellisen helppo jaoteltava, koska artikkelit jakaantuivat selvästi *museokuvauksiin*, joissa oli käytetty historiallista kerrontaa; *tiedottaviin*, lähinnä informatiivisiin *palvelukuvauksiin*, joissa osassa oli mukana lyhyesti toimittajan kokemuksia; sekä *ihmisten kokemuksiin – joko toimittajien tai muiden suomalaisten näkökulmasta*. Näkökulman tarkastelu oli välttämätöntä myös jatkotutkimukseni kannalta. Diskurssianalyysin keinoin ihmisten matkailukokemuksia ei voisi tarkastella tiedottavista eikä liioin museokuvauksistakaan. Keskeisiä maantieteellisiä kohteita tarkastellessani pyrin katsomaan jokaisesta artikkelista yhden tekstin kokonaissisällön kannalta olennaisimman maantieteellisen sijainnin Suomen läänien mukaan. Muutamissa palvelukuvaus-tyyppisissä artikkeleissa oli lueteltu eri puolilla Suomea sijaitsevia hiihtokeskuksia ja kylpylöitä, jotka sijoitin erikseen ”sekalaisiin”.

Taulukko 2. ET-lehtien artikkelien jakautuminen tarkasteltavien aihepiirien mukaan

<p>TEEMA:</p> <ul style="list-style-type: none"> • luonto • historia • kaupungit ja paikkakunnat • liikunta, henkilö- kuvaukset, elämäntapa- kuvaukset, ruoka 	<p>13</p> <p>10</p> <p>5</p> <p>12</p> <p>YHT.</p> <p>40</p>
<p>NÄKÖKULMA:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tiedottava/ palveluita ja kohteita luetteloiva, osin toimittajien kokemuksia • historiallinen • toimittajien kokemukset • muiden suomalaisten kokemukset 	<p>16</p> <p>11</p> <p>6</p> <p>7</p> <p>YHT.</p> <p>40</p>
<p>KESKEISET MAAN- TIETEELLISET KOHTEET:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lapin lääni • Oulun lääni • Itä-Suomen lääni • Länsi-Suomen lääni • Etelä-Suomen lääni • Ahvenanmaan maakunta • sekalaiset 	<p>7</p> <p>3</p> <p>7</p> <p>7</p> <p>10</p> <p>2</p> <p>4</p> <p>YHT.</p> <p>40</p>

4.3 P.I.E.S.S. –malli kokemuspuheen taustalla

Ihmisten omia matkailuun liittyviä kokemuksia sisältävät artikkelit löydettyäni (13 kappaletta) pääsin tarttumaan kiinni varsinaiseen tutkimuksen juoneen. Tässä tutkimuksessa käytän fyysistä/ ruumiillista ulottuvuutta tarkastellessani kaikenlaiseen liikkumiseen liitettyjä kokemuksia. Usein liikkumiseen yhdistetään suomalaisittain myös sitkeys ja peräänantamattomuus. Tämä kävi selville myös tarkastelemastani materiaalista: ei haluttu luovuttaa, vaikka mieli välillä tekikin. Hiljaisen puheen kautta haluttiin saada mainetta ja kunnia saavutuksista. Luovuttamattomuudesta ja päämäärän saavuttamisesta koettiin saatavan palkkio, joka lämmitti ainakin omaa mieltä.

Kognitiivinen ulottuvuus on jaettu kahtia älylliseen uteliaisuuteen ja tunteisiin vetoaviin aktiviteetteihin, tässä tapauksessa kokemuksiin. Wikipedian englanninkielisillä sivuilla tunteet määritellään yksinkertaisimmillaan tuntemuksiksi, joita kuvaillaan fysiologisten toimintojen, kuten kasvonilmeiden, tihentyneiden sydämenlyöntien, tai itkemisen, vihantunteiden yms. avulla. Esimerkkejä tunteista ovat ilo, viha, pelko, hämmästys, inhotus ja empatia. (Wikipedia The Free Encyclopedia 2006.) Tällaisia tuntemuksia ja aistihavaintoja oli löydettävissä ihmisten kokemuksissa hyvin laajasti: Veistospuistossa olevat toisiaan syleilevät patsaat saivat kokijan toivomaan, että hänestäkin otettaisiin samalla tavalla kiinni. Konserttavierailu muodosti kokonaisvaltaisia tuntemuksia hienosti pukeutumisesta, tuttujen tapaamisesta, lasillisesta hyvää viiniä, orkesterin tulosta lavalle kahisevissa puvuissaan, viritysäänistä ja itse konsertista. Lapin vaelluksilla kauniit maisemat, auringonlaskut ja revontulet saivat niinkään aikaan elämyksellisiä tuntemuksia.

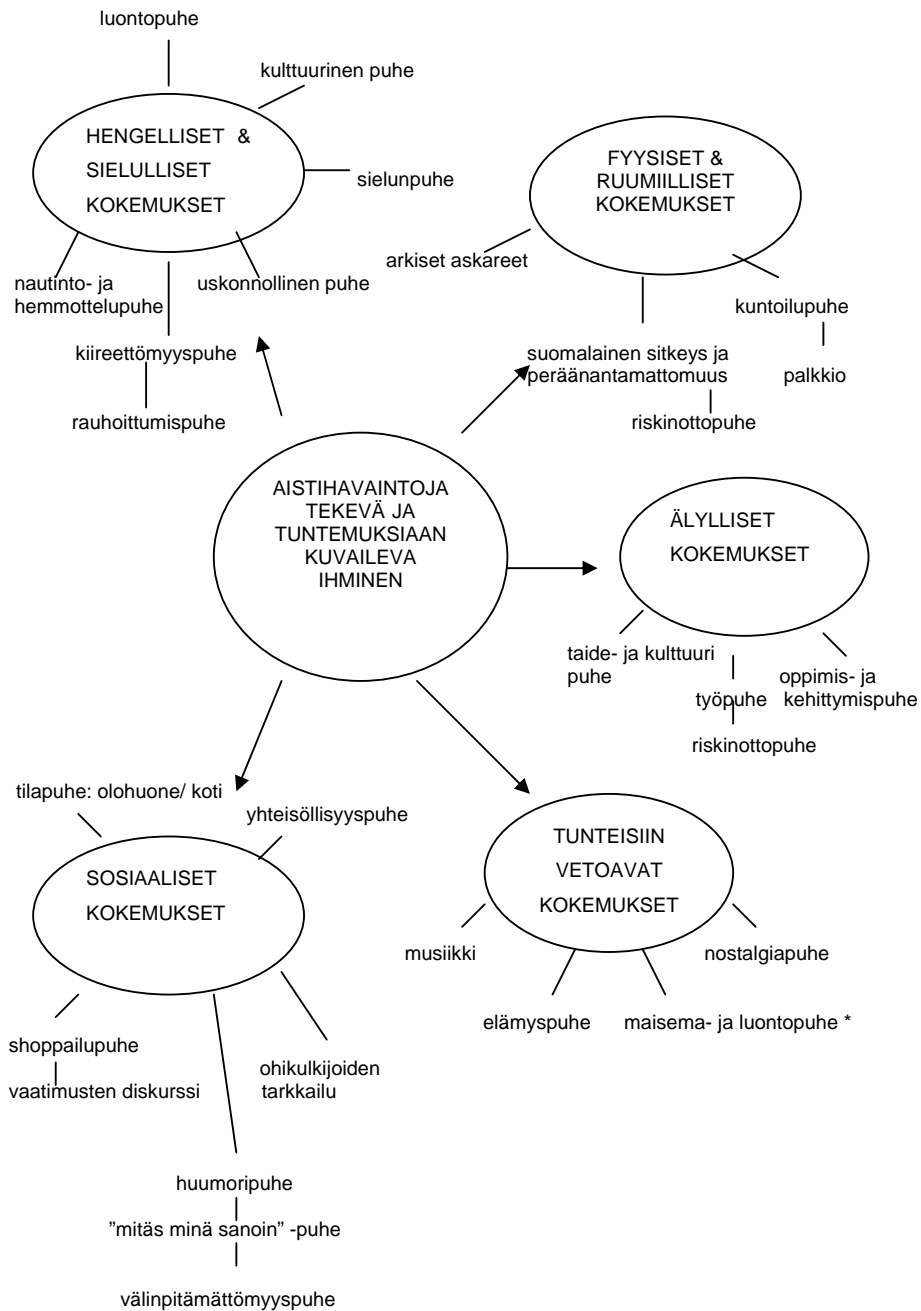
Älylliseen uteliaisuuteen voidaan liittää kaikki sellaiset aktiviteetit, joissa yksilö joutuu käyttämään hänen älyään esimerkiksi opiskellakseen, suhteuttaakseen asioita toisiinsa, kyselläkseen tai vastatakseen erilaisiin mielessä nousseisiin kysymyksiin (Wikipedia The Free Encyclopedia 2006). Älyllistä uteliaisuutta käytettiin esimerkiksi ongelmanratkaisutilanteissa, kun sovittuun majapaikkaan ei päässytäkään, tai kompassin avulla oli suunnistettu väärään paikkaan. Toisaalta ristikoiden tekeminen, erilaisten esineiden keräileminen kuin myös ns. työpuheen yhteydessä kerrotut vaihtoehtoiset tavat toimia olivat luettavissa tähän ulottuvuuteen.

Affektiiviset eli voimakastunteiset kokemukset voivat olla niin sosiaalisia kuin hengellisiäkin. Sosiaalisuus on terminä hyvinkin yleispätevä ja kätkee sisäänsä paljon eri merkityksiä. Sanakirja Wikipedian mukaan sosiaalisuus merkitsee mm. toisten ihmisten huomioonottamisen yksilön

asenteissa ja käyttäytymisessä, ihmisten välisiä suhteita, ja yhteistyötä, vuorovaikutteisuutta eläinkunnan ja muiden elävien kokonaisuuksien (esim. kasvit) kanssa. (Wikipedia The Free Encyclopedia 2006.) Sosiaaliset suhteet tulivat tavalla tai toisella jokaisessa tarkasteluun otetussa artikkelissa esille. Pääosin sosiaalisuudesta puhuttiin yhdessäolon tärkeydellä, mutta myös uusien ihmisten tapaamisella ja eläinten näkemisestä ja kuulemisesta muodostuneilla kokemuksilla.

Samaisen sanakirjan määritelmän mukaan hengellinen ja sielullinen termi tulee erottaa suhteessa uskonnollisiin ja toisaalta maallisiin asioihin (Wikipedia The Free Encyclopedia 2006). Hengellisyys on monien kannattajien mukaan olennainen osa yksilön kokonaisvaltaista terveyttä ja hyvinvointia. Käsitteen laajuudesta ja yksilön luonteesta johtuen hengellisyys voidaan ymmärtää paremmin korostamalla niitä tekijöitä, jotka nousevat pintaan ihmisten itse kuvaillessa mitä hengellisyys heille merkitsee: esimerkiksi elämän merkitystä, arvoja, uskomuksia, yhteyttä omaan itseen ja Jumalaan jne. (Wikipedia The Free Encyclopedia 2006.) Myöskään Decker (1997) ei ole määritellyt hengellisyyttä tarkoittamaan pelkästään uskonnollisuuteen viittaavia asioita, kuten jumalanpalveluksissa käymistä tai rukoilemista, joskin nämä asiat korostuvat hänen luoman P.I.E.S.S. –mallin hengellisen ulottuvuuden sisällössä. Kuitenkin esimerkiksi itselle tärkeän musiikin kuuntelu, muisteleminen, runouden lukeminen tai itse tuottaminen voivat myös luoda hengellisiä/ sielullisia kokemuksia.

Kuviossa 2 esitän konkreettisesti millaisia puhelajeja aineistosta löytyi ja kuinka ne suhteutuvat P.I.E.S.S. –malliin. Lisäksi työni liitteenä on kaksi kuvaa mind-map –tyyppisestä työskentelystäni, jotta sain puhelajit eriteltyä laajasta aineistosta.

* toisinaan yhdistettävissä myös hengellisiin ja sielullisiin kokemuksiin

Kuvio 2. PIESS –malli kokemuspuhelajien tarkastelussa

4.3.1 Me ihan tavalliset ihmiset

Postmoderni ihminen on yksilöllinen narsisti, hedonistinen itsensä toteuttaja. Kokemus on osa henkilökohtaista elämää. Sitä voi arvioida vain kokija itse. Hedonisti osaakin huomioida juuri oman itsensä. Hänen toimintaansa ohjaavat hänen sisäiset aistimuksensa. Toisin sanoen hänen pitää etsiytyä tilanteisiin, joissa pääsee nauttimaan vahvoista tunnekuhuista tai elämyksistä ja joissa hän itse voi tehdä valintoja. (Junnila 1997, 260.) Tällaisia tilanteita esiintyi muiden muassa Lapin vaelluksilla.

2/2004

” Tässä me olemme. Karin, Paula, Ulla-Maija, Leena ja Raija, ahkiot ja sukset. Taksin perävalot häipyvät Aksumuotkin tietä takaisin Suomeen. Edessä leveä moottorikelkkaura viitoittaa reitin kohti länttä.

Ei videoryhmää kuvaamassa lähtöä, ei sponsorien logoja vaatteissa. Mukana kaikki tarpeellinen: tarkoin mietityt vaatteet, ruokaa kovaan kulutukseen, korjaus- ja turvavälineet, keittimet ja säänkestävät teltat.

Vaikkei edessä ollutkaan monituhattimetrisiä rinteitä, eikä vaarallisia jäätiköitä, oli avoimissa, suojaattomissa maisemissa haasteina pyryt, äkisti nousevat myrskyt, sumut ja suunnistajilta suurta tarkkuutta vaativat maamerkittömät maisemat.” [viiden naisen vaellus Norjan Koutokeinosta kohti Kilpisjärveä]

Me ihan tavalliset ihmiset voimme tehdä jotain merkittävää; talvisilla tuntureilla vaeltelu ilman sponsoroituja merkkivaatteita ja videokameran tallentamaa lähtöä tuntuvat merkittävältä ylpeydenaiheelta. Retken alkavista kokemuksista paistaa jännitys ja monenlaisiin luonnon äkillisesti aiheuttamiin tilanteisiin ollaan varauduttu. Vahvoista tunnekuhuja aiheuttavista kokemuksista puhutaan kierrellen ja kaarrellen. Rivien takaa paistaa pieni toive siitä, että joku kuitenkin olisi ikuistamassa naisten vaellusretkelle lähtöä, mutta sitä ei uskalleta tai kehdeta suoraan paljastaa, vaan ennemmin kuvaillaan sankarimaista uskallusta ja rohkeutta toteuttaa pitkäaikainen haave hiihtovaelluksesta. Rohkeutta vaativaa suoritusta koetetaan pönkittää myöntämällä, että vastassa ei kuitenkaan ole korkeita rinteitä tai vaarallisia jäätiköitä – mutta muuten retki vaikuttaa tavalliselle kulkijalle urheutta vaativalta tehtävältä.

4.3.2 Fyysiset ja ruumiilliset kokemukset

Fyysisistä ja ruumiillisista kokemuksista kerrottiin monin eri puhetavoin. Olen luokitellut ne kuntoilu-, sitkeys- ja peräänantamattomuuspuheiksi sekä puheeksi arkisista askareista ja riskinotosta. Riskinotto seurasi usein suomalaisesta sisusta ja sitkeydestä puhuttaessa. Myös urheilullisen suorituksen jälkeinen itsensä palkitseminen oli melko tavallista. Kuntoilu ja urheilulliset suoritukset liittyvät fyysisiin ja ruumiillisiin kokemuksiin mitä selkeimmin.

Kuntoilu

Matkoilta kaivataan usein jonkinlaista seikkailuosuutta tai muuten omatoimista tutustumisvaihetta. Ei haluta mennä ”siitä mistä aita on matalin”, vaan ansaitaan itselle ”hyvä omatunto”, tekemällä asiat jotenkin toisin – kiertämällä vaikka vaikeampaa reittiä. Tällaisen retkeilyn jälkeen on mukava rauhoittua ja palkita itsensä hyvästä suorituksesta, kuten tässä ”tuoppi olutta maistuu ansaitulta”, kun on joutunut ensin kantamaan kaupunkiajoon tarkoitettua polkupyörää metsäisillä osuuksilla.

11/2005b

”Koska retkeen pitää aina sisältyä myös seikkailuosuus, tien kautta kiertämisen sijasta päätän oikaista metsän poikki alas satamaan. Polku löytyy, mutta koska matkailutoimiston pyörät eivät ole maastoon tarkoitettuja, homma menee etupäässä kantamiseksi.”

”Ravintolalaiva Kaunis Veera on toiminut tämän kesän alusta [2005]. Nautin lounaan lounaan sen aurinkoisella kannella, tuoppi olutta maistuu ansaitulta hikisen metsätaipaleen jälkeen.”

Koetaan, että retkestä ei voi puhua, jos siihen ei sisälly myös ”seikkailua”. Ja kun seikkailua on ollut, voidaan hyvällä omallatunnolla myös palkita itseä hyvästä suorituksesta. Palkkion odotetaan olevan osa lomaretken tunnelmaa. Ilman sitä omasta vaativastakaan suorituksesta ei voi nauttia ja iloita. Palkkiota tavoitellaan, ja sitä varten halutaan uurastaa.

2/2004

”Pitkät, varovaiset laskut upottavaa hankea tuovat koivunrajan tuntumaan töyräälle, josta laakso avautuu eteemme. Kartasta varmistamme, että vastarinteellä pilkkottava valkoinen suorakulmio on Tenomuotkan kämpän katto. Riemastus valtaa joukon. Nyt jaksaa mitä vaan, kun on tänne asti selvitty!”

Suomalainen sitkeys ja peräänantamattomuus

Suomalaisten luonteenpiirteissä asustava ”sisu” korostuu urheilullisilla, paljon liikkumista vaativilla lomilla. Sisu ei lopu matkoillakaan; halutaan näyttää mihin pystymme, eikä missään tapauksessa sovi ainakaan luovuttaa. Näyttämisen halua löytyy pariskunnilta, jotka olivat melontaretkellään päättäneet yöpyä teltoissa, vaikka autiotupiakin olisi matkan varrelta löytynyt. Toinen vaihtoehto tässä on saattanut olla myös se, että henkilöt muuten kokivat teltat mukavammiksi/ tutummiksi tai kokivat niissä olevansa lähempänä luontoa.

5/2003

”Pohkeita polttaa ja paita liimautuu selkään. Kuutin portaat Repoveden erämaassa tuntuvat jatkuvan taivaaseen asti, mutta sisu ei anna periksi pysähtyä vetämään henkeä. Tämä on silti vasta alkua: polkua on taitettu ehkä pari kilometriä, ja meidän pitäisi patikoida koko päivä.”

10/2004

”Meitä oli kolme pariskuntaa ja olimme varautuneet syysmelontaan asianmukaisesti. Lämmintä ja sateenpitävää vaatetta oli reilusti, varavaatteita kastumisen varalle ja hyvät teltat. Aikomuksemme oli yöpyä teltoissa, vaikka reitiltämme löytyi autiotupiakin. Tiesimme, että eteläisellä Inarilla oli runsaasti valmiita nuotiopaikkoja, joita oli tarkoitus käyttää lepo- ja yöpymistauoilla.”

Sitkeys ja peräänantamattomuus korostuvat myös naisen puheesta, joka ihailee ryhmässään vaeltavaa Kuusamosta kotoisin olevaa rouvaa. Tuskin naisella [kokija] luovuttaminen on käynyt mielessä, mutta ei ainakaan sen jälkeen, kun kipeän jalkansa kanssa ensimmäisten joukossa vaeltanut kuusamolaisrouva kertoo mottonsa ”ei piä antaa periksi”. Vaellus on niin rankka, että omasta itsestään tulevan sitkeyden lisäksi tarvitaan lisäkannustin; lääkäri on joskus neuvonut että ”selkää särkee, jos niin ajattelee”. Ja taas sisu ja sikeys kannustavat keskittyneesti eteenpäin. Vaivoista ei kokijan mielestä sovi valittaa erämaassa. Taustalla piilee ymmärrys siitä, kuinka paljon vaikeampaa elämä erämaassa asuvilla on, verrattuna muualla, palveluiden lähellä asuviin. Ei kehdata valittaa turhasta. Itsestä täytyy löytää voimavaroja jaksaa vaellus loppuun asti.

12/2005

”Selkääni särkee, mutta päätän kavuta ylös. Erämaassa vaivoista ei marista. Ihailen kuusamolaisrouvaa, joka sauvoo kipeän jalkansa kanssa aina jonon etunenässä. – Ei piä antaa periksi, hän kuittaa. Taivaskero näyttää toivottoman kaukaiselta, pelkkää nousua on puoli kilometriä. Maasto muuttuu kivikasaksi. Joka askeleella sattuu, mutta

yrityn muistella erään lääkärin neuvoa: selkää särkee, jos niin ajattelee. Matkaseura on hiljaista, jokainen keskittyy jalkoihinsa.”

Arkiset askareet

Myös arkiset askareet voivat olla fyysisten kokemusten paikka. Tässä tapauksessa ei sinänsä ole kysymys matkailukokemuksesta, vaan sellaisen ihmisen arkipäivän kokemuksista, joka työkseen kehittää ja tekee tunnetuksi Suomessa maaseutumatkailua, ja jolle suomalainen maaseutu ja siellä lomailijoille luotavat elämykset ovat elämäntapa ja intohimo.

Tämä naishenkilö muistuttaa maaseudulla asumisen eri puolista – se on toisaalta ihanan rauhallista, mutta myös vaativaa ja raadollista. Kukaan ei tee asioita toisen puolesta – lumet on luotava, lämmityspuut pilkottava ja taloa kunnostettava – varsinkin kun talosta puuttuu mies, joka tällaisia asioita yleensä tekisi. Toisaalta myös tässä on havaittavissa suomalaisen naisen sitkeys, jonka puhuja haluaa myös tuoda selvästi esille. Hän haluaa osoittaa olevansa voimakas ja näyttää pärjäävänsä tilanteessa kuin tilanteessa.

11/2005a

”Koti sijaitsee 33 kilometrin päässä Kontiolahdella, oman koivikon ja lammen äärellä. Tien viimeiset kilometrit muistuttavat vuoden takaisesta rajuilmioista. Kunnasniemeltä liikkeelle lähtenyt trombi kaatoi metsää 500 hehtaaria kymmenen kilometrin matkalta. Näkymä kertoo konkreettisella tavalla, ettei elämä maaseudulla ole aina niin idyllistä ja leppoisaa kuin lomaesitteistä voisi helposti päätellä.

Haasteita riittää myös kotitontilla: mitä tehdä, kun sähköt katkeavat tai metsikön reunassa istuu ilves?

Kolmen lapsen yksinhuoltajana Raija R:n on pitänyt opetella käyttämään moottorisahaa, kirvestä ja porakonetta, sillä halot on hakettava, lumet luotava, kasvimaat käännettävä ja rakennusta kunnostettava. Perheen muonalukua kasvattivat aikaisemmin myös hevoset, vuohet, ankat ja kanat, mutta nykyään kotieläimiä on vain kaksi kissaa ja koira.”

Monenlaisia uuvuttavia kokemuksia

Uuvuttava kokemus ymmärretään helposti ikäväksi, kovin rasittavaksi ja jopa kokonaan mieluiten vältettäväksi. Tässä shoppailijoiden puheessa kyse on kuitenkin palkitsevasta kokemuksesta. Shoppailu isossa ostoskeskuksessa on rankkaa, mutta sinne ollaan kuitenkin tultu nimenomaan ostoksille, ja etsimään niin etukäteen suunniteltuja tuotteita kuin myös tutustumaan laajaan valikoimaan muuten vaan. Kahvitauko on vain pikaista virkistäytymistä varten, jos sinne edes maltetaan mennä.

8/2005

"Kokemattomalle Ikea on uuvuttava kokemus, mutta Raijan kaltaisilla konkareilla ei ole hätäpäivää. Uupumatta hän jaksaa metsästää lamppuja äidilleen... Neljän jälkeen iltapäivällä lamput alkavat olla loppu, mutta Raijalla virtaa riittää..."

Kahvitauolle riittää aikaa juuri ja juuri. Tosin kahvilaa metsästäessä myymälä osoittaa jälleen uuvuttavuutensa: kun koko kerros on tallattu läpi, täytyy palata koko matka takaisin päästäkseen virkistäytymään kofeiinilla.

Onneksi kahvia kuitenkin saa. Lisäksi kerroksissa on vesiautomaatteja, joista saa ensiavun jos reitti kahvilaan on liian pitkä."

Shoppailupuheessa jaetaan shoppailijat selkeästi ryhmiin; kokemattomiin ja konkareihin. Rivien välistä on luettavissa, että ne, jotka eivät yleensä harrasta erityisesti ostoksille varta vasten tulemista tai tulevat muuten ensimmäisiä kertoja kiertämään valtaviin ostoskeskuksiin ovat "kokemattomia". Sen sijaan "konkarit" jaksavat mitä vaan ja ovat tottuneet kiertämään monikerroksisissa kauppakeskuksissa nauttien siitä samalla. Usein nämä konkarit huolehtivat omien ostostensa lisäksi myös muiden toiveista.

4.3.3 Älylliset kokemukset

Älylliset kokemukset jakautuvat tässä analyysissä lähinnä taiteesta ja kulttuurista sekä uuden oppimisesta ja havainnoinnista saatuihin kokemuksiin. Yhteistä näille puhetoivoille on, että molemmissa oli mahdollista saada uusia ajatuksia – niitä loivat niin "syleilevät patsaat" kuin "[venäläisten] luoma ilmapiirikin". Kokemukset muodostuvat taustatiedon ja omien ennakkoluulojen tai -tietojen perusteella samasta asiasta keskenään hyvin erilaisiksi. Tässä patsaspuisto-esimerkissä yksi vierailija koki nähneensä jonkin patsaan esittävän "homoa". Toimittaja [kirjoittaja] ei ollut sellaista huomannut. Mutta se ei tarkoita, ettei kyseisen näköistä patsasta puistossa olisi ollut. Miksi tämä ihminen halusi kommentoida puistosta tullessaan nähneensä "homopatsaan"? Ehkä hänen ajattelutavassaan näkymä ei ollut suvaittava. Toisen ihmisen käsitys patsaasta saattoi olla kaunis, ystävällisyyttä, rakkautta ja iloa säteilevä. Mikään käsitys ei ole kuitenkaan väärä, vaan nimenomaan kokemuksellisuutta tarkasteltaessa tämä esimerkki kertoo, kuinka taustaoletukset vaikuttavat muodostamiimme käsityksiin.

11/2005b

"Taiteilijaprofessori Olavi Lanun luomat patsaat ovat järkälemäisyydessään sympaattisia ilmestyksiä. Harmaa tammikuu ja Hellä kivi taipuvat lämpimiin halausasentoihin. Ottaisipa minustakin joku kiinni tuolla tavalla, haaveilen kesäisen vehreyden keskellä.

- *Siellä on yksi homopatsaskin, tokaisee vastaantuleva nainen.*

Kuulinkohan oikein? Jokaisella on tietysti oikeus omaan taidetulkintaansa. Minulta [toimittaja] kyseinen teos jää havaitsematta.”

Aina kaikki matkalla koettava ei tarvitse olla etukäteen suunniteltua. Naiset päättävät irtautua ostoskierroksellaan nauttimaan taide-elämyksistä, vaikkakin nälkä alkaa pian vaivata. Kulturelli kokemus hetken päähänpistosta voi herättää ajatuksia, joista riittää keskusteltavaa kahvipöydässä. Näin kahvittelusta/ ruokailusta sekä galleriavierailusta syntyvä kokonaisuus muodostaa kokemuksen, joka jää mieliin. Matkan onnistumisaste voi kasvaa myös silloin, kun uudet kokemukset ja eri tavoin aistitut tilanteet luovat ajatuksia.

8/2005

”Hetken mielijohteesta Tarja ja Taina katselevat Hannu Hyrskeen maalauksia ja grafiikkaa galleria Duetossa, mutta sitten jalat ja vatsat esittävät taukoehdotuksensa.”

Taide/ kulttuuri

Pienellä paikkakunnalla ei ole lainkaan niin laajoja kirjavalikoimia, kuin pääkaupunkiseudulla. Varkaus koetaan tässä niin pieneksi paikkakunnaksi, että siellä ei ole edes kunnan kirjakauppaa. Puhuja esittää kannanoton, mutta ei silti myönnä, että suppea kirjavalikoima kovasti harmittaisi. Hänen ammatti liittyyneen jollakin tavoin arkkitehtuuriin, ja hän haluaisi löytää siihen liittyvää kirjallisuutta. Hän ei myöskään unohda pientä lastaan, jolle on vauvasta asti tottunut lukemaan tarinoita. Helsingin vierailu saa puhujalle tarkoituksen, jonka vuoksi lähteä ostosmatkalle.

8/2005

”Satu R:n Helsingin- vierailulla on aina yksi vakiokohde: Akateeminen kirjakauppa. kunnan kirjavalikoimien ääreen ei Varkaudessa pääse, ja varsinkin ammattikirjallisuutta arkkitehtuurista on vaikea löytää. Satu tunnustautuu kirjafriikiksi, joka tykkää sekä lukea että omistaa kirjoja. Häntä kiinnostavat arkkitehtuurin lisäksi lastenkirjat, sillä kotona on seitsemän kuukauden ikäinen poika. – Olen lukenut pojalle iltasatuja siitä saakka, kun hän oli kahden kuukauden vanha, Satu naurahtaa.”

Oppimis- ja kehityspuhe

Jälleen kerran tarkastelussa on matkailuaiheinen henkilökuvaus, jossa Kai H. on päätenyt 2000-luvun alussa tekemään osittaisen uramuutoksen ja opiskellut luonto- ja eräoppaaksi sekä tässä työssä tarvittavaa venäjän kieltä.

Oppimis- ja kehityspuhe valtaa suurimman osan hänen elämäntapakerronnastaan. Hänen kokemuksensa matkailemisesta ovat olleet apuna elämänmuutoksessa, ja ne vaikuttavat siihen, kuinka hän palvelee nykyisessä työssään Lapissa matkailijoita. Samalla mies kertoo niistä merkityksistä, joita ikääntyminen on tuonut tullessaan. ”Halu uudistua” on yksi niistä. ”Elämäntilanne” sallii hänen muuttaa Helsingin kodistaan Muonioon, kun omaa elämäänsä elävät aikuiset lapset eivät enää tarvitse häntä päivisin. Lisäksi opiskelu herätti hänet tarkastelemaan luonnossa pieniä yksityiskohtia suurempien linjojen sijaan; oppaankoulutuksessa kun piti oppia tunnistamaan niin lintuja, kaloja kuin sienä ja sammaliakin. Ikääntyessä oppii keskittymään paremmin ”olennaisiin asioihin”.

13/2003

”Kiinnostus uuden oppimiseen syttyi neljä vuotta sitten, kun Kai H., 56, vieraili kuusamolaisen matkanjärjestäjän Jouko K:n kanssa Paanajärven kansallispuistossa Venäjällä.

- Olimme nuotiopaikalla yhdessä venäläisten ja suomalaisten turistien kanssa. Yhteistä kieltä ei ollut ja yhdessäolo oli vähän sellaista kyräilyä. Matkan jälkeen päätin mennä kansanopistoon lukemaan venäjää. Ajattelin, että saadakseni jonkinlaisen keskustelun aikaan opettelen sanomaan ’hyvää päivää’, ’on kaunis ilma’ ja ’onko tullut kalaa’. Myöhemmin opiskelin venäjää Helsingin yliopistossa ja Pietarin yliopiston venäjänkielen laitoksella, Kai H. kertoo.

- Kai H:n haluan opetella venäjän kieli on vaikuttanut sekin, että hän on aina viihtynyt Venäjällä, jossa hän on käynyt 70-luvulta asti. – Sikäläinen ilmapiiri viehättää minua.”

”Kai H:n halu uudistua syntyi monen tekijän summana.

- Tämäntapaiset asiat loksahtavat kohdalleen, kun on itse kypsä. Minulla se tapahtui yli 50 vuoden iässä, ja nyt en muuta tekisikään kuin opiskelisi. Uuden oppiminen on niin hauskaa. Yksi syy on elämäntilanteeni muuttuminen. Nuorin kolmesta lapsestani kirjoitti toissa vuonna ylioppilaaksi, ja nyt ovat kaikki jo muuttaneet pois kotoa. Läsne oleva isyys ei ole enää tarpeen, kertoo Helsingistä kotoisin oleva Kai H.”

”Erä- ja luonto-oppaan koulutus avasi Kai H:n silmät näkemään ympäröivää luontoa uudella tavalla.

- Tutkinto edellyttää muun muassa sitä, että tunnistaa kaloja, kasveja, sienä ja lintuja. Kalat tunsin kohtalaisen hyvin, mutta kaikki muu on ollut uutta ja kiehtovaa. Esimerkiksi linnuista tunnistin aikaisemmin lähinnä talitintin. Olin aina ihmetellyt ornitologeja, jotka juoksevat pitkin peltoja lintujen perässä kiikarit kaulalla. Aloin ymmärtää heitä käydessämme Limingan lahdella tutustumassa lintuihin biologi Esko S:n johdattelemana.

- Samoin kävi kasvien kohdalla. Aikaisemmin katsoin luonnossa aina horisonttiin. Nyt katselen lähiympäristöön metrin etäisyydelle. Minulle avautui myös sienien maailma...”

”Kai H:n mielestä aikuisopiskelussa on se hyvä puoli, että ikääntyessä osaa keskittyä opiskelussa eri tavalla olennaiseen kuin nuorena.

- Toisaalta on pakkokin, koska kapasiteettia ei ole samalla tavalla kuin nuorena.”

Aina kokemuksia ei voi erotella johonkin tiettyyn ulottuvuuteen liittyviksi, kuten lapin laavun rakentamiskokemuksista on nähtävissä. Lappiin tulleilla toimittajilla on paikallinen ”opettaja”, jonka neuvojen avulla he yhdessä rakentavat laavun. Urakka on kokemattomille fyysisesti erittäin rankka, jotta nukkumapaikka saadaan lämpimäksi. Puhumattakaan vilusta, joka tuntuisi herkästi ainakin jaloissa, ellei voisi ennakkoluulottomasti kokeilla miltä tuntuu vaelttaa ilman sukkiä jalkojen ollessa heinillä vuoratuissa kengissä. Kokemukset ovat opettavaisia ja mahdollistavat älyllisen uteliaisuuden kasvun: nytpä tietää kuinka laavu rakennetaan ja saadaan lämpöiseksi tai kuinka jalat pysyvät vaelluksella lämpöisinä eikä hikoilu tunnu läheskään yhtä paljon, kuin sukkiä kanssa.

13/2004

”... Juha T. opettaa meille vanhaa taitoa, näyttää rannan pajupusikossa, millaisista oksista syntyvät parhaat torkot, risut, joilla lapinlaavun pohja eristetään. Paksun risupatjan tekemiseen tarvitaan monta sylystä katkottuja pajuja.

Hyvän tovin jälkeen huokaisemme. Makuusijan patja on valmis, ja seinät saamme, kun hinaamme ison laavukankaan, louteen, ruoteitten päälle, solmimme kiinni laidoistaan ja asetamme oviläpän paikoilleen. Lapinlaavu on valmis. ”

”Juha näyttää, miten pehmikkeet ja paakat asetellaan poron selkään.”

”Melkein kaikki haluavat kokeilla sukkiä sijaan kenkäheiniä vaellusjalkineissaan. Juha pöyhii heinätuppoa ja asettelee sen taiten kenkään. Tuntuu mukavalta työntää jalka kuivaan, kesältä tuoksuvaan pesään. Päivän kestävä kokeilu todistaa, että heinäkengässä jalka pysyy lämpimämmän ja kuivemman oloisena kuin vaellussukkiä käyttäen.”

Kokemukset voivat rikkoa hyvin myös ennakkoluuloja – kuten on käynyt rouvalla, joka on aina pelännyt hevosia. Hän sattui kokeilemaan islanninhevosella ratsastamista ja päätti taltuttaa hevoskammonsä ottamalla ratsastuksesta jokavuotisen tavan saavuttaakseen unelmansa hevosella tehtävästä pitkästä vaelluksesta. Pelon voittaminen on palkinto, jota lisää uuden harrastuksen mukanaan tuoma ilo vielä vanhemmalla iälläkin.

Kirjoituksesta paistaa kokijan ennakkoluuloton asenne kokeilla itselle aivan uutta harrastusta. Kokeilusta puhutaan huumorin avulla, kun ”koko maa ja taivas tärisee”. Hän vertaa omaa kokemusta uudesta asiasta lastensa ja lastenlastensa kokemuksiin korostaessaan kuinka nuo oppivat hirnumaankin ensin.

5/2003a

”Tellervo sai minut uskomaan, ettei ratsastaminen ole vaikeaa, ja tyttäreni ja tyttärentyttäreni rohkaisivat edelleen. Tyttäreni Anne kuului hevostyttöjen ensimmäiseen sukupolveen, joten lapsenlapseni oppivat ensin hirnумаan ja sitten vasta puhumaan. Mutta kun isoäiti nousee ratsaille – siinä tärisevät maat ja taivaat!”

”Olen aina pelännyt hevosia. Mutta tässäpä nyt istun itseni voittaneena, ja Hippu [hevonen] tuntuu kaverilta.

Viisi vuotta sitten kiipesin kömpelästi islanninhevosen selkään ja sen jälkeen talvisista ratsastuksista tuli jokavuotinen tapa.... Mutta sitkeästi ponnistelin kohti tavoitettani selvittää pitkästä vaelluksesta hevosen selässä.”

”Minun kynnykseni oli pelon voittaminen. Retki rohkaisi jatkamaan ”hevostelua” Haluan varmuutta hevosten käsittelyyn, mutta en aio lähteä esteratsastukseen tai vastaaviin.”

4.3.4 Tunteisiin vetoavat kokemukset

Tunteisiin vetoavat kokemukset jaoin tutkimuksessani elämyksellisiin kokemuksiin, musiikin avulla saatuihin kokemuksiin ja nostalgia- sekä luonto- ja maisemapuheeseen.

Elämykset kokemuksina

Elämyksellisyyttä tarkasteltaessa oli oltava tarkkana, sillä elämyksellisyyttä ei voida tyhjentävästi määritellä. Se riippuu aina kokijasta; mikä on toiselle elämys, voi toiselle olla aivan tavallinen arkinen asia, mitä tämä ei elämyksenä voi lainkaan ymmärtää. Lapin elämysteollisuuden osaamiskeskuksessa elämys on määritelty moniaistiseksi, kokonaisvaltaiseksi ja myönteiseksi yksilölliseksi kokemukseksi, joka jättää muistijäljen. Elämystä pidetään ikimuistoisena kokemuksena, joka usein kehittää ihmistä henkilökohtaisesti. Elämys on siten paljon enemmän kuin pelkästään hyvä palvelu tai miellyttävä kokemus – nämä kuitenkin luovat mahdollisuuksia elämysten muodostumiseen. (Lehtola & Kylänen 2004.) Monika Lüthje pohtii väitöskirjassaan tällaista elämys-käsitettä kriittisesti miksi se ei voisi olla yhtä hyvin myös negatiivinen tai yksiaistinen kokemus? Eikö kokemuksiksi voida tämän elämysteollisuuden osaamiskeskuksessa muodostetun käsitteen mukaan luokitella mitään muita palveluista muodostettuja tuntemuksia? (Lüthje 2005, 37.) Ehkäpä kyse onkin siitä, että tuotteistetut elämykset esimerkiksi Lapin matkailumarkkinoilla pyritään muokkaamaan tällaisiksi kokonaisvaltaisiksi myönteisyyttä korostaviksi paketeiksi, jolloin määritelmä on vain ihanne siitä tilasta, jota elämyksillä halutaan markkinoida.

2000-luvun trendi on puhua jokaisessa käänneessä elämysmatkailusta, jopa elämystaloudesta, jossa palvelujen sijaan myydään elämyksiä. Tällaisista kulttuurien ja eri kielten tarjoamasta sisällön erilaisuudesta johtuen painotin elämyksellisyyttä tarkastellessani artikkeleissa kokemusten syvällisyyttä vs. pinnallisuutta sekä konkreettisesti kirjoitettuja elämys tai omaperäisyys –sanoja ja muita vastaavia selkeästi elämyksellisiksi luokiteltavia kommentteja. Lähestymistapani on siten konstruktionistinen, jossa elämys on kulttuurinen käsite siinä missä vapaa-aika ja siihen liittyvät kokemuksetkin. Kaikenlaiset kokemukset voivat olla elämyksiä, jos ne sellaisina mainitaan tai jos ne on koettu vaikkapa ensikertaa elämässä.

Lappi ja Lapin luonnossa muodostuneet kokemukset painoutuivat tutkituissa artikkeleissa, eikä ihme. Suomen Lappi on kotimaanmatkailun suosituimpia alueita, niin talvisin kuin syksyisin ruska-aikaankin. Syksyisin ja loppukesästä Lappi on erityisesti veltajien suosiossa. Revontulet, paljaat tunturit ja saamelaisuus ovat eksoottiselta tuntuvia asioita ainakin eteläsuomalaisille ihmisille.

12/2005

"Päivämarssit kymmenien ihmisten puheensorinassa, tunturijonot ja siellä täällä jäkälää näytkivä yksinäinen poro luovat unohtumattoman tunnelman. Lapin ruskavaellukselle olen valmis palaamaan uudelleen."

"On helpottunut ja ylpeäkin olo. Täältä siis tuntuu vuoristokiipeilijästä, kun hän on päässyt määränpäähänsä. Minun huippuni on 807 metrin korkeudessa."

Koska kirjoittaja on valmis palaamaan vaellukselle uudestaan, ja kuvailee *unohtumatonta tunnelmaa*, määrittelen tämän tekstin elämyspuheeksi. Vaellukselta saatava palkkio voi olla se, että on yksinkertaisesti jaksanut taivaltaa ennalta sovitun matkan läpi, ja päässyt muiden mukana määränpäähän. Tässä elämyspuheessa palkkion merkitys saa erilaisen ulottuvuuden verrattuna fyysisissä ja ruumiillisissa kokemuksissa kuntoilupuheeseen liitetyissä palkkioissa. Palkkio ei ole välttämättä mitään konkreettista, käsin kosketeltavaa tai maisteltavaa. Palkkio voi olla elämyksellinen "aistimus" sinänsä. Tällainen palkkio on pysyvämpi olotila, josta riittää muisteltavaa pitkäksi aikaa. Tätä palkkiota voi "maiskutella" henkisesti ja muistutella itseään menneistä saavutuksista aina sellaisissa tilanteissa, missä tekisi mieli luovuttaa.

10/2004

"Sitten aukeni Satapetäjäselkä aivan tyynenä, uskomatonta! Näkyvyys veden alle oli useita metrejä, välillä näimme isoja kivenmurikoita ja taas toisaalla tasaista pohjaa ja joitakin vanhoja puunrangoja. Läheinen muurahaissaari osoittautui hyväksi leirisaareksi. Neljä poroa poistui saaresta uimalla, kun me rantauduimme sinne. illalla nautimme

paistettua siikafilettä. Aurinko laski pilvettömällä taivaalla. Pimeyden saapuessa ihailimme taas revontulia, kaukaa mantereelta kuului riekon porinaa.”

12/2005

”Näkymät huikaisevat. Mieleen tulevat Kolin maisemat. Kiikarilla näkee koskeloitten liikkuvan saaren poukamassa. Poronkellonkalkatus kuuluu tunturista, kun johtajaporo vetää laumaansa.”

Hämmästys valtaa tämän retkiseurueen. Luonto on avannut heille maiseman, joka sykehdyttää. Veden kirkkaus ja porojen uiminen lisäävät elämyksellisyyttä. Pisteinä iin päällä ovat revontulet taustalla kuuluvine riekon äänineen. Mikä voisi olla enää paremmin? Lyhyessä ajassa on nähty, aistittu ja koettu sellaisia asioita, joita ei voisi muualla nähdä ja kuulla.

7/2003

” – Silloin tehtiin halkovoimalla höyryä; 20 mottia meni aina reissulla. Laiva kulki syksyisin pitkille pimeille, aina jääkeleille asti. Tarjanne se sitten toi isäni arkunkin Tampereelta kotipuoleen haudattavaksi 1931 – samana vuonna kuin se toi Pohjaslahteen kirkonkellotkin.

Edvin H. muistaa vielä, miten Tarjanne poikkesi laituriin, jos siellä olleen laudankappaleen nosti merkiksi pystyyn. – Siitä merkistä laivalla tiedettiin, että oli kyytiin tulijoita.

Tarjanne on Edvin H:lle niin rakas, että jäätyään eläkkeelle vuonna 1974 hän on ollut mukana jokaisella kesäkauden ensimmäisellä purjehduksella. – Olen tällä laivalla kuin muuttolintu. Tämä on leppoisaa huvia.”

Laivamatkat ovat jättäneet kokijalleen pysyvän muistijäljen, jota vasten hän peilaa nykyistä elämänmenoa ja esittää hiljaista puhetta siitä, kuinka asiat nyt on niin toisin. Unohtumattomat tunnelmat ovat yhdistettävissä merkittäviksi kokemuksiksi, ja siten ymmärrettävissä kokijoilleen *elämyksiksi*, kuten Tarjanteella matkustaminen tässä esimerkissä. Kyseinen henkilö kokee sisävesiristeilyn leppoisana huvina. Käydessään joka kesä ensimmäisellä purjehduksella, hän saa siitä energiaa ja voimia koko vuodeksi eteenpäin. Hän tuntee itsensä vapaaksi kuin muuttolintu. Hän on luonut itselleen tradition, josta ei halua luopua. Ikääntyminenkin saa uudenlaisen vapauden merkityksen.

Nostalgiapuhe

Aila A:lle on muodostunut kokemuksista pysyviä muistijälkiä. Hän on perustanut nostalgia-museon vuosien saatossa keräämistään vanhoista tavaroista. Hänen puheensa on luokiteltavissa myös nostalgiapuheeksi.

7/2004

”Tärkeä vaikuttaja oli lapsuudenkodin naapurissa Tuurissa asunut sukulaismummo Olga. Yhä vieläkin Aila kuulee korvissaan, kuinka pavut ritisivät Olgan jauhaessa kahvia pienellä myllyllä kuparipannun odottaessa hellalla. – Kävin paljon auttelemassa häntä ja hän opetti minut karstaamaan, kehräämään ja kutomaan kangasta ja mattoa. Toinen muisto on, kun Aila sai alle kouluikäisenä naapurin tädiltä lohdutukseksi ison nuken, ensimmäisen ja ainokaisen ostolelunsa. Hän oli kuumeessa, eikä muiden kylälaisten tavoin päässyt hautajaisreissulle.”

”Nostalgia iski Ailaan erityisesti silloin, kun varsinaissuomalainen pariskunta toi auton perässä museon pihaan mustan raskaan laatikon. Kun suojakupu nostettiin ylös, sisältä paljastui vanha monistuskone. Ailaa nauratti, sillä samanlaisella koneella hän väänsi pöytäkirjoista kopioita mentyään vuonna 1961 töihin Suomen Standardoimisliittoon. Samaisessa liitossa hän teki päivätyönsä 1980-luvun puoleenväliin asti hoitaen muun muassa markkinointia.”

Nostalgia puhe ja siihen liittyvät mieleen juurtuneet muistijäljet kantavat ihmistä läpi elämän. Kyseessä ovat muistot, joita kukaan ei koskaan voi viedä pois. Tämän rouvan nostalgiapuhe on verrattavissa Gouldingin (1999) tutkimuksessa (vrt. kappale 2.3.3) määriteltyyn jakoon viihdyttävästä/virkistävästä nostalgiaista. Goulding (1999, 187) otti tutkimuksessaan tehtäväksi mm. olemassa olevan ja viihdyttävän/virkistävän nostalgian vertailemisen ikääntyvien ihmisten kokemuksissa. Virkistäytyvä nostalgisti kykenee iloitsemaan kypsän aikuisen iästä, on sosiaalinen ympäröivän ulkomaailman kanssa, eikä vieraannu herkästi nykyisestä maailmanmenosta.

Gouldingin (1999, 185) aineistostaan löytämistä teemoista kulttuurillisen ja persoonallisen samaistumisen aste näkyy Ailan puheessa selvästi: hän ottaa saamansa esineet rakkaudella vastaan, hän jopa pystyy samaistumaan niihin – tuotiinhan hänelle jopa samanlainen vanha kopiokone, jolla hän on aikoinaan päivätyössään ottanut paljon kopioita. Hän arvostaa saamiensa tavaroita niin paljon, että on valmis näkemään niiden eteen vaivaa – vaikka hakemaan entisen miehensä kotipuolesta vanhoja pöytäliinoja ja useaan kertaan pesemään niitä homepilkuista puhtaksi.

7/2004

”Käsitöitä harrastavalle Ailalle rakkaimpia ovat tekstiilit: pöytäliinat, täkänät ja rekipeitot. Liinavaatteita hän kävi pelastamassa ensimmäisen miehensä kotipaikasta. Seurusteluaikana 60-luvun lopulla päärakennus myytiin ja tavarat varastoitettiin latoihin. – Kun kuulin, että miehen äidin tekemät liinavaatteet ja pöytäliinat olivat ladossa, sanoin, että lähdetään hakemaan ne pois, ettei kosteus pilaa niitä kokonaan. Oli talvi ja paljon lunta ja mies kantoi minut reppuselässä ladolle. Siellä oli myös Arabian vanha liemikulho. Tekstiileihin oli tullut jo hometta, mutta useaan kertaan pesemällä ja auringossa kuivattamalla sain ne puhtaksi.”

”Vaikka keräilykohteet Ailan mielestä ovat harvenemassa, niitä riittää vielä tänäkin päivänä. Jo nyt nostalgialla herättävät vanhat tietokoneet ja kännykät.”

Maisema-/ luontopuhe

Maisema- ja luontopuhe ottaa vallan tämän tutkimuksen suomalaisten kokemuspuheessa, onhan käsittelyssä olevat artikkelit lähes kaikki jollain tavoin luonnon elementteihin liittyviä. Komeat maisemat, suomalaisen luonnon lumo, huikaisevat näkymät, teerien lentoon pyrähdys jne. ovat kuvauksia, joilla luontoon liittyvää arvostusta kuvaillaan. Suomalainen luonto eläimiseen antaa mahdollisuuksia unohtumattomiin kokemuksiin – toisille kenties elämyksiin ja joillekin toisille muuten merkittäviin muistoihin. Luonnon piirteet ja luonnossa koetut asiat saavat meidät kuvailemaan näkemiämme asioita ja tuntemuksiamme tarkasti.

Deckerin mallia mukailien ja siitä hieman poiketen katsoin osuvammaksi sijoittaa tunteisiin vetoavien kokemusten alle esimerkkejä luonto- ja maisemapuheesta. Ne olivat mielestäni tässä tapauksessa merkittävämpiä kuvauksia henkilökohtaisista tuntemuksista, vaikka mallin sisältöä esimerkinomaisesti esitellessäni (vrt. kappale 2.3.3) kirjoitin luontoon liittyvien virikkeiden kuuluvan sosiaalisiin kokemuksiin.

Kuten Deckerin (1997) P.I.E.S.S. –mallin kuvauksessa tuli esille, niin luontoon liittyvät virikkeet vaikuttavat kannustavasti ihmisten jaksamiseen ja erilaisten voimavarojen hyödyntämiseen (vrt. kappale 2.3.3). Tähän on päätynyt omalta osaltaan myös luonto-oppaaksi opiskellut mies, joka toteaa luonnossa liikkumisen ja luonnon voimien kanssa pärjäämisen vaikuttavan myönteisesti itsetuntoon. Toisaalta luonto opettaa myös nöyräksi, kun kaikenlaisissa sääolosuhteissa saavuttaa tavoitteensa. Kuntokin siinä nousee. Luonnon olosuhteissa pitkään ollessaan mies tuntee virkistäytyvänsä kokonaisvaltaisesti. Kohoavaa itsetuntoa voidaan verrata henkiseen palkkioon tai elämykselliseen aistimukseen, josta kirjoitin kappaleissa 4.3.2 ja 4.3.4. Koetun hienon luontoelämyksen vertaaminen esityksen jälkeiseen yleisön taputukseen kuvastaa niinikään palkkiota. Palkkion täytyy tuntua hyvältä kokemukselta, muuten se ei ole palkkio. Kaikki mikä tulee palkkion lisäksi, on ekstrapaa – kuten paraneva fyysinen kunto.

13/2003

”Kai H:n mielestä luontoretelle kannattaa lähteä pitemmäksi aikaa, sillä vie oman aikansa virittää aistinsa kuulemaan hiljaisuutta, luonnon ääniä ja erämaan akustiikkaa.

- Luonnossa voi kokea uskomattoman hienoja hetkiä. Mieleeni on jäänyt esimerkiksi retki, jolla oli mukana viisi ranskalaista. Yhtäkkiä teeri pyrähti kiepistä lentoon ja saman tien ilmaan nousi parikymmentä teertä. Kun tällaisia elämyksiä pystyy tarjoamaan ihmisille, se tuntuu yhtä hyvältä kuin yleisön taputtaminen esityksen jälkeen.”

13/2003

"- Luonnossa liikkuminen ja luonnon voimien kanssa pärjääminen vaikuttavat myönteisellä tavalla itsetuntoon, mutta tekevät samalla nöyräksi. Kun päätän nousta Haltille ja saavutan päämäärän säässä kuin säässä, fyysinen kunto nousee ohessa kuin vahingossa ja samalla myös henkinen kunto. "Ollessani pitkään luonnon olosuhteissa tunnen virkistyväni kokonaisvaltaisesti."

Musiikki virkistävänä tekijänä

Musiikki vetoaa ihmisiin, se saa aivan omanlaisen merkityksen ja kehyksen ollessaan osa matkailullista tapahtumaa tai tilannetta. Luonto-oppaana toimiva mies on käyttänyt työssään musiikin ulottuvuutta hyväksi pohtiessaan, kuinka Lapista kertovat laulut vetoavat ihmisiin – me kaikki olemme ainakin tällaisten laulujen pohjalta saaneet jonkinlaisen mielikuvan Lapista ja sen alkuperäisistä asukkaista, vaikka emme olisi siellä päässeet käymäänkään.

Musiikilla voi myös yllättää matkailijan, kuten Lahdessa Pikku-Vesijärvellä kesäisin soivat suihkulähteet. Hatsaturjanin miekkatanssin sävelet luovat ajatuksia ja tulevat monille paikan ohi kulkeville iloisena yllätyksenä. Ja kuten eräs lahtelainen viulisti on todennut, niin musiikki on meille hengen ravintoa – se sytyttää, olipa kokija itse musikaalinen/ kiinnostunut musiikista tai ei.

13/2003

"- Lapista kertovat laulut vetoavat ihmisiin ja niiden ansiosta meillä kaikilla on jonkinlainen mielikuva Lapista. Lapin luonto luo outoa taikaa esimerkiksi on yksi Suomen suosituimpia lauluja ja edelleen Teoston soittolistojen kärkeä. Monissa Lappia kuvaavissa lauluissa kerrotaan, miten kaksi vastakkaisen sukupuolen edustajaa kohtaa yhtäkkiä toisensa tunturissa. Sitten toinen häipyy tunturin taakse, eikä tule koskaan takaisin.

Reino Helismaan 50-luvulla tekemien kultakuumeen aikaisten laulujen mukaan Lappi on miehisen miehen koetuspaikka."

11/2005b

"Urheilukeskuksesta pääsen satama-aluetta kohti vanhan junaradan viertä pitkin. Puolimatassa meno keskeytyy Hatsaturjanin Miekkatanssin sypäköiden sävelien takia. Lahti Travelin kesätyöntekijä Anna-Maria M. olikin pyörää ja karttaa hakiessani opastanut, että yhden aikaan iltapäivällä Pikku-Vesijärven suihkulähteet ryöppyävät musiikin tahtiin."

” Elise R. pitääkin eri kokoonpanojen konsertteja esimerkiksi päivä- ja vanhainkodeissa tärkeinä.

- Musiikki viihdyttää ja sytyttää jokaista ihmistä. Se on meille hengen ravintoa. Ihminen ei elä pelkästään leivästä. Eli ei voi asettaa vastakkain esimerkiksi vanhustenhuoltoa ja orkesteria tai teatteria, vaan molempia tarvitaan.”

Tämä henkilö käyttää kuvauksessaan toisaalta työpuhetta – hänellä on useiden vuosien kokemus ihmisten viihdyttämisestä musiikin keinoin arvokkaan oloisissa tilanteissa – konserteissa. Toisaalta hän käyttää myös hengellistä/ sielullista puhetapaa, jossa musiikki on ihmiselle hengen ravintoa. Hän on tietoinen yhteiskunnallisesta eriarvoisuudesta, jossa vanhusten asemasta ja hoidosta taistellaan rahakirstujen äärellä. Vanhustenhuoltoa ja kulturellien elämysten tarjontaa ei hänen mukaan voi laittaa vastakkain – ne ovat vähintäänkin yhtä tärkeitä.

13/2004

”Juhan, taitavan joikaajan kieli kirpoaa. Spontaanista tuokiosta tulee ikimuistoinen, kun liekit loimottavat ja lakiaukosta kipinöiden matkassa kiirii joiku tunturiin.”

”Hiipuvat ruskotukset heijastuvat Saarijärven pinnasta, kun tavoitamme silmiimme laavun, lakiaukosta röyhyävine savuineen. Entisajan poropaimenillakin läikähti varmasti sama lämmin tunne, kun he saapuivat asentopaikan nuotion äärelle. Tähdet syttyvät yksi toisensa jälkeen taivaalle. Paistamme tikun nokassa tammukoita ja viihdymme. Viimeinen ilta tunturissa.

Enää on vain kävely maantien varteen kipenöivän kirkkaassa syyspäivässä. Onneksi Peeran majalla odottaa sauna ja saamme istahtaa Tapio ja Raija O:n taikomaan herkkupöytään. Se lohduttaa tässä haikeudessa.”

Elämäspuheeksikin määriteltävä tilanne muodostuu Lapin tuntureissa, kun paikallinen lappalainen ja matkalaisten oppaanakin toimiva Juha ryhtyy joikaamaan nuotion äärellä istuville vaeltajille. Joiku etenee pitkälle tunturiin kamiinan suuaukosta nousevien kipinöiden saattamana. Tunnelma kuvaillaan runolliseen sävyyn ikimuistoiseksi, elämykselliseksi, sellaiseksi mitä ei ihan joka päivä voisi uudelleen kokea.

Haikea tunnelma lienee toinen syy verbaalisesti kauniisiin, lämpöisten ajatusten sävyttämiin kokemuksiin. On viimeinen ilta tunturissa, ei haluttaisi vielä lähteä pois. Mieli sanoo, että on pakko päästä sinne uudelleen. Tunturien ja erämaan rauha ovat tehneet tehtävänsä. Ne ovat rauhoittaneet kiireisten ihmisten mielet huomaamaan kuinka levolliseksi olo tulee, kun pääsee pidemmäksi aikaa pois kaikesta hälinästä.

4.3.5 Sosiaaliset kokemukset

Luontopuheen sijaan artikkeleissa painottui muutamat sosiaalisuutta kuvailevat merkitykset, kuten elämäntapa, ohikulkijoiden tarkkailu, shoppailupuhe, huumoripuhe, yhteisöllisyyspuhe sekä tilapuhe, jossa eri paikat koettiin "olohuoneina" tai "kotina". Tilapuhe sai osansa useammissa artikkeleissa. Tila koettiin/ määriteltiin olohuoneena – kuten Vesijärven satama-alue kesäisin lahtelaisille tai Lapin tunturit saamelaisille. Kodiksi tai kodikkaaksi tutuksi tilaksi kuvailtiin esimerkiksi Valamo [hengellinen koti], hevossaelluksella nuotiopaikan ympärillä nukkuvien matkatovereiden ja hevosten ääniä. Rivien välistä oli myös luettavissa [Lahden] torin ja asuntovaunun olevan ikään kuin olohuoneita ja koteja, vaikka sitä ei suoraan sanottukaan.

Kulttuurisista ennakkoluuloista huolimatta sosiaalisuus vaikuttaisi tekstien perusteella olevan meille suomalaisille tärkeä osa mukavia lomailukokemuksia. Tämä tuli esille hyvin erilaisissa tilanteissa. Karavaanarielämä, jos mikä, vaatii sosiaalisuutta, jotta matkakumppanin kanssa sietää pienessä kopissa elellä, toisaalta kaikki ymmärtävät ihmisluonteen, että jokainen joskus tarvitsee omaa rauhaakin. Sauna on paikka rentoutumiselle, sosiaaliselle keskustelulle ja kuulepa saunan lauteilla usein parhaimmat jutut ja vitsitkin. Myös vaellusretkillä tuntuu mukavalta, kun ventovieraat kanssavaeltajat tai paikalliset poromiehet tulevat jutustelemaan niitä näitä. Tuntuu kuin olisi ihan ulkomailla, kun sosiaalinen kulttuuri näyttää leppoisan mutkattoman puolensa.

Matkoille ei mennä vain nauttimaan luonnosta ja rauhasta, vaan paikallisten ihmisten elämäkin kiinnostavat. Tähän johtopäätökseen on tullut myös Lüthje (2005, 153) väitöskirjassaan, tutkiessaan maaseutuun liitettäviä kokemuksia. Hänen tutkimusaineistosta löytyi puhetta ja ajatuksia jonkin aidon kohtaamisesta ja kokemisesta, vaikka henkilö ei sanaa 'aito' olisi käyttänytkään. Maaseudun ihmiset elävät ikään kuin lähempänä ihmisen alkuperäistä elinympäristöä ja elämäntapaa, ja tämäntyyppinen autenttisuuden kokeminen on Lüthjen (2005, 157) mukaan kaupunkilaisille elämys. Seuraavassa esimerkissä paikallisten lappilaisten tapaaminen on merkittävä sosiaalinen kokemus retkeilijöille. He pääsevät tutustumaan 'aitoihin' Lapissa eläviin ihmisiin, ja samalla vielä "tirkistelemään" heidän kotiinsa.

2/2004

"...Aamalla paikallinen poromies pysähtyy tutkimaan kahden teltan taajamaamme. Norjan saamelainen Per Gaup antaa arvokkaita reittitietoja, joita kartat ja matkailuinfot eivät kerro... Illalla norjansaamelainen pariskunta pysähtyy kolmannessa leirissämme.

Kummankin kelkan perässä on reki täynnä tavaraa ja porokoira kyydissä. Täällä tullaan juttelemaan: minne matka, mistä kotoisin, mitä matkalla nähty.

Kohtaamme parin uudestaan seuraavana päivänä...[saapuvat parin tuvalle] Voikohan pariskunnan rauhaa häiritä? On kuitenkin tauon paikka ja irrottauduttuamme vetovaljaista isäntäväki tulee tervehtimään. Tuota pikaa työnnyimme pieneen, somaan tupaan. Kerrossängyt kummallakin seinustalla, niiden välissä pieni pöytä, oven suun toisella puolen kamiina, toisella kaasuhella. Kaikki tarpeellinen, ei mitään turhaa. ... Ruusukupeista tarjottu kahvi ja sydämellinen vastaanotto virkistävät. Paksu pyrykään ei saa keventynyttä jalkaa raskaammaksi, kun hyvän tovin jälkeen jatkamme matkaa.”

Elämäntapa

18/2005

”Karavaanarit ovat aika omanlaistansa porukkaa, vaikka ammatit ja tittelit vaihtelevatkin duunarista professoreihin. Kaikiltahan ei nimittäin luonnistu olla päivä- tai jopa viikkotolkulla kymmenen neliön tilassa ja vielä puolison ja tiukimmillaan muunkin perheen kanssa. Kyllä tämä jonkin sortin hulluutta on, että tällaiseen pieneen koppiin pitää tulla, myöntää Erkkikin. Mutta toisaalta on myös vapautta. ...”

”Saunoja on kaksi ja vähintään toinen lämpiää joka ilta. – Saunassa parannetaan maailmaa ja siellä kuulee yleensä ne parhaat jutut, Erkki paljastaa. Sosiaalisuus kuuluu karavaanariuteen, mutta kohteliaasti jokaiselle annetaan oma rauhansa, jos tämä näyttää sitä kaipaavan. – Vaikka talviaika on tietysti kesää hiljaisempaa, juttukaverin löytää aina. Mutta itse pitää joukkoon mennä mukaan, kukaan ei välttämättä tule hakemaan. Jokainen on siinä mielessä vapaa tekemään mitä itse tykkää, Erkki kertoo.”

”Paitsi vapaus ja juttukaverit on vaunuilun etuja myös luonnon läheisyys. Sen kun vain täryttää oven auki ja raikas ilma on siinä. Ja muutaman sadan metrin päässä meri. Pähkinänakkelikinon Rantasarassa nähty ja tikka käy vähän väliä täryttämässä peltiä sähkötolpan nokassa.”

”- Linnun lauluun on mukava herätä. Tänä aamuna tosin rääkyi varis puoli seitsemältä, kertoo Ossi N. Hän on Liisa ja Erkki S:n naapuri käytävän toisen puolen vaunurivistä.

- Tänne on kiva äkkiä hilpasta, Oulusta ei ole matkaa kuin 25 kilometriä. Asuntovaunu on hyvä henkireikä, jos ketä ahistaa, Ossi lisää.”

”Jouluna väkeä kokoontuu Rantasarkaan yleensä muutaman vaunun verran. Aattona he keittävät yhdessä riisipuuron ja torttukahvit ja luikauttavat joululaulut. Kuusi on koristeltu ja kynttilät palavat. Kylmä ei haittaa...”

Kuvauksesta käy selvästi ilmi, kuinka karavaanarius on elämäntapa, jossa yhdistyy niin sosiaalisten kontaktien tarve kuin oman ja luonnon rauhan etsiminenkin. Perinteitä kunnioitetaan ihan yhtä paljon, kuin muuallakin – joulun tuntuakaan ei tarvitse haikailla pelkästään kotona olemalla. Nythän koti on asuntovaunu, ja perheen muodostaa muut vaunuilijat ympärillä. Karavaanarit myöntävät, että ei elämä pienessä kopissa aina helppoa ole – hieman ”hullu” täytyy olla, jotta moista elämää jaksaa. Mutta jos matkaseuraan

hetkellisesti kyllästyykin, niin siitä ei tehdä ongelmaa. Tässä varmasti piilee asuntoautoilun ja –vaunuilun etu – se opettaa ihmisiä ratkomaan keskinäisiä ongelmia paremmin, koska karkuun ei pitkälle pääse. Jossain vaiheessa pieneen koppiin täytyy kuitenkin toisen osapuolen palata syömään tai nukkumaan.

Ohikulkijoiden tarkkailu

Ohikulkijoiden tarkkailu on merkittävä osa sosiaalista toimintaa lomamatkoilla ja kiireettömässä vapaa-ajassa julkisilla paikoilla. Tarkkailu on kuin yksi aktiviteetti muiden lomassa. Siinä voi vierähtää tovi jos toinenkin. Tarkkailu on osoitus itselle siitä, että mihinkään ei sillä hetkellä ole kiire. Annetaan itselle lupa olla rauhassa, syödä, juoda ja seurata ympärillä tapahtuvaa elämänmenoa.

Myös tuntureilla seurataan mitä ympärillä tapahtuu ja ollaan kiinnostuneita siitä. Toisinaan on hyvä pitää silmät avoinna, sillä lisäapua saattaa saada ihan odottamattomasti. Tuntureissa niin paikalliset kuin myös toiset vaeltajatkin ovat yhtä suurta perhettä – kaikki ovat kiireettömästi liikkeellä, ja aidosti kiinnostuneita toistensa menemisistä ja tulemisista.

11/2005b

”Aiemmin epämääräistä ruohikkoa olut Vesijärven satama-alue on nyt lahtelaisten olohuone, jossa on mukava tiirailla ohikulkijoita. Ravintolalaiva Kaunis Veera on toiminut tämän kesän alusta. Nautin lounaan sen aurinkoisella kannella, tuoppi olutta maistuu ansaitulta hikisen metsätaipaleen jälkeen.

8/2005

”- Se aina piristää, kun on uusi ympäristö ja uusia ihmisiä, joita voi tarkkailla, Tarja jatkaa päivän saldon laskemista.”

12/2005

”Kaksi miestä tulee mopoilla vastaan tunturinkuvetta. Vaihdetaan kuulumiset ja kerrotaan erämaan tapaan, mistä tullaan ja minne ollaan matkalla. Miehet kunnostavat ja huoltavat vaellusreittejä.”

Tilapuhe

Humanistisen maantieteen keskeinen kysymys on mitä paikat ovat elettyinä sijainteina, sisäistyneenä kuulumisena johonkin paikkaan, haluna tai pakkona olla jossain muualla missä on? Näin ajateltuna paikka voi olla inhimillisen tulkinnan ja merkityksenannon tulos. Paikan tarkka merkitys syntyy

elämäntilanteissamme. Vedämme meille tärkeät ympäristöt lähelle itseämme, ja teemme niistä siten erilaisia paikkoja. (Karjalainen 1997, 230.) Kun ihminen pitää oikein kovasti karavaanarimatkailesta, on tottunut siihen ja haluaa olla liikkeellä, hän voi tehdä asuntovaunusta tai –autosta ”kodin” eli antaa sille kodin merkityksen. Tai kun ihmiset nauttivat usein kesäisistä vapaahetkistään kotikaupunkinsa torilla, he voivat alkaa kutsua sitä ”olohuoneeksi”, jossa tekevät mahdollisesti samoja asioita kuin tekisivät konkreettisessa kodissaankin olohuoneessa.

David Harvey (1987, 1989) on tehnyt maantieteellisen tutkimuksen piirissä tilan tuottamiseen liittyvää tutkimusta sekä luonut tilan tuottamisen kolme määritettä. Nämä ovat johdettu Lefebvrenin (1991) tutkimuksessa esiintyneistä koetusta, havaitusta ja kuvitellusta tilasta. Kuvitellut tilat Harvey määrittelee esittämisen tiloiksi. Niille tunnusomaista on koti, avoimet paikat ja populaarit speaktaakkelit, kuten kadut, aukiot ja markkinat. Myös ikonografia, graffitit ja mainonta kuuluvat näihin tiloihin. (Andersson 1997, 112-113.) Lisäksi tiloja tuotetaan erilaisina mielikuvina ja sen tuottamisen kautta voidaan luoda erilaisia kulttuuri-imagoja (emt, 114).

11/2005b

”Tutustumisen mihin tahansa kaupunkiin täytyy ehdottomasti alkaa torilta. Sieltä saa pyöräretkeen tarvittavan energiatankkauksen eli munkkikahvit ja kuulee paikallisilta ihmisiltä, miten maa todellisuudessa makaa.

Vapaan tuolin löytäminen kahviosta ei tuota arkena vaikeuksia. Asiakkaat ovat etupäässä keski-ikäisiä ja sitä vanhempia...”

11/2005b

”...Vesijärven satama-alue on nyt lahtelaisten olohuone, jossa on mukava tiirailla ohikulkijoita.”

18/2005

”Omia reviierejä toki mahtuu myös muutaman neliön tilaan. Liisan paikka on sohvilla vaunun etuosassa vasemmalla. Siinä hän istuu tyyny selän takana jalat koukussa penkillä ja ratkaisee ristikoita. Kädessä on yksi lehti ja vieressä pöydällä odottaa vino pino lisää pähkäiltävää. Pään yläpuolella ikkunassa roikkuu rivi pieniä nukkeja – muistoja ulkomaanreissuilta.”

12/2004

”Valamon luostarissa Heinäveden Papinniemessä on vaeltaja kaikkialta Suomesta, myös kauempaa. Monet tulevat yhä uudestaan, rauhoittumaan, hiljentymään, syntymäpäiviä pakoon. Monelle ortodoksille Valamo on hengellinen koti.”

5/2003a

"...Keskellä yötä herään epätodelliseen oloon: Missä olen? Tuuli pyyhkii kasvojani, mutta muuten on lämmin. Kodan aukosta näkyy mäntyä ja harmaata taivasta, kuu on kadonnut. Ympärilläni matkatoverit tuhisevat makuupusseissaan ja ulkoa kuuluu hevosten loputon heinän järskytys. Kodikas olo."

Koti tai olohuone määritellään tuttuna ja sosiaalisesti virkeänä paikkana, jossa tavataan ihmisiä. Toisaalta ne ilmenevät myös yksityisinä paikkoina, joissa saa olla rauhassa silloin, kun siltä tuntuu. "Kotiin" voi sulkeutua ja "olohuoneeseen" mennään silloin, kun ollaan keskustelutuulella. Kodikas olo muodostuu myös vieraassa paikassa, jos ympärillä olevat puitteet muistuttavat tuttuja kotiin tai sen ympäristöön liittyviä asioita.

Matkailullisessa mielessä kannattaisi useammin muistaa, kuinka suuri merkitys kohteen tunnelmalla ja puitteilla saattaa lomailijoille olla. Kodikas ilmapiiri luo rauhallisen mielen ja rennon olotilan. Kodikkuuden ei kuitenkaan tarvitse muistuttaa konkreettisesti lomailijan oikeaa kotia, joten tällaisen tunnelman luomisessa ei ole vaaraa siitä, että se muistuttaisi liian arkista ympäristöä.

Shoppailupuhe

Shoppailupuhetta ei esiintynyt kuin yhdessä artikkelissa (13:sta), mutta kyseinen kuvaus herätti runsaasti ajatuksia ja tekstistä nousi esille päivän polttava kysymys nykypäivän kaupalliseen elämänmenoon liittyen. Lähes kaikkialla Suomen eri paikkakunnilla kaupallisuus laajenee jatkuvasti ja markkinointia tehostetaan jopa röyhkeyteen asti. Olemmeko me ihmiset, mainosten vastaanottajat jo ihan "pakotettuja" ostamaan yli tarpeidemme?

Ostoksilla käymiseen suhtaudutaan yleisesti itsestään selvänä ja välttämättömänä, jotta voidaan ylläpitää arkea. Kaupassa käynti on suhteellisen positiivinen asia, toisinaan erityisen mielihyvänkin lähde, jolloin ostoksilla käymisestä tulee itsenäinen viihdyttävä, pelinkaltainen sosiaalinen muoto – kuten tässä varkautelaisten naisten tapauksessa. (Lehtonen 1998, 221.) Ostosmatka toimii mitä parhaimmalla tavalla sosiaalisten kokemusten lisääjänä ja täyttää monille yhdessäolon tarpeita. On mukava lähteä entuudestaan melko tutulla porukalla hurvittelemaan, ajatella vain itseään ja jättää välinpitämättömästi miehet kotiin. Mutta toisaalta ostosmatkalla alkaa korostua erilaiset vaatimukset.

8/2005

"Iloinen puheensorina aaltoilee, kun kaikki tekevät suunnitelmia. Paula ja Matti K. ovat tyttärensä Minnan kanssa matkalla tapaamaan poikaansa. Samoin Paula K.

suunnittelee viettävänsä päivän tyttärensä ja vävyensä seurassa. Kaikilla on suunnitelmissa pieniä elämyksiä.

- Kaikki mahdollinen koetaan, mikä ehditään. Käymme aina hyvässä kahvilassa ja päättämme jo, mihin seuraavalla kerralla menemme, Paula K. kertoo.

Kaikilla penkkiriveillä mietitään ostoksia. Marimekko ja Pierre Cavallon myymälä ovat useamman kuin yhden suunnitelmissa. Teija ja Anja K. ihailevat käytävän toisella puolella istuvan Maija P:n takkia ja haaveilevat samanlaisesta.”

”Koska Helsingin-päivä on tarkoitettu hauskanpitoon ja rentoutumiseen, kaikkea katsottavaa ei ole pakko ostaa eikä tarvita. Joskus parasta on katsella sellaista mihin ei ole varaa tai mitä ei edes halua.

- Mitä tuolla on, mitä tuolla on? Tarja kurkistelee sisustusliikkeen ikkunasta ihanaa kristallikruunua. Näyteikkunan takaa on turvallista ihailla, koska hintalappua ei tarvitse edes vilkaista.”

Turo-Kimmo Lehtonen on tutkinut suomalaisen kuluttajan muotokuvaa, ja erityisesti milloin ja miksi ostoksilla käyminen saattaa tuottaa mielihyvää. Lehtosen mukaan itsekurin ja mielihyvän välinen jännite saa toisinaan aikaan ostoksilla tapahtuvan sortumisen. Se ei kuitenkaan suinkaan tarkoita vain negatiivista asiaa, vaan liittyy myös heräteostoksiin ja hankintoihin, joilla hemmotellaan itseä (Lehtonen 1998, 241.) Toisin sanoen jos esinemaailma ”nielee” ostajan, se voi kokemuksena olla nautinnollistakin. Pasi Falk (1994) on luonut tällaiselle käyttäytymiselle määritelmän ”nautinnon transgressiivinen logiikka”, jossa liikutaan itsekurin ja nautinnollisen kulutuksen rajoilla. Kuluttamiseen johtavan itsekurin ylitys ei välttämättä ole kohtalokasta, vaan voi olla jopa nautinto, joka halutaan kokea uudelleenkin. (Lehtonen 1998, 245.)

Lehtonen (1998, 221-222) on kuvailut tekemässään tutkimuksessa ihmisten käsityksiä ostamisesta kolmella eri tavalla: *välttämättömyytenä, pohdintana siitä, onko jollekin tuotteelle käyttöä* sekä puheena siitä, että *jotain vain tekee mieli*. Ostosmatkaa kuvailevassa artikkelissa naiset kuvailevat käsityksiään ostamisesta myös kolmella eri tavalla, mutta ne poikkeavat hieman Lehtosen jaottelusta; toiset ostokset ovat *välttämättömiä* – kuten vaikka lapselle kengät. Toiset *vasta haaveilevat jostakin itselleen mukavasta* – kuten jo bussissa toisen matkalaisen päällä olevasta takista. Kolmanneksi vapaa-ajan ostoksille tultaessa tuntuu siltä, että *”täytyy” löytää jotain ostettavaa*, vaikka se ei olisi edes tarpeellista. Ikään kuin kotiin ei kehtaisi ostosmatkalta mennä jos sieltä ei ole mitään ostanut. Käytän tällaisesta puheesta nimitystä vaatimusten diskurssi.

8/2005

"... Ensimmäiset ostoskohteet bongataan jo täällä bussissa, Teija sanoo... Onhan Stockmannin kortti kassissa, Tarja ravistelee veskaansa.

...Naiset tarkistavat, missä kerroksissa on välttämättä käytävä. Taina etsii kenkiä lapselleen, joten ensimmäinen osoite on lastenvaateosasto. Oikeankokoiset kengät löytyvät, ja Taina pääsee vinguttamaan pankkikorttia ensimmäisenä.

- Siitä se alkaa. Mä voitin sut, hän hihkaisee Tarjalle. – Mä tuun heti perässä, Tarja tokaisee ja suuntaa kassalle collegepusero kädessään. Ostoskierron on avattu."

"Kirsi ja Raija kertovat, että yleensä he valikoivat jo edellisellä käynnillään, mitä seuraavaksi voisi ostaa. Marraskuun käynnillä Raija iski silmänsä puiseen hyllykköön, joka tällä kertaa kenties päättyy ostoskärryyn asti. S:et [sukunimi] aloittavat kierroksensa taloustavaraosastolta.

- Nyt ruvetaan keräämään, sisarukset päättävät. Kun sopivia astioita ei tahdo löytyä, Kirsiin iskee hermostus. – Mulla on oikein paniikki, että jos en löydä mitään. Pakko viedä kotiin jotakin. Pian onneksi löytyy. Kirsin ostoskärryyn tipahtaa omenankodanpoistaja. – Nyt voin kehua, että mulla on tällainen. Raija hoitaa omien ostostensa ohessa äitinsä tilaukset ja toimii tyttäriensä makutuomarina niin lakanoiden kuin verhojen valinnassa.

- Täällä on liikaa vaihtoehtoja, Kirsi tuskailee lakanahyllyllä."

Vaatimusten diskurssi korostui naisten ostosmatkalla; kun kaukaa tullaan, täytyisi ehtiä kokea paljon, itse asiassa kaikki mahdollinen. Ostosmatkalle lähdetessä on "pakko" ostaa jotain, tulee ostosmania – ei haittaa, vaikka ostos ei olisi ihan suunniteltukaan, kunhan jotain saa ostoskärryyn laittaa. Täytyy ostaa ostamisenilosta, vaikka tavaralle ei olisi edes tarvetta. Leikillään jopa kilpaillaan siitä, kuka löytää ensin jotain ostettavaa. Toisaalta ymmärretään myös, että joskus on vain parasta katsella sellaista mihin ei kuitenkaan olisi varaa tai mitä ei tarvitse tai edes halua (näyteikkunashoppailu). Olennaista paniikkiostamiselle on vieraus ja tunne siitä, että ollaan kaukana tavallisesta elämästä ja arjen järjestyksestä. Kotimaassa ostoksilla käymiseen liittyvät käytännöt ovat Lehtosen (1998, 245) mielestä kuitenkin melko vakaita.

Huumoripuhe

Ilonpito ja hurvittelu piristävät ankeaa syyspäivää ostosreissulla. Hassujen vaatteiden sovittelu herättää aikuisissa naisissa henkiin leikkisän lapsen. Kokeilemista verrataan miesten "autoleikkeihin", joten naiset osaavat napakasti antaa vastauksen miesten ihmettelyille.

8/2005

"- Ilmaiseksi saa vähän kokeilla... - miehet aina ihmettelevät, miksi naisten pitää kaikkea koskettaa. Mutta ihan samanlaisiahan he ovat autojen kanssa, Taina mieltii. Hattuosastolla huumori pääsee irti, kun Taina etsii hullua hattua vappujuhliin. – Kokeile tuota beessiä. Ai kun ihana, Tarja nauraa. Sitten hän huomaa todellisen muodon helmen. – Paljonko maksat, jos laitan tällaiset sukkahousut ja minihameen? hän kysyy ja osoittaa monivärisiä raidallisia sukkahousuja. Nauru helähtää jälleen."

Leikillinen välinpitämättömyyspuhe oli samoin yhdistettävissä huumoriin. Kun naiset kerrankin olivat päässeet keskenään matkaan, jätettiin miehet kotiin ihan oman onnensa nojaan miettimään mitä söisivät. Kommentti on osoitus myös siitä, että yhä monissa perheissä nainen on ruoan laittaja – ellei nainen ole kotona, eikä ole etukäteen ruokaa laittanut, ei perheen miesväki välttämättä osaisi itselleen ruokaa laittaa – ellei nyt sitten "nakkimunakasta".

8/2005

"- Saavat miehet pitää ihan oman päivänsä kotona. Maija tuumaa. – Saa nähdä mitä he ovat keksineet. Me mennään ravintolaan ja he saavat syödä kotona ihan mitä haluavat. - Yleensä isä tekee nakkimunakasta, Elina tietää. ... Yhtäkkiä Maija muistaa, että Elinan veljelle täytyy ostaa nimipäivälahja. - Meinaa perheen miehet nyt unohtua, äiti sanoo."

Huumoria osattiin käyttää virkistävänä tekijänä myös esim. Lapin vaelluksella, jossa vaeltajat saivat omin silmin nähdä, kuinka itsepäisiä miehet voivat olla. Tapauksesta on havaittavissa, kuinka kirjoittaja seurueineen olisi etukäteen miettinyt, että "tuosta ei hyvä seuraa". Nimesin tämän esimerkillisen kokemuksen mukaisen puhettavan "mitäs minä sanoin" –puheeksi. Se osoittaa, että pienistä asioista voi muodostua hauskoja hetkiä, kun niihin osaa tarttua.

2/204

" Mieleenpainuvin tapahtuma on parin viisikymppisen jörrikän Pierfejohtajan ylitys. He kuuluvat isoon retkeilijäjoukkoon, joka on tarponut ylipitkän päivämatkan. Muut kiertävät sovinnolla ylävirrassa olevan sillan kautta. Sulavedet virtaavat joen jäällä vuolaina, ulottuvat keskikohdalla matalien hiihtokenkien suun yli. Vesi on temmata kapeat latusukset mukaansa, mutta kaverukset selviävät jalkojen kastumisella!"

Yhteisöllisyyspuhe

Yhteisöllisyys liittyy kiinteästi aikaisemmin tässä kappaleessa kuvailemaani elämäntapapuheeseen. Yhteisöllisyydellä tarkoitan tässä tilanteita, joissa ollaan ikään kuin "yhtä suurta perhettä". Perhe voi muodostua

usein samanhenkisistä tai samankaltaisia arvoja noudattavista ihmisistä, jotka jakavat keskenään kokemuksiaan ja ajatuksiaan tai auttavat toinen toisiaan. Myös luonto itsessään voi muodostaa yhteisön niiden kanssa, jotka arvostavat luontoa ja sen mukanaan tuomia piirteitä. Esimerkkien pohjalta ideoituna yhteisöllisyys voisi olla osaavasti käytettynä jopa omanlaisensa matkapaketti, johon kannattaisi liittää esimerkiksi rakkaudellisten tuntemusten muodostamisen mahdollisuuksia.

11/2005a

"Meillä on paljon sellaista, mitä tiheästi asuvissa maissa ihmiset kaipaavat: rauhallisuutta, väljyyttä, turvallisuutta, puhdasta luontoa, aisteja hiveleviä maisemia."

5/2003a

"Tellervon asiakkaista suurin osa on naisia. Monet ovat uranaisia, jotka haluavat päästä stressistä. Tellervo on järjestänyt myös äidille ja tyttärelle vaelluksia. Usein vaellus on ainoa tapa äidille ja tyttärelle löytää taas toisensa. – Erämaassa ihmiset käyttäytyvät eri tavoin kuin muualla ja se toimii myös silloin, kun nuori on kapinaiässä, Tellervo sanoo."

7/2004

"Voimaa hän [Aili A.] saa museon asiakkaiden innokkaista, pitkin pihaa kantautuvista huudahduksista ja monenkirjavista tarinoista. Aila kertoo, ettei yksikään turistibussi lähde museosta ilman, että hän nousee autoon kiittämään vierailusta ja huiskuttaa vielä perään."

4.3.6 Hengelliset ja sielulliset kokemukset

Hiljaisuuden kokeminen korostui analysoitavassa aineistossa parhaiten hengellisissä ja sielullisissa kokemuksissa. Koivunen (1997) pohtii miksi hiljaisuuden kokemus on niin merkittävää? Hiljaisuudessa ihminen hyödyntää omaa sisäistä tietoaan, ja hiljaisuuden kautta oman itsensä kuunteleminen mahdollistuu. Mutta mitä hiljainen tieto on? Se on ihmisessä läsnä kokonaisvaltaisesti. Se voi ilmetä käsien taitona, ihon tietona, ajatusten tietona jne. Se ohjaa tekemiämme valintoja. Ihminen merkityksellistää ulkoisen tiedon sisäisen tietonsa avulla. Tietämisen faktojen ulottuvuuteen tulee mukaan tunne. Esimerkkinä voidaan kuvailla sitä, kuinka ihminen on aina pyrkinyt lähentymään kohti hiljaisuuden parantavaa voimaa. Rukous lienee kaikkein käytetyin menetelmä. Ortodoksisessa perinteessä pyritään kohti pysyvää rukouksen tilaa "Jeesuksen rukouksen" avulla. Sillä ja monien muidenkin uskontojen käyttämissä hiljaisuuden etsintämenetelmissä autetaan ihmisiä irtautumaan arjen hälystä. (Koivunen 1997, 268-269.)

Uskonnollinen puhe

Muihin puhetapoihin verrattuna uskonnollisessa puheessa oli poikkeuksellista, että kyseessä on lähinnä ”toisen käden puhe”. Toisin sanoen kokemuksista puhuttiin ulkopuolisen tulkitsijan kautta. Puhe oli yleistävää ja toiveita esittävää. Siinä oletettiin asioiden olevan tai tapahtuvan jollakin tietyllä tavalla. Tämä lisäsi uskonnollisen ulottuvuuden toteutumista tämän tutkimuksen osalta. Mikäli analyysiin valituissa materiaaleissa ei olisi ollut luostarielämästä kertovaa artikkelia, olisi uskonnollisen puheen osuus jäänyt olemattomaksi.

12/2004

” Valamon luostarissa Heinäveden Papinniemessä on vaeltaja kaikkialta Suomesta, myös kauempaa. Monet tulevat yhä uudestaan, rauhoittumaan, hiljentymään, syntymäpäiviä pakoon. Monelle ortodoksille Valamo on hengellinen koti.

– Toivon, että luostarissa käynti antaisi vieraillemme uusia voimia ja lähentäisi heitä suhteessa Jumalaan, igumeeni Sergei linjaa.

- Joitakin vieraitamme alkaa kiinnostaa kirkollinen elämä. heille avautuvat uudet korkeudet ja syvyydet, ja he pääsevät osallisiksi pyhistä mysteereistä.”

” – Vaikka retriittiläiset eivät puhu keskenään, syntyy osanottajien kesken voimakas yhteenkuuluvaisuuden tunne. Retriittiläiset voivat myös ystäväystyä, Sisko R. tietää.”

” – Hiljaisuus on tärkeää henkilökohtaisen rukouselämän ja voimien uudistumisen kannalta. Hiljaisuudessa on myös hyvä punnita oman elämän suuntaa, suhdetta lähimmäisiin ja itseensä.”

Retriittien järjestäjänä toiminut Paavo Rissanen on todennut, että hiljaisuus on turvallinen tila. Siinä ihmisellä on voimia kohdata erilaisia arjen kiireissä torjuttuja ongelmia. Hiljaisuus on eheyttävää ja elvyttävää tarjotessaan levon ja rentoutuksen. Mutta se voi nostaa myös pintaan ihmisen kriisejä. Ihmisellä on aina sisällään ja mukanaan hiljaisuuden alue. Erityisesti suomalainen on oppinut hakemaan hiljaisen hetkensä luonnon ääressä. (Koivunen 1997, 270-271.)

Sielunpuhe

Sielunpuhe voi olla yhteydessä uskonnolliseen puheeseen, sielullisten kokemusten aistiminen ei tarkoita, että ihminen olisi hengellisesti avoin. Oman uskontokuntansa edustajat voivat kokea uskonnon kautta sielunrauhaa, mutta sen kokeminen ei välttämättä edellytä mihinkään uskonnolliseen elämään liittyvää. Matkailullisessa mielessä sielunpuhe sai

analyysissä monivaihteisia piirteitä. Erilaiset elämänarvostukset liittyvät sielunpuheeseen; luonnon rauha, maaseudun lumo jne.

Toisinaan tunteisiin vaikuttava puhe, luontopuhe, elämäntapapuhe ja sielunpuhe yhdistyvät niin tiiviisti, että kokemuksia ei voi erottaa toisistaan johonkin tiettyyn ryhmään kuuluvaksi. Kolin maisemissa työskentelevän ja maaseudun rauhassa asuvan Raijan puheesta eroja ei voinut suoraviivaisesti tehdä. Luonto on hänelle kaikki kaikessa: työskentelyalue, rentoutumisalue, harrastamisen paikka kuin myös henkisen ja hengellisen voiman ammentaja. Hän itse kuvailee kuitenkin luontoa sielunmaisemanaan, joten vahvistin tämän tyyppisen kokempuheen kuuluvaksi hengellisen/sielullisen ulottuvuuden kenttään. Raija kuvailee kokemustensa kautta maaseudun merkitystä. Hän arvostaa luontoa ja siellä liikkumista, sekä haluaa tuoda esille luonnon merkityksiä myös lastensa ja työtovereiden kautta.

11/2005a

"Täällä [Koliilla] aika menettää merkityksensä, luonto antaa voimaa ja hiljaisuus eheyttää mielen. Tämä on Raija R:n sielunmaisema."

"Uskon maaseutuun, sen elinvoimaan ja lumoon. Tai kuten maakuntajohtaja Pentti H. on sen osuvasti kiteyttänyt: me voimme tarjota väljää asumista, upean luonnon ja luomu-uroksia. On myös rikastuttavaa olla tekemisissä ihmisten kanssa, jotka jakavat saman unelman ja joille maaseudun kehittäminen on yhtä innoittava ja rakas missio kuin itselleni."

"- Olen halunnut opettaa lapsilleni omat elämänarvoni ja kertoa asioista, joita itse arvostan. He ovat myös omin silmin nähneet, mistä ruokapöytään ilmestyvät maito, leipä ja liha. Se on ollut minun tapani muistuttaa, että maaseutu ja kaupungit tarvitsevat toisiaan."

11/2005a

"... onneksi voimanlähteitä on lähettyvillä, kaikissa ilmansuunnissa. – Minulla on ollut satumainen onni. Olen saanut elää sellaista elämää, josta nuoruudessani haaveilin."

Rauhoittumispuhe

Rauhoittumispuheen alle liittämistäni kokemuksista paistaa läpi avoimuus, koettu rauha. Jo pelkästään tieto siitä, että saa olla yksin ilman että kukaan ihmettelee sitä, tuntuu rauhoittavalta. Mutta kuitenkin lähellä on myös muita sielunkumppaneja, joiden kanssa voi keskustella. Mahdollisuuksia käpertyä omaan rauhaan on paljon; oma huone, kirjasto tai vaelluspolut.

Suomalainen kulttuuri edustaa korkean kontekstin kulttuuria, jolle on ominaista, että niissä ei puhuta ja viestitä verbaalisesti koko ajan, vaan hiljaisuus taukoineen on yhtä tärkeää kuin puhe ja ääni. Peruskokemus on

hiljaisuus, ja siitä tavallaan vierailaan puheen maailmassa. Todellisuutta peilataan omaan mielen hiljaisuutta vasten. Tämän korkean kulttuurin vastakohtana on matalan kontekstin kulttuuri, jossa jatkuva puheen tuottaminen on ihan normaalia, ja siitä poikkeaminen koetaan kiusalliseksi. (Koivunen 1997, 265.) Suomalaisessa kulttuurissa on kautta aikojen osattu tulkita hiljaisuuden eri lajeja ja viestejä (emt, 266). Analysoitavasta aineistosta löytyi runsaasti onnellisuutta ja pysähtyneitä hiljaisuuden hetkiä:

10/2004

"Kahvittelun lomassa nautimme auringon lämmöstä, kuin parhaaseen kesäaikaan. Tauotkin tahtoivat venyä ylipitkiksi, mutta mehän olimme lomalla."

5/2003a

"Saa ratsastaa miten tahtoo ilman merkittyjä polkuja ja reittejä, maasto on turvallinen, kiviä ei näy. Välillä en tiedä olinko Lapissa vai Yyterissä hiekkamaiseman jatkuessa silmäkantamattomiin. kaukana siinsivät tunturit ja vaarat."

"Kello unohtuu ja ajantaju katoaa. Kännykätkään eivät toimi – hyvä niin. Kumma juttu, että nykyihminen alkaa voida heti paremmin, kun yhteydet muuhun maailmaan katoavat."

12/2004

"Luostarissa voin vaihtaa kokemuksia toisten vaeltajien kanssa. Syön hyvin Trapesa-ravintolassa ja juon lasillisen luostarin viiniä. Vieraat ja oma väki rupattelevat hiljaisesti. Kännykät on vaimennettu.

Voin olla myös itsekseni. Selailen taidekirjoja kirjastossa ja lainaan kammiooni luettavaa. Käyn kirkkomaalla, jossa lepäävät Herran palvelijat, Valamon munit, Lintulan luostarin nunnat ja monet muut poisnukkuneet.

Voin jatkaa hautausmaalta aina Lintulaan saakka tai patikoida toista polkua Matkamiehen ristille. Voin hiihtää tai vaeltaa, vuodenajan mukaan."

7/2003

"On kuin aika olisi seisahtunut jonnekin entisen ja nykyisen maailman välimaille: tätä hetkeä ovat vain höyrylaivan vaitonainen kulku, rannoilla pulikoivat lapset, laitureilta vilkuttavat lomalaiset, poikasiaan uittavat vesilinnut."

" – Tarjanteella on kuin toisessa maailmassa. Ei ole kiire, ei liian kuumia päiviä – on tuuli ja maisemat. Ei ole suurten laivojen hälinää, ja lapsetkin rauhoittuvat ulkoilmassa aaltojen kohinassa. Elävä veden pinta on aivan lähellä."

Rauhoittumispuheelle läheinen puhetapa oli myös kiireettömyyspuhe. Tarjanteella matkustanut kuvailee saavuttamattomuuden merkityksiä. Mennyt aika on todella mennyttä. Sitä ei saa takaisin, vaikka haluaisikin. Tarjanteella menneisyydestä voi saada vain pieniä välähdyksiä mieleen. Ne ruokkivat kokijaa ja luovat hänelle (sielun- tai mielen)rauhaa.

Kiireettömyys korostui erityisesti Lapin vaelluksilla. Lappia kuvailtiin usein omana ”maanaan”, jossa vierailtiin ikään kuin ulkomailla. Siellä haluttiin sijoittua paikalliseen elämäntapaan mahdollisimman hyvin. Kiireettömyys koettiin voimakkaasti, ja siitä haluttiin pitää kaikin keinoin kiinni. Kaikkiolla oli mahdollista keskittyä oman itsen hiljaiseen kuuntelemiseen. Ulkomaailmasta ei haluttu kuulla mielellään mitään. Ei oltu riippuvaisia kellosta, vaan vaellettiin niin pitkään kun valoisaa riitti tai väsymys iski.

13/2004

”Tällä viikolla kiire on kaukainen ja merkityksetön sana. Tavoittelemme Lapin menneiden vuosien tunnelmaa asuen ja kulkien perinteisin tavoin.” [toimittajat lähtevät takkaporojen eli kantaporojen matkassa tunturiin, kuten saamelaiset yleensä]

2/2004

”Eteläisempi maailma ei tule mieleenkään. Ajatukset keskittyvät kartanlukuun ja siihen, miten ahkiot keinoiteltaisiin laajojen päivien yli tai milloin pidettäisiin juomatauko. Vaikeimpia asioita ovat päivän lounaan valinta vähiin käyneistä ruokavaroista ja nukkumapaikan valinta teltan ja kämpän välillä. Kilometrit loppuvat, mutta sinnittelemme vielä viimeisen yön Saanajärven päivätuvan lattialla. Kiire yrittää jo puhelimen kautta tunkea lähemmäs, mutta pitelemme sitä viimeiseen asti sauvan mitan päässä. Taas vaellus loppuu kesken. Onneksi Lappi odottaa!”

2/2004

”Jäljestä huolimatta matkanteko on hidasta. Loivassa ylämäessä Addjit-tunturille noustessa ahkiot muuttuvat ”ähkiöiksi”, suksien liikuttelu on tallustelua. Mutta kiirehän meillä ei ole. Huhtikuun puolivälissä päivää riittää iltamyöhään, eikä pimeys tavoita enää yölläkään.”

Luontopuhe

Suomalaisia kutsutaan usein metsän kansaksi. Heille luontokokemukset edustavat turvallisuuden ja kodin arkkityyppejä. (Koivunen 1997, 263.) Tämä kokemus näyttäytyy myös ET-lehtien matkailuartikkeleissa. Suomalaisille onnellisin hetki lienee mökillä luonnon keskellä ja järven rannalla. Löydämme mielenrauhaa luonnon hiljaisuudesta. (emt, 264.)

12/2005

”Palaamme hotellille jo yhdeltä [vaellukselta]. Iltapäivällä käyn uudelleen kalarannassa ihailemaan mökkejä. Juttelen rantapolulla punaista sateenvarjoa kantavan nuorehkon saksalaismiehen kanssa. Hän ihastelee kalarannan taianomaista ilmapiiiriä.”

10/2004

"Ukkosaari, saamelaisten pyhä uhripaikka, oli käännekohta matkallamme. koska olimme leiryntyneet sen läheisyyteen, saatoimme tehdä iltalenkin Ukon "harteille", joilta voi ihailla Inaria 30 metrin korkeudelta aivan uudesta näkökulmasta. Edessä siinsi laajaa ulappaa, jota sadat saaret täplittivät. kävi mielessä kuinka mitättömän pieni kulkuväline kaksikkokin on tuolla isolla erämaajärvellä, jos ilma äityisi pahaksi."

"Täytyisiköhän uhmata kohtaloa ja tulla tänne uudemman kerran hyvän sään aikaan?"

5/2003b

"Vuoren vastakkainen rinne on vielä toista työläämpi; tulemme rinnettä alas melkein takamuksilla istuen. Siitä polku jatkuu maantielle ja kääntyy Olhavan vuorelle. Se on retkemme päätepiste ja osoittautuu sen kohokohdaksi. Vuoren sivusta putoaa kallio 50 metriä alas Olhavanlampeen sileänä seinänä, ja me seisomme reunalla kuin katon räystäältä alas kurkistellen. Muutama jyrkänteen railossa sinnittelevä koivu loistaa vihreänä läikkänä punertavaa kiveä vasten."

Luonnosta yleensä puhutaan tunteiden, muistojen, kokemusten, arvojen ja toiminnallisuuden kautta. Luonnosta tulee konkreettisemmin kuvailtava toiminnallisten kokemusten kautta. Esimerkiksi kokemus omasta itsestä "pienenä" jonkin "suurena" – tässä tapauksessa luonnon – keskellä viestii kokemuksesta luonnossa ihmistä suurempana mutta turvallisena olemisen perustana. Jotta saataisiin tilaa ja aikaa itselle ja omille ajatuksille, mennään luontoon. (Vilkuna 1997, 174.)

Luontopuhe on useimmiten positiivista. Mutta se voi saada käännteisenkin merkityksen, kuten tuskastuminen suureen retkeilijöiden määrään luonnonsuojelualueella. Retkeilijöitä on liian paljon, ja polut ovat niin kapeita, että luonnonsuojelualueella ei voikaan kunnolla ihailla luontoa omassa rauhassaan siinä määrin kuin haluaisi. Puheen taustalla lienee toivomus siitä, että matkailijamääriä voitaisiin jotenkin rajoittaa. Siihen ei kuitenkaan paneuduta enempää, vaan asia jätetään "ilmaan".

5/2003b

"Keskelle salmea tekisi mieli pysähtyä ihaillemaan kymmenen metriä alapuolella lainehtivaa vettä. Sitä ei tohdi tehdä, kun kummallekin rannalle kertyy retkeilijöitä jonoksi asti ylitysvuoroon odottamaan."

"Kansaa lappaa reput ja rinkat, makuualustat ja kattilat selässä ohi ja vastaan, eikä varsinaisesta erämaan rauhasta voi puhua mitään. Monet ovat jo löytäneet Repoveden, oikein kunnan luontoharrastajien mielestä liiankin monet. Patikojia käy 40 000 vuodessa."

4.4 Matkapuhe ja vapaa-ajanvietto suhteessa ikääntymiseen

Analyysini lopuksi haluan yhdistää tutkimukseni teemat – ikääntymisen, ikääntyvien ihmisten vapaa-ajanvieton ja kotimaanlomailun. Olen tarkastellut millä tavoin ikääntyminen tuli esille ihmisten kokemuksiin perustuvassa matkapuheessa ja elämäntapapuheessa kuin myös muussa vapaa-ajan vietossa. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella ikääntyvien vapaa-ajanvietto ja siihen mielletyt aktiviteetit ovat melko perinteisiä - sellaisia, jotka usein mielikuvissa liitetään ikäihmisten ajanvietteiksi. Terveystä halutaan huolehtia ulkoilemalla eri liikuntamuodoin - pyöräilemällä, (sauva)kävelemällä ja hiihtämällä. Useimmiten tällainen terveysliikunta koetaan samalla olevan ilmaista ajankulua, jonne pääsee lähtemään suoraan kotiovelta. Myös melominen näytti varsinaisena matkailullisena aktiviteettina olevan suosittua. Muita lomailuharrastuksia olivat mm. (karaoke)tanssit ja luonnon elämän seuraaminen.

Varsinaisesti ikää artikkeleissa korostettiin hyvin vähän, tai ainakaan siitä ei suoraan kirjoitettu. Mutta silloin, kun ikäpuhetta oli havaittavissa, se tuli esille jaksamisen, uskalluksen, sitkeyden ja peräänantamattomuuden korostuksina. Myös rohkeus tuli esille; apua uskallettiin ja kehdattiin pyytää heti, kun sille näytti olevan tarvetta, eikä kainosteltu kuten ”nuorempana” helposti tuli tehtyä.

Matkapuheessa menneisyydestä, kulttuurista, kansallismaisemista ja nostalgisuudesta puhuttiin suhteessa huomattavasti enemmän kuin mistään muusta modernista tai nykypäivän ”hömpötyksistä”. Ilmeisesti tällaista muistelevaa ja vanhoihin ihmisiin ja tapoihin vertailevaa puhetapaa osataan ikäihmisten keskuudessa arvostaa enemmän. Vanhoistakin kokemuksista kerrottiin vuolaasti ja muistoja vertailtiin nykypäivään. Tämä osoittaisi, että ikääntyessä halutaan edelleen jatkaa samaa elämäntapaa, johon nuorempinakin on totuttu (Vrt. kappale 2.2.1). Omien arvojen siirtäminen sukupolvelta toiselle on tärkeää, olipa kyse matkailemiseen tai muihin elämäntapoihin liittyvät arvot.

Elämäntapapuhetta käyttivät pääasiassa keski-ikäen ylittäneet matkailutoimijat. He korostivat kotimaan tuottaman vetovoiman säilyvän vain, kun sen ympärillä on vahva osaamisverkosto; ihmisiä, jotka tekevät töitä matkailijoiden eteen sydämellä, ovat sitoutuneita työhön ja uskovat alueen mahdollisuuksiin. Persoonalliset ideat, yhteistyö ja laadun huomioiminen ovat keinoja, joilla voimme Suomessa rakentaa matkailullista tulevaisuutta. Lisäksi tarvitaan ahkeraa henkilökohtaista markkinointia esim. pääkaupunkiseudulla, jotta kaupunkilaisetkin ymmärtävät miten maaseutua ja muita hiljaisempia alueita kehitetään. Matkailualalla tarvitaan heidän mukaansa ”hyviä tyyppejä”.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Lopuksi esitän yhteenvedon siitä, mikä tarkoitus tutkimuksellani oli ja kuinka sitä olen työstänyt. Arvioin myös tutkimustulosteni luotettavuutta ja pätevyyttä. Esitän lyhyesti millaiseksi suomalaisten lomailukokemukset kotimaassa aineistossani rakentuivat ja millaisia johtopäätöksiä näistä kokemuksista voisi tehdä. Lisäksi tuon esille joitain jatkotutkimusaiheita. Luku päättyy ajatuksiin siitä, millaiset asiat Suomessa saattaisivat kiehtoa erityisesti eläkeikää lähestymässä olevia matkailijoita.

Tällä tutkimuksella oli tarkoitus teoreettisesti avata kokemuksellisuuden käsitettä matkailullisesta lähtökohdasta käsin sekä osoittaa yhden käytännönläheisen tutkimusmallin avulla kuinka laajasta ja monisyisestä käsitteestä matkailullisissa kokemuksissa on kyse. Kokemuksellisuus ja siihen matkailemisen kannalta liittyvät termit määriteltiin ja uusi tutkimus toteutettiin valmista, lehtiartikkeleista koostuvaa aineistoa hyödyntäen. Joanne Deckerin (1997) terapeutin virkistäytymisen P.I.E.S.S.-mallin avulla oli mahdollista havaita, että ET-lehden kotimaanmatkailuartikkeleista oli löydettävissä kaikkiin ulottuvuuksiin runsaasti esimerkkejä kokemuksellisuudesta. Jokaisen ulottuvuuden osalta oli löydettävissä erilaisia puhetapoja, joilla kokemuksista kerrottiin. Nämä tavat saattoivat poiketa paljon toisistaan, ja se oli analysoitavan aineistoni rikkaus. Toisinaan oli vaikeuksia määritellä mihin ulottuvuuteen eri puhettavat parhaiten olisivat kuuluneet. Tällaisissa tilanteissa jouduin tavallista enemmän perustelevaan, minkä vuoksi olin valintani tehnyt. Taustalla oleva, analysointityötä vahvistava malli kuitenkin jakautui toisistaan hyvin erottuviin kokonaisuuksiin, joten pääosin kaikki kokemuspuhe oli selkeästi omiin kohtiinsa liitettävissä. Kokemukset sisälsivät myös kerrontaa erilaisista elämäntavoista, kuten esimerkiksi luontoelämästä, työskentelystä luonnon ääressä sekä karavaanarielämästä. Näillä elämäntapakuvauksilla haluttiin herätellä ET-lehden lukijoita ajattelemaan kuinka onnekkaita me suomalaiset olemme, saadessamme elää ilmastoltaan näin vaihtelevassa ja luonnonläheisessä maassa, jossa kaikki on turvallista, ja josta niin moni ulkomailla asuva voi vain uneksia.

Tutkimuksen toinen teema, ikääntyminen korostui ET-lehdistä otetussa aineistossa, koska kyseinen lehti on suunnattu keski-ikäen ylittäneille ikääntyville suomalaisille, ja lehden lukijakunta koostuu käytännössä pääosin yli 55-vuotiaista. Ikääntymässä olevien suomalaisten kokemukset korostuivat tutkimuksessa myös tutkijan omista lähtökohdista käsin – koska olen itse suunnittelemassa ikääntyville suomalaisille suunnattujen matkailupalveluiden tuotteistamisen omana yritystoimintanani. Monet suomalaiset ovat harrastaneet matkailua niin koti- kuin ulkomaillakin, ja osaavat kokemustensa perusteella

vaatia matkailupalveluilta muutakin kuin hyvää ruokaa ja majoitusta. Jotta kotimaanmatkailuun saataisiin pysymään houkuttelevana vaihtoehtona ulkomailla matkailun ohessa, täytyy matkailupalveluiden tuottajien innovatiivisesti tuottaa jatkuvasti uudenlaisia palveluja, ja osata tiedottaa niistä uusilla erilaisilla tavoilla. Ihmisten omat aidot matkailukokemukset olisivat mitä parhaita markkinointiaineistoa sen sijaan, että lueteltaisiin pitkiä listoja erilaisia aktiviteettimahdollisuuksia.

Olen käyttänyt artikkeleista runsaasti katkelmia ja pyrkinyt siten esittämään käsittelemäni aineiston mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, jotta voin osoittaa tutkimustulosteni ja päätelmieni *luotettavasti* perustuvan käyttämäni aineistoon. Katson tulosten olevan myös *päteviä*, koska ne koskevat sitä teemaa, mitä tutkimuksella olen esittänyt tutkivani. Tutkimustulokset ovat omaa tulkintaani, joten arviot niiden pätevyydestä kuuluu kuitenkin vahvasti myös lukijalle. Yleensä kvantitatiivisissa tutkimuksissa aineiston sanotaan riittävän, kun uudet haastattelut tai kirjoitukset eivät sanottavasti tuo uuta tietoa tutkittavasta aiheesta. Tässä tapauksessa tällaista rajausta ei voinut tehdä, koska jokainen uusi kokemukseen perustuva artikkeli, jonka olisin ET-lehtien joukosta poiminut, olisi käsitellyt eri aihepiiriä ja eri toimittajien välittämänä. Kahden ihmisen kokemukset eivät voi olla samanlaisia samastakaan aihepiiristä. Kokemuksia ei voi yleistää, mutta saavutin tutkimuksessani tavoitteeni testata, onko Deckerin P.I.E.S.S. –malli riittävän monipuolinen kuvailemaan ihmisten kokonaisvaltaisia matkailukokemuksia. Kaikki kokemukset oli mahdollista luokitella mallin sisältämiin viiteen ulottuvuuteen, eikä kuudetta "kaatoluokkaa" ollut tarvetta muodostaa.

Lähdin työstämään artikkeleja etsimällä niistä erilaisia puhetapoja ilman taustaoletuksia siitä millaiseen ryhmään ne saattaisivat omassa virkistytymisen mallissa liittyä. Puhetapoja löytyi runsaasti – oli luontopuhetta, kiireettömyyspuhetta, nautinto- ja hemmottelupuhetta, nostalgista, oppimis- ja kehittymispuhetta jne. Luokiteltuani kaikki lähes 30 erilaista puhetapaa ja niiden alalajia Deckerin P.I.E.S.S. –malliin, löysin joukosta kiinnostavia korostuksia.

Analysoitavassa aineistossani koko Suomi on ollut maantieteellisesti edustettuna. Artikkelien teemat painoutuivat selkeästi luontoon, historiaan ja kaupunkeihin. Muita teemoja olivat mm. liikunta, ruoka, henkilökuvaukset sekä elämäntapakuvaukset. Tarkastelussa olevista kolmesta ET-lehden vuosikerrasta (2003-2005) löytyi yhteensä 40 kotimaanmatkailuun liittyvää artikkelia. Poistettuani joukosta kaikki selvästi tiedottavat ja palveluita kuvailevat matkaopas-tyyppiset artikkelit, jäi jäljelle 13 diskurssianalyysiin soveltuvaa artikkelia, jotka konkreettisesti käsitelivät suomalaisten matkailumiseen liittyviä kokemuksia.

Fyysisiä ja ruumiillisia kokemuksia kuvailtiin mm. suomalaisella sitkeydellä, peräänantamattomuudella ja riskienotolla. Suomalaisten luonteenpiirteissä asustava ”sisu” korostui paljon liikkumista vaativilla lomilla. Sisu ei loppunut matkoillakaan; haluttiin näyttää mihin pystymme, eikä missään tapauksessa sopinut ainakaan luovuttaa. Kaikissa huikeissa kokemuksissa haluttiin joko suoraan tai hiljaisen puheen välityksellä korostaa, kuinka ”me ihan tavalliset suomalaiset ihmiset” uskallamme ja jaksamme tehdä erilaisia asioita, ylitämme tai voitamme itsemme ja tavoitteemme. Tästä voisi päätellä, että matkailijoiden itsetunnon saisi helposti nousemaan, jos hän itse omia rajojaan kokeilemalla pääsisi vapaaehtoisesti erilaisissa tilanteissa osoittamaan taitojaan ja vahvuuksiaan.

Fyysistä toimintaa kuvailtiin myös uuvuttavana kokemuksena. Shoppailijoiden puheessa kyse oli palkitsevasta kokemuksesta; shoppailu isossa ostoskeskuksessa oli rankkaa, mutta sinne oltiin kuitenkin tultu nimenomaan ostoksille. Shoppailupuheessa shoppailijat jaettiin selkeästi ryhmiin; kokemattomiin ja konkareihin. Vaatimusten diskurssi korostui naisten ostosmatkalla; kun tultiin kaukaa, täytyi ehtiä kokea ”kaikki mahdollinen”. Ostosmatkalle lähdetessä oli ”pakko” ostaa jotain, vaikka ostos ei olisi ollut ihan suunniteltukaan. Täytyi ostaa ostamisenilosta, vaikka tavaralle ei olisi edes ollut tarvetta. Leikillään jopa kilpailtiin siitä, kuka löytää ensin jotain ostettavaa. Toisaalta ymmärrettiin myös, että joskus on vain parasta katsella sellaista mihin ei kuitenkaan olisi varaa tai mitä ei tarvitse tai edes halua. Näyteikkunashoppailu ja unelmien ajattelu voisivat näin ollen olla tärkeä osa matkailullista kokemusta kaupunkilomilla.

Älyllisiä kokemuksia kuvailtiin mm. taide- ja kulttuuripuheen sekä oppimis- ja kehittämisspuheen avulla. Näiden puhetapojen yhteydessä käsiteltiin myös ikääntymiseen liittyviä muutoksia. Esimerkiksi luonto-oppaaksi vanhemmalla iällä opiskellut muusikko kuvaili matkailemisesta saamiensa kokemuksia, jotka olivat olleet apuna tämän suuressa elämänmuutoksessa. Samalla mies luetteli merkityksiä, joita ikääntyminen oli tuonut tullessaan: halun uudistua, uuden elämäntilanteen, aikuisena oppimisessa tapahtuvat muutokset jne. Kokemukset saattoivat olla opettavaisia, ja rikkoa hyvin myös ennakkoluuloja – kuten oli käynyt rouvalla, joka oli aina pelännyt hevosia ja silti taltutti hevostammonsa. Hänelle pelon voittaminen oli tärkeä palkinto, jota lisäsi uuden harrastuksen mukanaan tuoma ilo vielä vanhemmalla iälläkin.

Tunteisiin vetoavista kokemuksista puhuttiin mm. nostalgiapuheella. Eräs rouva oli vuosien saatossa kerännyt mitä erilaisimmista paikoista runsaasti vanhoja tavaroita, joihin hän oli myös henkisesti kiintynyt. Näistä hän oli perustanut nostalgia-museon omaksi ja museossa vierailijoiden iloksi. Samoin laivamatkat olivat jättäneet muutamille ihmisille pysyviä

muistijälkiä, joita vasten he peilasivat nykyistä elämänmenoa ja esittivät hiljaista puhetta siitä, kuinka asiat nyt on niin toisin. Unohtumattomat tunnelmat olivat yhdistettävissä merkittäviksi kokemuksiksi, ja siten ymmärrettävissä kokijoilleen *elämyksiksi*. Nostalgiaan liittyvät mieleen juurtuneet muistijäljet kantavat ihmistä läpi elämän. Viihteellisen nostalgian hyödyntäminen matkailuelinkeinon puitteissa on vielä lapsen kengissä. Liian usein nostalgia ymmärretään vain vanhojen asioiden muistelemiseksi.

Kulttuurisista ennakkoluuloista huolimatta sosiaalisuus vaikuttaisi tekstien perusteella meille suomalaisillekin olevan tärkeä osa mukavia lomailukokemuksia. Tämä tuli esille hyvin erilaisissa tilanteissa. Karavaanarielämä vaatii aina jossain määrin sosiaalisuutta. Sauna on paikka rentoutumiselle, sosiaaliselle keskustelulle ja huumorille. Myös vaellusretkillä tuntui mukavalta, kun ventovieraat kanssavaeltajat tai paikalliset poromiehet tulivat jutustelemaan niitä näitä. Oltiin kuin ”yhtä suurta perhettä”. Tuntuu kuin olisi ihan ulkomailla, kun sosiaalinen kulttuuri näyttää leppoisan mutkattoman puolensa. Huumoriakin osattiin käyttää virkistävänä tekijänä mm. yhteisillä Lapin vaelluksilla. Myös ohikulkijoiden tarkkailu oli merkittävä osa sosiaalista toimintaa ja kiireetöntä vapaa-aikaa lomamatkoilla.

Hengellisessä ja sielullisessa puheessa painottui kiireettömyys, ja omien ajatusten kanssa rauhassa oleminen sekä luonnon virkistävä vaikutus. Esimerkiksi luostarimatkan kokemuksista paistoi läpi avoimuus ja koettu rauha. Oma rauhaa arvostettiin erityisesti luostarilomalla. Minnekään ei ollut kiire, vaan kaikkialla oli mahdollista keskittyä oman itsen hiljaiseen kuuntelemiseen. Luontopuhetta oli mahdollista jakaa Deckerin mallin eri ulottuvuuksiin, mutta hengellisessä/ sielullisessa ulottuvuudessa luonnon osuus korostui. Jotta saatiin tilaa ja aikaa itselle ja omille ajatuksille, menttiin luontoon. Tällaista kokemuspuhetta oli havaittavissa useissa eri artikkeleissa.

Johtopäätöksenä tämän tutkimuksen perusteella voidaan olettaa suomalaisten matkailijoiden olevan myös Suomessa lomaillessaan kiinnostuneita paikallisten ihmisten tapaamisesta ja heidän kanssa keskustelemisesta. Viime vuosina on paljon korostettu, että matkailijoille ei enää riitä pelkästään luonnon rauha ja mökkimajoitus peruspalveluineen. Heille tulisi olla erilaisia aktiviteetteja ja luksuspalveluja. Tutkimusaineistossani tämä ei tullut lainkaan esille. Päinvastoin, suomalaiset valitsivat kotimaanlomamatkailun juuri siitä syystä, että täällä he saavat olla rauhassa luonnon helmoissa ja kaukana jatkuvasta kiireestä ja suorittamisesta. Toisaalta tällaisessa ristiriitaisessa kirjoittelussa saattaa kyseessä olla tarkastelussa oleviin ikäkausiin liittyvä eroavaisuus. Nuoriso ja nuoret aikuiset kuin myös keski-ikäiset suomalaiset saattavat olla hyvinkin elämyshakuisia, sen sijaan tällä hetkellä virkeät matkailemista harrastavat eläkeläiset saattavat kuulua

enemmän vielä siihen ryhmään, jotka kokevat loman syntyvän rauhallisesta oleilusta. Oikeastaan mistään ryhmistä ei voida edes puhua, koska jokaisessa matkailua harrastavassa ikäluokassa on heterogeenisesti useita eri arvoja ja kiinnostuksenkohteita edustavia henkilöitä, jotka kukin kaipaavat eri tyyppisiä lomapalveluita. Tähän tutkimukseen osuneiden henkilöiden kokemukset edustavat vain heidän näkemyksiään, eivätkä siten ole yleistettävissä mihinkään laajempaan kokonaisuuteen.

Jotta näistä kokemuksellisuuden ulottuvuuksista ja niiden sisällä ilmenevistä kokemuksista voitaisiin vetää tarkempia johtopäätöksiä, kuinka ne vaikuttavat ihmisten kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja kuinka ihmiset kokevat fyysisen, henkisen, sosiaalisen hyvinvointinsa parantuvan/ muuttuvan suhteessa monisisältöisiin matkailukokemuksiin, olisi matkailijoille hyvä tehdä yksityiskohtainen syvähaastattelututkimus. Laaja otos mahdollistaisi luotettavuudeltaan syvällisen analyysin vastauksista. Matkailututkimuksen parissa tulisi tehdä runsaasti töitä sellaisten tutkimustyökalujen kehittämiseksi, joiden avulla olisi mahdollista tutkia matkailijoiden motiiveja, heidän tekemiä havaintoja ja niiden merkityksiä esimerkiksi lomailutapojen valintaan liittyen. Kappaleessa 2.3.1 esittelemäni means-end chain –teorian ja laddering – syvähaastattelumenetelmän hyödyntäminen saattaisi olla tehokas apuväline suomalaisen matkailututkimuksen piiriin sovellettuna. Lisäksi ikääntymisen kannalta mielenkiintoista olisi myös Suomen oloissa tehty pitkäaikaistutkimus muuttamista henkilöistä, kuinka heidän (kotimaan)lomailutottumuksensa muuttuvat keski-ikästä eläkeikään, ja miten ikä vaikuttaa heidän matkailulliseen päätöksentekoon.

Tämän tutkimuksen perusteella matkailussa näyttäisi olevan Suomen tulevaisuus. Maailmalla tapahtuu paljon negatiivisia, arvaamattomia asioita, jotka suomalaisten matkailuyrittäjien näkökulmasta ovat jopa positiivisia – terrorismi, maanjäristykset, kulkutaudit yms. eivät pelota ketään matkailijoita pois Suomesta. Vapaa-ajan vietto suomalaisessa yhteiskunnassa korostuu ja perinteiden ja historian vaaliminen sekä nostalgian arvostus lisääntyy. Suomessa ymmärretään, että matkailuelinkeino tarvitsee luovia ja uusia ideoita tuottavia aktiivisia toimijoita, ja että joka vuosi tulisi tapahtua jotakin uutta ja edellistä vuotta parempaa, jotta matkailuyritykset pysyisivät muutosten vauhdissa mukana.

Ihmisiä kiehtoo kaikki se, mitä naapurissa tapahtuu. On mukava lähteä lomalla tirkistelemään toisten elämää ja erikoisia paikkoja. Myös luovaa työtä edistävätkä matkatuotteet, toisin sanoen itse tekeminen ja matkailupalvelun toteuttamiseen osallistuminen saattaisivat olla avainsanoja valinnanmahdollisuuksia erityyppisille kohderyhmille tarjottaessa. Tulevaisuuden matkailupalveluita kannattaisi elävöittää esimerkiksi erilaisin

tarinoin, legendoin, myytein ja runouden keinoin. Yhteisyyden ja ystävyuden sekä mielenrauhan paketointi voisivat samoin täyttää uutuuden tarpeita. Tällaisista tilanteista ihmisille muodostuisi pitkään mielessä eläviä matkailukokemuksia, ja voisimme vakuuttaa suomalaisille, että aina kotimaasta ei tarvitse mennä merta edemmäs kalaan.

LÄHTEET

- Allardt, Erik (1976). Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY, Porvoo.
- Andersson, Harri (1997). Kulttuuri ja paikan politiikka kaupunki uudistuksessa. Teoksessa Haarni, Tuukka, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.). Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Osuuskunta Vastapaino, Tampere.
- Borg, Pekka, Elina Kivi & Minna Partti (2002). Elämyksestä elinkeinoksi. Matkailusuunnittelun periaatteet ja käytäntö. WSOY, Helsinki.
- Carpenter, Gaylene & Ian Patterson (2004). The Leisure Perception and Leisure Meanings of a Mid-Life Couple Around the Time of Retirement. *World Leisure* 2, 13-25.
- Decker, Joanne A. (1997). Making the Moments Count. Leisure Activities for Caregiving Relationships. The Johns Hopkins University Press. Baltimore and London.
- Emden, Jack B. & Kari Lampikoski (2001). Elä luovasti! Ikääntyvän valttikortit. Kokemusta – ymmärrystä - elämäntaitoa - aikaa itselle. WSOY, Juva.
- Freysinger, Valeria J. (1999). Life Span and Life Course Perspectives on Leisure. Teoksessa Jackson, Edgar L. & Thomas L. Burton (toim.) (1999). *Leisure Studies: Prospects for the Twenty First Century*. State College, PA. Venture Publishing.
- Gibson, Heather J. (2002). Busy Travelers: Leisure-Travel patterns and meanings in later life. *World Leisure* 2, 11-20.
- Goulding, Christina (1999). Heritage, nostalgia, and the "grey" consumer. *Journal of Marketing Practice: Applied Marketing Science* 5, No. 6/7/8, 177-199.
- Hanifi, Riitta (2005). Ikääntyneiden osallistuva vapaa-aika. Teoksessa Liikkanen, Mirja, Riitta Hanifi & Ulla Hannula (toim.). Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä: Vapaa-ajan muutokset 1981-2002. Tilastokeskus, Helsinki.

- Hawkins, Barbara, Alice K. Foose & Anne L. Binkley (2004). Contribution of Leisure to the Life Satisfaction of Older Adults in Australia and the United States. *World Leisure* 2, 4-12.
- Haywood, Les, Francis Kew, Peter Bramham, John Spink, John Capenerhurst & Ian Henry (1995). *Understanding Leisure*. Toinen painos. Cheltenham, Stanley Thornes.
- Heinonen, Jarmo (toim.) (1998). *Senioriteetti voimavarana. Gaudeamus*, Tampere.
- Hiidenmaa, Pirjo (2000). Lingvistinen tekstintutkimus. Teoksessa Sajavaara, Kari ja Arja Piirainen-Marsh (toim.) *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylä.
- Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes ja Paula Sajavaara (2001). Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Honkanen, Antti (2004). *Menneisyyden tulevaisuus. Postmodernit matkailuteoriat ja vapaa-aika matkailun muutokset eräissä Euroopan unionin jäsenvaltioissa vuosina 1985 ja 1997. Keskustelua ja raportteja No 5. Matkailualan verkostoyliopisto, Joensuu.*
- Horneman, Louise, R. W. Carter, Sherrie Wei & Hein Ruys. (2002). Profiling the Senior Traveler: An Australian Perspective. *Journal of Travel Research*. 41, August, 23-37.
- Jokinen Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (1993). *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere.
- Junnila, Laura (1997). *Saunan nostalgiasta ja kitsistä*. Teoksessa Syrjänen, Annaliisa ja Irmeli Westermarck. *Maailmalle, maailmalta*. WSOY, Juva.
- Karisto, Antti (2005). *Suuret ikäluokat*. Vastapaino, Jyväskylä.
- Keijzer, Fred A. (2000). Modeling human experience?! *Philosophical Psychology*, 13(2), 239-245.
- Klenosky, David B., Charles E. Gengler & Michael S. Mulvey (1993). *Understanding the Factors Influencing Ski Destination Choice: A*

Means-End Analytic Approach. *Journal of Leisure Research* 25(4), 362-379.

Koivunen, Hannele (1997). Parantava hiljaisuus. Teoksessa Syrjänen, Anniisa ja Irmeli Westermarck. *Maailmalle, maailmalta*. WSOY, Juva.

Koskinen, Simo, Ilmari Ruikka, Jan-Erik Ruth & Arto Perkkä (1986). Vanhuuden rajat ja mahdollisuudet. Artikkelikooste oppikirjasta Vanhuus ja vanhuksen tukeminen. Suomen kaupunkiliitto, Vanhustyön keskusliitto, Jyväskylä.

Krippendorf, Jost (1997). *The Holiday Makers. Understanding the impact of leisure and travel*. Translated by Vera Andrassy. Butterworth Heinemann, Oxford.

Laner, Anja ja Tapani Sihvola (1990). Täyttä elämää. Eläkeikä – mahdollisuuksien aika. WSOY, Juva.

Lehtonen, Turo-Kimmo (1998). Rajallista ostamista: Itsekuri, omatunto ja mielihyvä. Teoksessa Roos, J. P. & Tommi Hoikkala (toim.). *Elämänpolitiikka*. Gaudeamus, Tampere.

Luukka, Minna-Riitta (2000). Näkökulma luo kohteen: diskurssintutkimuksen taustaoletukset. Teoksessa Sajavaara, Kari ja Arja Piirainen-Marsh (toim.) *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylä.

Lüthje, Monika (2005). Se mukava maaseutu siellä jossain: maaseutumatkailu kokemusten, mielikuvien ja markkinoinnin kohteena. Lapin yliopisto, Rovaniemi.

Maslow, Abraham H. (1970). *Motivation and Personality*. Kolmas painos. HarperCollinsPublishers, New York.

McIntosh, Alison J. & Maree A. Thyne (2005). Understanding Tourist Behavior Using Means-End Chain Theory. *Research Notes. Annals of Tourism Research* 32(1), 259-262.

- Moore, Kevin, Grant Cushman & David Simmons (1995). Behavioral Conceptualization of Tourism and Leisure. *Annals of Tourism Research* 22(1), 67-85.
- Muroma, Martti (1992). Role of Experience in Leisure Travel Behaviour. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia No 164. *Business Administration* 62. Liiketaloustiede, Vaasa.
- Porio, Anja ja Ilkka (1995). Kolmas vuodenaika. Elämänlaatu ja ikääntyminen. Jyväskylä.
- Rahkonen, Ossi & Eero Lahelma (toim.) (1998). Elämänkaari ja terveys. Gaudeamus, Tampere.
- Roberson, Jr Donald N. (2003). Learning Experiences of Senior Travellers. *Studies in Continuing Education* 25 (1), May, 125-144.
- Roberts, Kenneth (1999). *Leisure in Contemporary Society*. Wallingford, CABI.
- Sailas, Raija & Sirkku Mikkonen (1994). 55+ Katsaus ikääntyvien elinoloihin. *Elinolot 1994:1*. Tilastokeskus, Helsinki.
- Siegenthaler, Kim L. & Irma O'Dell (2003). Older Golfers: Serious Leisure and Successful Aging. *World Leisure* 1, 47-54.
- Sonkin, Leif, Tuula Petäkoski-Hult, Kimmo Rönkä & Hans Södergård (2001). Seniori 2000 Ikääntyvä Suomi uudelle vuositukselle. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto (Sitra 233). Taloustieto Oy, Helsinki.
- Suontausta, Hannu ja Markku Tyni (2005). Wellness-matkailu – hyvinvointi matkailun tuotekehityksessä. *Matkailuyrittäjä-sarja*. Edita, Helsinki.
- Tilastokeskus (2001). *Suomalaisten matkailu 2000*. Liikenne ja matkailu 2001:9. Helsinki.
- Vilkuna, Johanna (1997). Kaupungin eletyt ja institutionaaliset luonnot. Teoksessa Haarni, Tuukka, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.).
- Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Osuuskunta Vastapaino, Tampere.

Väyrynen, Erja (2003). Väestön ikääntyminen – haaste ja mahdollisuus teknologian ennakkoinnille ja innovaatioille – VIHMA. Helsinki. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 17/ 2003.

You, Xinran & Joseph T. O’Leary (2000). Age and Cohort Effects: An Examination of Older Japanese Travelers. Japanese Tourists: Socio-Economic, Marketing and Psychological Analysis. The Haworth Press, Inc.

Henkilökohtainen tiedonanto:

Kujala, Milla (2006). Kansallinen Mediatutkimus (KMT Lukija) Syksy 2004 / Kevät 2005. ET ikäprofiili. Sähköpostiviesti 24.01.2006.

Internet-lähteet:

Lehtola, Mirja & Mika Kylänen (2004). Elämysteollisuus osana Lapin elinkeinoelämää. Lapin elämysteollisuuden osaamiskeskus. 10.04.2006.

<<http://www.elamystuotanto.org/files/20050117115140.pdf>>

Liikkanen, Mirja (2004). Vapaa-aika - työn vastakohta, harrastuksia vai vapautta? Tilastokeskus/ Hyvinvointikatsaus, 2/2004. 03.01.2006.

<http://www.stat.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyka_2004_2_vapaa-aika.html>

Pohjolainen, Pertti (1999). Ikäihmisten elämäntyylit Perustuu teokseen Allahwerdi, Helena (toim.) (1999). Ikäihmiset kehityksen kantajina. Suomen YK-liitto ry:n julkaisusarja 24. Helsinki. 16.12.2005.

<<http://www.ykliitto.fi/maakansa/ikaih/7-ikaih.html>>

Tilastokeskus (2005a). Väestörakenne. 29.12.2005.

<<http://www.stat.fi/til/vaerak/index.html>>

Wikipedia The Free Encyclopedia (2006). Intellectual. 17.3.2006.

<<http://en.wikipedia.org/wiki/Intellectual>>

Wikipedia The Free Encyclopedia (2006). Social. 17.3.2006.

<<http://en.wikipedia.org/wiki/Social>>

Wikipedia The Free Encyclopedia (2006). Spiritual. 17.3.2006.
<<http://en.wikipedia.org/wiki/Spiritual>>

Wikipedia The Free Encyclopedia (2006). Spirituality. 17.3.2006.
<<http://en.wikipedia.org/wiki/Spirituality>>

Wikipedia The Free Encyclopedia (2006). Emotianal. 17.3.2006.
<<http://en.wikipedia.org/wiki/Emotional>>

LIITE

Aineiston analysointiin liittyvää työstämistä:

